

İslam'da Kayıp Gerçek

(Raşid, Emevi ve Abbasi Belgeleriyle)

Dr. Ferec A. Fuda

İSLAM'DA KAYIP GERÇEK

Raşid, Emevi ve Abbasi Belgeleriyle

Dr. Ferec A.Fuda

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Birçokları bu konuları inkar edecektir. Çünkü onları hoşlandıklarını duymak istiyorlar. Normaldir; kişi sevdiğine yönelir. Alışılana aşık olunur. Yabancı olanı benimsemek zordur. Hatta, onun gerçek olduğu görünse ve gerçeğe dayandığı bilinse bile. Okuyucu için bundan kötü olanı, söylenenleri kendi açısından düşmanca yorumlaması veya kandırılmak istendiğini düşünmesidir. Daha da kötü olanı, geçmişte yaşananlar üzerinde düşünmeyi veya akıl kullanmayı reddetmekte ısrardır.

Bu tarih tartışmasının yazarı, kendisini uzman olarak görmüyor. Öyle bir iddiası yok. Olayların meydanında bir süvari de değil. Ama, kendisini iyi bir okuyucu olarak, belgelendirme ve tahlilde sabırlı, dikkatli, eleştiride mantıklı, sorunlara bir yanılla değil, her iki yüzüyle bakmaktan hoşlanan biri olarak görüyor. Aklının uzanmadığı yere kalemını uzatmıyor. Hayalini, gerçeği çiğneyecek biçimde genişletme hakkına sahip değil. Gerçeği, bir şeyler ekleyerek, bir şeyler çıkararak veya onu ihmal edecek biçimde kullanmıyor. Halbuki, hayli ünlü olan birçok kalem ve fikir sahibi, tarih incelemeleri olan birçokları, böyle davranmıyor. Onlar kendilerinden bekleneni, resmi çerçevenin görüşlerini belirlediği okuyucuyu rahatlatmak biçimde yazıyorlar. Rahatlarını bunda görüyorlar. Böyle yapmakla tarihe, akla, hatta nakle (alıntıya) hürmet etmiyorlar.

Bu konu, eğer, bazıları hilafet çağrısı yapsalardı, bunu sözde ve siyasi reklam için değil, cidden ve inançla yapmasalardı, beni çekmezdi. Onların çağrısı, benim gibileri, bilinmeyenleri bilmeye, inkar edilenleri öğrenmeye, genel kabul görenleri inkara itiyor. Onlar için yazmadım. Hatta şimdiki kuşak için, görevi bilmek ve öğretmek, düşünmek, konuşmak olan kuşak için de yazmadım. Tüm bunlardan önce gelecek kuşaklar için yazıyorum. Bizi tanıyınca kadrimizi bilecek olan, münkirleri inkar ettiğimiz için bize borç hissedecek olan, tüm eksikliklerimize rağmen yapabildiğimiz kadarıyla toplumu ileriye yönlendirmeye çalıştığımızı hatırlayacak olan, yönlendirebildiğimiz kadarıyla geleceklerini olumlu etkileyebildiğimizi görecektir olanlar için yazıyorum.

Bu inceleme; tarih, siyaset ve fikir tartışmasıdır. Din, iman ve inanç tartışması değildir. Müslümanları tartışmaktadır; din olarak İslamîyeti değil. Bunlardan da önce, yirminci yüzyılda yaşanan, ama bir kısmı 13. Yüzyıl veya daha fazla geriye giden olaylara bağlanan okuyucunun tartışılmasıdır. Bu nedenle, belki 13 yüzyıl

öncesine bağlanan ve onu yaşayanlara zor gelebilir. Daha doğrusu, 13 yüzyıl öncesi yaşananları 20. Yüzyıl hayatına, olaylarına, yaşam tarzına monte etmek isteyenlere zor gelebilir.

Tartışma, sonuçta, bazı kasıtsız hatalara düşmüş olabilir. Veya bazı doğruları ortaya çıkarmada yetersiz kalabilir. Ancak, tarih gerçeklerine ulaşan birçok kapalı kapıyı açıyor. çokça ihmal ettiğimiz bir uzvumuz olan akla değerini veriyor. Çokça unuttuğumuz bir araç olan mantığı kullanıyor. Tartışma, sonuçta olabildiği kadar kısa bir özettir. Olayların kendisine, delil ve belge olma özellikleri kadar önem vermiyor. Çıkış noktası şu: Peygamberin dönemi başladı. Bu dönem İslam'a çok benziyor ve onunla ilişkili. Ama aynı zamanda ondan çok uzaklaşıyor ve onu reddediyor.

Haliyle yaşanan her durum ve dönem, düşünürün ona yaklaşması yasaklanacak, tahlilcinin gerçekliğini tartışması engellenecek kutsallıkta değil. Kutsallığın arkasına sığınıp, yasaklarla tartışma engellenemez. Keza bu yasakçı, kutsalcı bakış İslam için bir gerekçe değildir. İslamî iktidar talep edenlerin gerekçesidir. Karşıtlarına karşı olanların kullandığı bir silahtır.

Tarihten açık, ondan öğretici gerekçe, dayanak yoktur. Tarih, gerçeklerden bir senet, yaşanan olaylardan bir delildir. İşte burada bir hatırlatma yapmak istiyorum. Başvurduğumuz tarihsel kaynakları, baştan inkar etmeleri mümkün değil. Dayandığımız, başvurduğumuz kaynaklar, onların benimsedikleri, kullandıkları, çıkarlarına gördükleri kaynakların aynısıdır. İtirazlar yükselmesin diye tartışmalı kaynakları kullanmadık. İslam tarihinden kalan şeyleri, ellerinde dayanak olarak varolanları, kitaplarında gelenekleşen delilleri, mantıkları açısından senet, asıl veya belge olarak gördüklerini kullandık.

KAYIP GERÇEK

Bu inceleme, bütün anlaşırılığıyla anlaşılır olmayı, bütün açıklığıyla açık olmayı hedefledi. Düşüncem odur ki, tartıştığım konuda anlaşılabilirlik ve açıklık istisnadır. Böyle olmasının birçok sebebi var. Kafirlik suçlamasından korkmak, çıkarlarını düşünmek, abartma, tüm ihtimallerin hesabını yapma (ve yapmama). Tüm bunlar açıklığın önünde birer engel. Mısırlıların hoş bir atasözü var: **"Rüzgarın geldiği bütün kapıları kapa"** Ama düşün ki, gelen rüzgar değil, küfür (kafirlik suçlaması) fırtınasıdır. En basiti **"sen dinden kuşkusun"** olan ithamlar kulağına çırpıyor. En iyisi **"Bunları bir Müslüman mı söylüyor"** şeklinde sorularla karşılaşıyorsun. Karşılaştığın bütün kalpler kilitli.

Haliyle, aydınlar resmi görüşlerin dışına çıkmamaya özen gösteriyor. Akıllar bizden önceki içtihatlar **(1)** üzerinde dinleniyor. Taş atmak, akli çalıştırmaktan ve incelemekten ehven görülüyor. Suçlama yöneltmek, zihni, içtihat için çalıştırmaya yeğleniyor. &#

Konu, sana, din tartışması gibi görünse de, aslında dünya tartışmasıdır. Sana iman ve inanç olarak sunulan iktidar ve siyaset olayıdır. Konu, basit insanları etkileyen, kalbi temizlerin inandığı, dindarların iman ettiği sloganlardır. İnsanlarımız, bu sloganlar aracılığıyla, kendini temiz gösteren İslamcı

siyasetçilere bağlanıyor ve onların yolunda yürüyorlar. O siyasetçiler akıllıdırlar. Kendilerini dolambaçsız Emir **(2)** ilan ediyorlar. Onlar ahreti değil, iktidarı hedefliyor. Cenneti değil yönetimi istiyorlar, dini değil dünyayı. Kalplerindeki hedef için Allahın kelamını istedikleri gibi yorumluyorlar. Peygamberin sözlerini amaçları için keyiflerine geldiği gibi kullanıyorlar. Her vadide çadır açıyorlar. Önlerine gelene kafirliği yapıyorlar, önlerine geleni yıkıyorlar. İktidara ulaşmak için din kardeşlerinin kanına girmekten çekinmiyorlar. Hatta, gerekirse, yollarını, iman sahiplerinin cesetleri üzerinde geçirebilirler.

Sevgili okuyucu, belki anlamışsındır ki, seninle, zihnine yakın olan konuya giriyorum. Bu konu üzerinde o kadar çok ve o kadar açık ısrar edildi ki artık sana yabancı değildir. Mısır'daki son sendika ve siyasi seçimlerinde yükselen ve hala yükselmekte olan bayrakların, sloganların içeriğini biliyorsun: **"Ey İslamî devlet, dön", " İslam tek çözümdür", " İslamîyet, İslamîyet"**. Bu bayraklar din midir, siyaset midir bilinmez. Ama, mantığını, kaynaklandığı düşüncede görebilirsin: Din ve siyaset bir paranın iki yüzüdür. Bu söz, eski Müslüman Kardeşler'in **(3)** sloganlarından duygusal bir tabirdir. Yani, İslam din ve devlettir. Kur'an ve kılıçtır vb.

Bu inkar edilebilir mi diye bana sormadan önce, sana, iki bakış açısını göstermem fırsatını ver. Her ikisi de içtihadı kabul ediyor. Dahası.

Birinci görüşün arkasında biraz önce hatırlatılan çağrının olduğuna şüphe etmiyorum. Bu görüş kendini şöyle ortaya koyuyor: Mısır toplumu cahil veya din gerçeğinden uzaktır. Sorunları bu nedenle çözümsüz kalıyor. Bu görüş sahipleri geniş bir yelpazeyi oluşturuyor. Toplumun cahilliği ve din gerçeğinden uzaklaşma iddiaları arasında, çeşitli nüansta görüşler sıralanıyor. Birincisi sözün sahipleri aşırıdır, ikinciler ise ılımlılar olarak isimlendiriliyor. Ama hepsi çözüm noktasında, başlangıçta müttefiktir, anlaşıyorlar: **" İslamî şeriat hemen uygulanmalıdır"** Bu görüşlerin sahipleri, görüş ayrılıklarının belirlenmesinin arkasında toplum hakkındaki farklı bakış açılarının olduğunu söylüyorlar. Halbuki görüş ayrılıklarının nedenleri çok çeşitli. Uzunca tartışmadan ortak noktalarına geçiyorum. Şeriatın uygulanması çağrısında aynı anlayıştalar. Bu uygulamanın hemen olması durumunda, topluma hemen barış geleceği ve sorunların hemen çözüleceği noktasında kesin ittifak ediyorlar.

Birinci görüş açısından durum böyle. İkinci görüşe gelince. Onu sunmadan önce, yüzünde beliren ve içeriği **"ikinci görüş var mı"** olan soruyu görüyorum. Bu sorunun arkasında, şüphesiz, ikinci görüşün, birinci görüşün ulaştığı sonuçlarla çatıştığı düşüncesi olduğunu hissediyorum. Böylece, ikinci görüş, imanın usullerinin uygulanması çağrısıyla çatışmış oluyor. Şunu bilesin, ikinci görüş, imanın özüyle çatışmıyor, aksi onunla uygunluk içinde. Onun dışından gelmiyor, elbisesinin (abasının) içinden çıkıyor. İkircimden kaynaklanmıyor. İslam'ın bütün büyük, insani, saygın olan ilkelerine, ruhuna sevgiden kaynaklanıyor.

İkinci görüş, aşağıdaki gibi sunabileceğim bir grup faraziye dayanıyor: Birincisi, Mısır toplumu cahil bir toplum değildir. Aksine, o İslam gerçeğine yakın toplumlardan biridir, şayet en yakını değilse. İmana bağlılıkları biçimsel ve görünüşte değil. Aksine, dinsel ilkelere tutunmakta ısrar ve asillik Mısırlıların sıfatını temsil edebilir.

Mısırlıların, Semavi dinler ortaya çıkmadan önce, Firavuni dinlerin inançları üzerine tavırları bunu onaylıyor. İslamîyet Mısır'a girmeden önce, Hıristiyanlığa

bağlılıkları bunu gösteriyor. Yine, Mısırlıların İslam hakkındaki düşüncesi, diğerlerinden daha açık biçimde gösterebildiği kadar gösteriyor. Buna şahit çoktur. Delilleri boldur. Mısırlıların Camilere dolmasından başlayalım. Cami inşa etmeye düşkünlük biliniyor. Mısırlılar, İslam ülkelerinden hacca gidenler arasında daima en çok olma rekabeti içindeler. Dini bayramları kutlamadaki hareketli davranışları göz önünde. Ramazan ayının ve bayramının nasıl ulusal-dini bir bayrama dönüştüğü hatırlanıyor. Bu bağlılıkta tartışılacak en ufak bir nokta bulunamaz. Ramazan boyunca süren kutlamalar, bitişinde derin dini duygularla ortaya koydukları esef ortada. Mısırın içtihat ve iman sahasındaki katkıları aşikardır. İşte size Leys Bin Saad, işte size büyük fıkıhçı **(4)** El-Şafai **(5)** . İşte El-Ezher El-Şerif **(6)** . İşte, onun İslamî fikirde bir minare olan rolü.

İkincisi: İslamî şeriatın uygulanmasının kendisi bir hedef değildir. Asıl hedef değildir. Aksine, gaye için bir araçtır. Uygulanmasını çağıranlardan hiçbiri bunu inkar edemez. İşte, tartışmanın eksenini ve konunun özü burada. Daha önce hatırlattığımız gibi, İslamî şeriatın uygulanması davetiyle yükseltelen slogana göre İslam din ve devlettir. İslamî şeriat, devlet olarak İslam kavramıyla, din olarak İslam kavramı arasında bir halkadır. İki farklı kavram arasındaki ilişki söz konusu değildir. Aksine, onların görüşüne göre, kesin olarak, bir paranın iki yüzü söz konusudur. İki kavram arasındaki bağ böyledir ve gerçek İslam budur.

Burada, tartışma yeni bir sahaya taşınıyor. Ki, gerçek saha budur. Bu siyaset sahasıdır. Tartışma siyaset sahasında sürünce, açık ve basit bir soru su yüzüne çıkıyor. Mademki İslamî devlet sloganını yükseltiyorlar, militanları siyaset meydanına, siyasi partiler arasına dağılıyor ve İslam'ın hükmettiği dini devleti davet ediyorlar, neden bize --yani kamuoyuna--siyasi iktidar programı sunmuyorlar. İktidar nizamının üslubunu, şeklini, sorunlarını sergileyen siyasetini, iktisadını, eğitimden sağlık sorununa kadar toplumsal sorunları ve çözümlerini İslamî açıdan veren bir program. Varolan ekonomik-siyasi sistemi, İslamî şeriatla eklektik biçimde birbirine yamayan veya ağırlıkla varolan düzeni ahlaki ölçülerle eleştiren sözler değil.

İyi niyetle söylersek, bu onların karşılaştıkları en köklü zayıflık noktası değil midir? Böyle bir program üreterek karşıtlarının ret ve eleştiri imkanlarına set çekmek üzerlerine vazife değil midir?

Böyle yapsalardı durum mantıksal olarak çelişkisiz olurdu. Böylece din ve devletin birliği sloganını yükseltmeleri makul olurdu. Tezlerinin güçlü bir senedi olurdu. Dini devletten ayırmayı reddetmeleri tartışılabilir bir görüş olurdu. İşte bu çerçevede, İslamî şeriatın uygulanması sorunu tümün bir parçası olurdu. Ve parça bütünle çelişmezdi. Aksine, bu durumda, onunla uyuşurdu. İddia edilen adil ve yeterli toplumda, korkan güvenlik görünce, aç yemek, evsiz ev, insan saygı, düşünür hürriyet, Müslüman olmayan eşit ve tam vatandaşlık hakkı bulunca, şeriat hat'dının **(7)** uygulanmasını, durum münasip değil hacetiyle erteleme talebi olmazdı. Kendimizi fitneden korumak için günahı kabul ederiz diyen çıkabilirdi. Ömer gibi yapın, hırsızlık suçunun cezasını açlık (kıtık) yılında erteleyin diyen çıkmazdı. Adil ve doğru şahitler olmadığı için şeriat cezası uygulanmasını denemezdi. Kısaca, böyle yeterli bir toplumda, böyle bir toplumu kuran iktidara serttir eleştirisi yönelten olmazdı.

Sevgili okuyucu, belki, aşağıda aktaracağım sonuç üzerinde benimle müttefiksin. Bu sonuç şöyle: Dini siyasetle uğraşanların, bu kadar büyük iddialarda bulunanların böyle bir duruma düşmemesi gerekirdi. Belki de, şaşırmanı

birakarak, bu basit ve halledilebilir bir durumdur diye inanabilirsin. Ya da, belki, durum kasıtsız bir yanlıştır. Kasıtsız yanlış suç sayılmaz şeklinde düşünüyorsun.

Ama, iyimserliğine katılmıyorum; şeriatın uygulanmasını davet edenlerin iyi bildiği ve göcunduğu bir sebepten. Sebepten kastım içtihat kısırlığıdır. İstersen buna kısırlığın ictidadı da diyebilirsin. Çelişkiye düşmek korkusudur. İstersen buna korkunun çelişkisi de. Çok konuşup bir şey dememedir. Kudret yoksunluğudur. Keza yoksunluğun kudretidir.

Söylediklerim, söz uyumu veya kelime oyunu değildir. Aksine, gerçek budur. Çağrıcılarımız, varolan sisteme şeriat elbisesi giydirmekten öte yeni ve farklı bir şey önermediler, öneremezler. Kaldı ki, bu elbise de bundan 13. Yüzyıl öncesinden kalma ve içtihat yapılmadığı için yenilenmemiş bir elbise. Haliyle çağımızda hiçbir sisteme giydirilmez, hiçbir soruna çözüm üretmez. Bunun ispatı için onlarca basit örnek verilebilir.

İşte, sevgili okuyucu, medeni haklar kanununun başına gelen. On senede üç defa gündeme gelen Medeni haklar kanunu. Birinci seferde kadın haklarını savunanlara karşı çıktılar, onları taciz ettiler. İkincisinde, erkek haklarını savunanları dağıttılar. Üçüncüsü, onların kızgınlığını şimdiye kadar dindirebildi. Çünkü herhangi bir şey çözmüyordu. Medeni haklar kanunu, herhangi bir siyasi programın yönlerinden en kolay yön almasına rağmen sonuç bu.

Uygulamanın en kolay yönü diyorum. Çünkü, İslamî şeriat açısından üzerinde veya etrafında fazla çelişki yok. Sorunun ortaya konuluşunda ve bu mecalde kanun çıkarmada dayanılan kaynak tektir. Ayrıca, bu sorun, sonuçta, dini yüzü diğer yüzlerinden çok daha açık olan bir sorundur. Yine de bu sorunda ne kendi aralarında, ne de toplumla anlaşabildiler.

Çünkü, İslamî aydınlar, yeni dünyada, eski asırlarda söz konusu olmayan kadın haklarıyla karşılaştılar. Eski asırlarda olmayan yeni olgular vardı kadınlar açısından. Örneğin, kadınların çalışması gerçek, yadsınamaz bir olgu oldu. Bu olgu bir minnetin, sadakanın sonucu değildi, tartışmaya yer olmayan kazanılmış bir haktı. Dahası, bu bir hak da değildi. Toplumsal değişimler onu gündeme getirdi. Geçmişte olmayan şartlar çıkardı. Ve kadınların çalışması modern hayatın öyle yadsınmaz bir parçası oldu ki, hiçbir İslamcı siyasi, yasak lafını ağzına almaya cesaret edemezdi. Keza, ne MALİK, ne Ebu HANİFE, ne ŞAFAI ne de Ebu HANBEL dönemlerinde bu sorun yaşanmamıştı. Onlar böyle bir olguyla karşılaşmadıkları için bir şey dememişlerdi. Haliyle şeriat çağrıcıları ne yapacaklarını, ne diyeceklerini şaşırıyorlardı.

Bazı şeyler var ki, dört ünlü fıkıhçı, bir çok şeyi tartışırken, bu sorunları bilmiyorlardı. Örneğin, sürekli iskan (ev) bunalımı, kiralık kat kanunu veya sahipliği sorunu gibi. Tüm bu ve benzeri durumlar İslamcı aydınları, hem kendi aralarında, hem de kendileriyle halkın çoğunluğu arasında çelişkiye düşürdü. Her üç halin her birinde -Medeni hukuk kanununun üç hali kastediliyor- İslamcılar, çıkış yolunu Malik'ten Ebu Hanife'ye, Ebu Hanife'den Şafai'ye başvurmadan aradılar. Bu gezintileri boşa çıkıp, bir şey bulamayınca, Sehl Bin Muaviye gibi daha az ünlü fıkıhçılara sığındılar. Her halükarda, hicri ikinci yüzyılı aşip bir santim öteye geçemediler. Eğer yıl itibariyle söylersek bir yıl bile beriye gelemediler.

Peki, eğer, durum iktisadi mecale varırsa ne olacak? İktisadi alanda ne yapacaklar? İslamî devlet isteyenler, vazgeçtik yeni ve adil bir iktisadi sistemden, varolanı yürütebilecekler mi? Bu sistem de bile üretimi artırma sorunuyla uğraşırlarsa şaşırırlar. Kamu sektörünün 30-50 Milyar cineh **(8)** arasındaki hacmi, Mısırlıların kamu bankalarına yatırdıkları paraya dayanıyor. Bu para kamu sektörüne kredilendirilerek, beslenmesinde kullanılıyor. Biliniyor ki bankalara yatırılan paralar faiz hak eder. Zaten halk da bu faiz için yatırıyor. 2. Hicri asrın son içtihatları, kamu sektörünü veya bankaları bilmiyordu. Para getiren parayı, faizi haram dairesine koyuyordu. Riba **(9)** kabul ediyordu. Riba da İslam'da haramdı. İslamî devleti davet edenlerin son ulaştığı, bu dört fıkıhçının içtihatlarına dayanmaktadır. Sanki söyledikleri yukardan inmiş gibi. Şimdi tekrarlayalım. Ne olacak durum? Ya faizi yasaklayacaksınız, o zaman iktisadi nasıl döndüreceğinizi açıklayın. Ya faizsiz çalışamayan bu iktisadi değiştireceksiniz, o zaman bu değişikliği açıklayın. Ya da, hem İslamcı görünmekten vazgeçmeyip, hem de faize yeni bir isim, yeni bir kılıf bulup --kar payı gibi--eski davulu çalacaksınız.

Bir şey söyleyemiyorlar. Doğruca darboğaza giriyorlar. İctihat yaparlarsa siyasi program olacak. Hangi hali seçecekler? İki halden birincisi kopyaya uygundur. Tarihi kopya etmek geliştirmekten ehvendir, kolaydır. Toplumun tümünün iman dairesinden çıktığı hükmünü vermek kolaydır. Öyle iktidara gelmeden sözde faizi yasaklamak daha kolay. Toplum ve kurumlarını cahillikle suçlamak daha garantili. Eleştiriyi yaşadığımız zamana yıkmak, yolda yürümekten kolaydır. Zamanı kötülemek, bol laf kalabalığı arasında ahlaki eleştiriler yapmak, sorunlara çözüm geliştirmek için içtihat yapmaktan kolay. Arap şairine rahmet olsun, **"Zamanımızı ayıplıyoruz, ayıp bizdedir"** diyor. Bizdeki ayıbı nasıl zamana yıktığımızı dile getiriyor.

Bütün bunlar basit konular. Basit derken ayrıntıları kastediyorum. Eğer zor olana gelirsek, iktidarın genel durumu, örgütlenmesi, iktidar-toplum ilişkileri, yöneticilerin yönetici olması üslubu, yolu, hakim'in **(10)** seçimi, iktidar araçları gibi temel sorunlar var. Bunlardan herhangi birinin, güzel sözlerden, nutuklardan uzak olarak tartışılması, sana, dini devlet çağrısının gerçeğini gösterir. Sorduğün sorularla, cevaplanması için yönelttiğin sorularla bir engelli koşuda olduğunu keşfedersin. Her şey yasaklarla engelleniyor. Hallolmayan çelişkilerin hallolmalarını istemedikleri çelişkilerin yüksek hacimde sunulduğu bir yarışmada zannedersin kendini. Bunlar aydınlatıcı içtihatların kayboluşunun sonuçlarıdır. Bazıları, yapmaktan uzak durdukları şeyi tecrübe etmeye davet eder seni. Aralarında çelişki çıkmaması için. Onlar her halükarda güvendeler. Eğer cevapların onları aciz ederse, dini konularda konuşmaya, tartışmaya yeterli değilsin fetvasını verirler. Devam eder, mantıklarını çürütürsen, kafirlikle suçlarlar. Emperyalizmin ajanı olduğunu söylerler. Veya komünizmden etkileniyorsun derler. Daha kızdırırsan, her ikisinin de dilinden konuşuyorsun buyururlar. Sorunun atışmaya dönüşmemesi için, işaret ettiğim yasak konulardan bir kısmını sana sunmaya çalışacağım.

Hakimden başlayalım. En basit yönünden, kim hakim olabilir yönünden. Açık ki, aklına ilk gelen, onda bulunması gereken şartlardır. Bu şartların kolay olduğunu düşünüyorsun. İslam olması, akli dengesinin yerinde olması, reşit olması (yaşını aşmış olması) ve diğer böyle genel vasıflar yeterli şartlar. Ama, fıkıh kitaplarının çokça hatırlattığı garip bir şartla karşılaşırın: Hakimin Kureyşi olması gerekli. Şaşırırsın. Bazıları İslam adına bu şartı öne sürüyorlar. Hani, İslam herkesi bir tarağın dişleri gibi eşit görüyordu. Hani Arabı Acemden üstün görmüyordu. Hani

imanı güçlü olanı iyi görmek dışında bir fark gözetmiyordu. Bu şart gerçek olsa da zihnine garip gelir.

İşin aslı şöyle. Bu şart, hepsi Kureyşi olan Emevi ve Abbasi halifelerini meşru kılsın, öyle göstereyim diye konmuş. Burada, belki yakın tarih kitaplarında okuduğun bir olay aklına geliyor. Kral Faruk üzerine. Meslekleri devlet için siyaset yapmak olanlar, döneminin başlangıcında, onu, Mısırlılara, kusursuz kral suretinde sundular. Tespihi, sakalı ve yarı kapalı gözleriyle resimlerde görüldü. Bazı açgözlü din adamları, onu kral ve Müslümanların imamı olarak çağırarak hızlı davrandılar. Zeki olanları soyunu ispat etmeye çalışarak, Muhammet'e ulaştırdılar. Faruk, M. Ali Paşa'nın torunu olmasına rağmen, basın, bu soyu Peygamber soyundan gelme olduğu iddiasını, bunun kesinliğini duyurmakta yarıştı. İmam olmasına karşı çıkanlara engel olmak için ve imamlık şartlarından bir şartın gerçekleştiği anlamında.

Sevgili okuyucu, belki sende benim gibi bu şarttan hoşlanmadın. Bu şart, Müslümanları, kanı mavi olanlar, yani hakim olabilen Kureyş'iler ve kanı kırmızılar, yani çoğunluk olarak sınıflandırıyor. Bunun için Peygamberin bir hadisinin **(11)** sana dayatıyorlar. " **İmam (lık) Kureyştendir**". Yani halife Kureyşilerden olmalıdır. Ve çok yerinde olarak, bu hadisi peygamberin söylemediği, sonradan üretildiği, öyle gösterildiği aklına geliyor. Böyle hadisler çok. Abbasi halifeliğinin isimlendirildiği, hilafet sürelerinin senesi ve günüyle belirlendiği hadisler var. Tüm bu hadislerden hiçbirinin dinle dini bir olguyla alakası yok. Hepsini iktidarla ilgili. Ne vicdanı ne imanı söz konusu ediyorlar.

Ama, bunları düşünürken, aynı zamanda, sünnet **(12)** düşmanlığıyla itham edilmekten korkuyorsun. Özellikle, Peygamber hadisleri üzerindeki incelemelerini öz üzerinde değil, görüntü üzerinde yapanların ithamlarından. Dini düşünce tarzının klasik tartışma metoduna başvuruyorlar. Onlar Allahın ve İslamîyetin savunucusu, sen şeytanın ve küfrün savunucususun. Onlar kutsallık zırhına bürünerek kendilerini sağlama alıyorlar ve güya sana kaçacak kapı bırakmıyorlar.

Halbuki olaylar sahasına, tarih sahasına varıldığında kutsallık zırhı işe yaramıyor. İşte, hatırla Skeyfe (Sakiyfe: sofa ve çardak anlamında) beni SAADE toplantısını. Peygamberin vefatının hemen ertesi. Medine'de Ensarlar **(13)** toplantı halinde. Saad Bin UBADA'yı halife seçmek için tartışıyorlar. Olayı duyan Ebu Bekir, Ömer ve Ebu Ebeyda El-Cerrah hızla geldiler ve Ebu Bekir'i aday gösterdiler. İki kesim arasında uzun tartışmalar oldu ve tartışma Ebu Bekir'e biat edilmesiyle sonuçlandı. Yani onu seçtiler. Bu tartışma gözlemlendiğinde, söz konusu hadisin hiç geçmediğini görürsün. Şayet bu hadis doğru olsaydı, kimse UBADA'yı aday göstermeye cüret edemezdi. Çünkü Saad bin UBADA Kureyşi değildi. O da kendisini aday gösteremezdi. Kaldı ki, Ömer, Bekir ve Cerrah bu tartışmaya muhtaç olmazlardı. Bu hadisi hatırlatsalardı yeterliydi, ellerinde tartışmayı kesecek kadar güçlü bir silah olurdu.

Ayrıca, şunu bilesin, UBADA; ölene kadar Ebu Bekir'e biat etmedi, halife kabul etmedi. UBADA, İslam'da inkar edilemez görüşleri olan sahabe **(14)** idi. Kimse çıkıp ona bu hadisi hatırlatmadı ki, biat etsin. Ama, her kötü görünüşün faydalı bir yüzü vardır. Başka görüş sahipleri, başka hadisler hatırlatmaya kalkıştılar. Karşı hadisler öne sürdüler. Tartışmalar, hadislerin anlamı, içeriği, Kur'an'la nereye kadar uyuşup uyuşmadığına vardı. Hükümde soya bakılmaması, hükmün en iyinin hakkı olması gerektiğine inananlar, çiviye çivi söker mantığıyla karşı hadisler hatırlattılar. Hadislerin içeriği şöyle: Müslümanlara, başı kara üzüme

benzeyen, siyah, Habeşli bir kölenin hükmetmesine engel yoktur. Yeter ki nitelikleri uygun olsun. Böylece mantığa dengesini iade ettiler. Ayrıca, Abbasi hilafetine muhalefet eden birçok İslamî gruba, görüşleri için senet sağladılar. Tüm bunların neticesi olarak, İslamî devletin gidişine ilk engel kondu. Bu engel hakimın soyu hakkında fıkıh çelişkisi idi. Kureyşi olması zorunlu mudur, yoksa, soyuna bakmaksızın yeterlilik gerekli şart mıdır. Bu durumda, mantık için veya sorunun çözümü için gösterge yok. çünkü her iki taraftan da, karşı hadisi inkar için kılıç hazırıdı.

Biz, bu konuda, uzun bir tartışma gerekmeksizin çözümün basit olduğunu düşünürken, karşımıza yeni bir engel çıkıyor. Bu olayı geçip hakimın hükme yerleştirilme üslubuna varınca, bugüne kadar üstünde tartışma süren yeri bir engelle karşılaşıyoruz. Bu konuda çatışanlar, aralarında, basit ve açık bir mantık üzerinde anlaşamıyorlar. şöyle ki, Kur'an bu konuda herhangi bir kural koymamış. Peygamber de bu konuda uzaktan veya yakından ilgili bir şey söylememiş. Böyle olmasaydı çelişki ve bölünme Skeyfe toplantısında olmazdı. İmam Ali, Ebu Bekir'in halifeliğini kabul etmezlik yapmazdı. Ali'nin biat etmesi üzerine çeşitli rivayetler var. Zayıf rivayetlere göre günlerce biat etmedi. Daha çok rivayete göre de aylarca, Fatma ölene kadar sürdü.

Skeyfe'de Hakim seçimle geldi. Ebu Bekir seçilerek halife oldu. Eğer bu üslup doğru olsaydı, İslamîyet'in benimsediği bu olsaydı, Ebu Bekir kendisi hakimi belirlemezdi. Velayeti belirlemeyi Müslümanlara bırakırdı. Sahabelerin eline bırakırdı. Halbuki öyle yapmadı. Ölmeden önce, kapalı, yazılı bir kağıtta, Ömer'i Müslümanlara tavsiye etti. Yazının içinde ne olduğunu kimseye göstermeden, elinin içinde yazılı olan isme biat etmelerini istedi Müslümanlardan. Yine, Ömer bir başka biçimde çığnedi hakim seçme üslubunu. Velayeti, halifelik hakkını altı kişi içinde sınırladı: Ali, Osman, Talha, Zubeyr, İbn Auf ve SAAD. Keza, Ali'nin bazı bölgelerin biatlarını ilan etmesi yoluyla seçimi bir başka üslup. Muaviye'nin kılıç kuvvetiyle seçimi! Veya Yezid'in miras yoluyla halife olmaları ise çok başka üsluplar.

Burada, altı değişik hakim seçme yoluyla karşı karşıyasın. Katı İslamcılar bunların dışına çıkılmasını reddediyor. Ama, birinin diğerine tercih etmekte de çelişiyorlar. Doğrusu şudur diye bir karar kılmıyorlar. İçlerinde az-çok açık olanları, bu üsluplar arasında kuralsızlık dışında hiçbir ortaklık olmadığını görüyor. Evet, İslamîyet'te hakim seçmenin kuralı yok. Yaşanan çağın şartları, dengeleri, siyasi koşulları ve güçler o anın kurallarını belirliyor.

Bir hoşgörü dininde, doğrudan veya dolaylı seçimler yoluyla hakim belirlemeyi reddetmeyen bir dinde, o günden bu güne, dini devlet unsurlarının belirlenmesi üzerinde henüz ittifak veya genel kabul yok. Öyle boştan söylemiyorum. Aksine, günümüz dünyasında, modern İslamî düzenlerin gerçeğinden çıkarıyorum bu sonucu. İşte, Suudi Arabistan'da, imam ve hal ehli sayılan, Kraliyet ailesi efradı çerçevesinde aday sınırlaması. İşte Numeyri dönemi Sudan'ında, Ebu Bekir'in Ömer'i seçmesi üslubuna dayanarak, hakimın kapalı yazıyla belirlediği ve kimin Veli olacağını tavsiye edildiği biat biçimi. İşte, İran'da fıkıh'a dayanan velayet. İşte referandum da, İslamî şeriat üzerine dayanan, zımni olarak hakimın seçilmiş sayılması anlamına gelen Pakistan.

Gelelim hakimın hükmetme süresine. Bu durumda da, geçenlere eklenen yeni bir engel karşımıza dikiliyor. Bu süre, geçtiğimiz tüm durum ve dönemlerde hayat boyunca devam ediyor. Hakim, ancak ölünce hakimlikten iniyor. Ve hakimın

hüküm kabiliyeti için hiçbir gösterge yok. Biat, Allahın kitabı, sünnet ve resuluna bağlılık üzerine oluyor. Mantıken, hakim bunlarla çelişirse indirilir, indirilmesi gerekir. Halbuki, çoğunluğu, azledilmeksizin, hatta muhalefet edilmesi bile söz konusu olmadan biat şartlarıyla çelişti. Eskide de, yenide de durum böyle.

Bu konuda tarihin söyledikleri kalpleri parçalayıcıdır, hatta deliliktir.

Hakimin imanın gerçekleriyle çelişmesi, onlardan uzaklaşıp dışına düşmesi söz konusu. Halkın ise, onun iradesine boyun eğmesi, zulmünü kabul etmesi söz konusu. İşte İslam hükmünün tarihi bu ikisinin birliğinin tarihidir. Belki okuyucu dikkat ediyordur. Son ibarelerde telafuzumu şiddetli kıldım. Amacım, dini devlet davetçilerinin zihninde bir cevaba, mantıklı bir cevaba yol açmaktır. Onlar, **"şura hakimin zulmüne engeldir, halkın hakkının koruyucusudur"** diyeceklerdir.

Ama, onlara hatırlatalım ki, bu cevap bizi yeni bir engelin karşısına koyuyor. O da şudur: Şura'nın **(15)** aslı ve kökü etrafındaki çelişki. Şura'nın iradesi, hakimi zorunlu kılıyor mu? Hakim için bağlayıcı mıdır? Azınlık İslamcılarının bu soruya cevabı evettir. Çoğunluk böyle düşünmüyor. Çoğunluğa göre, Şura'nın iradesi bağlayıcı değildir. Hakim Şura'ya istişare etmeye, danışmaya mecburdur, ama aynı zamanda görüşlerini uygulamaya zorunlu değildir. Hatta, tüm şura o görüş etrafında birleşseler ve hakim kendi görüşünde yalnız kalsa bile. Şimdi böyle Şura'nın ne etkisi olabilir? Zaten tarih boyunca etkisine ciddi bir örnek yoktur. Dahası Şura'nın kendisinin varlığına fazla ciddi örnek yoktur.

Tüm bu çelişkilerin içinden çıkamayan bazı iyi niyetli dini devlet çağrıcıları, modern toplumun önceden bilinmeyen şartlarıyla karşı karşıya olduklarını idrak ettiler. Demokrasinin, modern anlamıyla, halkın kendi kendisini yönetmesinin İslam'ın özüyle çelişip çelişmeyeceğini tartıştılar. Bu akli selim sahipleri, demokrasiye inanan içtihatlarıyla, parlamenter yönetim üsluplarının, doğrudan ve doğrudan olmayan seçimlerin, seçimlerle oluşan çeşitli yönetim kurumlarının, İslam dininde adaletin özüyle, kapsadığı hürriyet ruhuyla ve onu kapsayan hürriyet ruhuyla çelişmediğini ortaya koydular. Büyük din alimi Prof. Halit Muhammed Halit ve Celil bilim adamı Muhammed Gazali bunlara örnektir. Lakin, onların ufuklarının genişliğinin yazdırdıkları, imanın özü hakkındaki düşünceleri, her şeyi önüne katıp süpüren bir akımın reddiyle karşılaştı. İslam'ın radikal ve reformu kanat liderleri, bu görüşleri eleştirmeye ve yanlış göstermeye karşılaştılar, yalanladılar, reddettiler. Bu tavırda ılımlılar ve aşırıları arasında fark yoktu. İşte sana Prof. Ömer Tilmisani ve Prof. Ömer Abdurrahmen'in diliyle yayınlanan ve hüküm Allahındır davetiyle, halk yönetimini tümüyle reddeden görüşler. Halbuki, olaya derinliğine bakarsan Halit ve Gazali hocaların dediklerinde bir çelişki göremezsin. Ama, onlar, çeşitli faraziyelerle, iddialarını, metotlarını asilleştirmeye çabalıyorlar. Örneğin şöyle diyorlar. Mecliste veya benzeri kurumlarda çoğunluk karar verip bir kanun yapabilir, ama bu Allahın şeriatıyla çelişebilir, onu reddedebilir. Bu durumda, teşrie (kanun koyma) hakkını seçilmiş meclislere teslim edersek, Allahın, ilahi hakkında, sabit ve mukaddes hakkına el uzatmış oluruz. Allahın varlığı paylaşılmazdır. O en büyük ve tek kanun koyucudur. Demokrasi olursa, şeriat metnini, kişisel görüşle, kişilerin (kulların) görüşüyle tatil etmiş, ortadan kaldırmış oluruz.

İşte böyle sevgili okuyucu, böyle diyerek halkın kendi kaderine sahip çıkmasından vazgeçmesini, nasıl seçileceği bilinmeyen, ne kadar hükmedeceğinin, yanlış yaparsa nasıl azledileceğinin kuralı olmayan bir hakime teslim etmeyi öneriyorlar.

Kitabın ileri ki bölümlerinde o hakimleri beraberce tanıyacağız. Bu önerileriyle bizi nereye sürüklediklerini beraber göreceğiz.

İşte böyle sevgili okuyucu, engeller bitmiyor, daha birisinden kurtulmadan yeni engel görünüyor. Bu engellerin hepsi, açık, ilerici içtihatçıları ferahlatıyor; onlara yardım ediyor. Çünkü, önlerinde, din gerçeğine hücum etmeden ve asrın ruhuyla çelişmeden içtihad ve görüş üretmek için geniş kapılar açıyor.

Lakin, diğer yanda, 13. Yüzyıl içtihatları üzerine oturanları büyük bir korkuyla korkutuyor. Onlarda direnenleri ki değirmen taşı arasına koyuyor. Sağa dönseler asrı reddetmeyle öğütlüyorlar. Sola dönseler akli reddetmeye öğütlüyorlar. Dursalar, oldukları yerde 13. Yüzyıl asırda kalıyorlar. Asıl sorunlardan ikincil olanlara kaçıyorlar. Onlara karşı kullandığım mantığı saklıyorlar, ondan kaçıyorlar. O mantığı daha önce vurgulamıştım: Şeriat yalnız başına vücut bulamaz veya uygulanamaz. Bunun için İslamî toplum veya daha dikkatli bir deyişle dini İslamî devlet gerekir. Bu devlet ise, sistemin aslı ve ayrıntılarının, genelinin ve parçalarının sunulduğu bir siyasi programa muhtaçtır. İşte onlar, böyle bir program şekillendirmekten veya sunmaktan acizdirler. Onun içindir ki, varolan sisteme ilişkin dişe dokunur bir değişiklik önerisi getirmeden, bir ceza sistemi olan şeriatla pekiştirmek ve bazı ahlaki güzel sözlerle süslemekten bir adım öteye gidemiyorlar. İşte onların en zayıf noktaları budur. Onun içindir ki, bun bu noktada onları sıkıştırdıkça, onlar değirmen taşlarından kaçıp, bizim başlarımıza fırlatıyorlar. Ve dönüp bizi İslamî şeriatın uygulanmasına davet ediyorlar. Bizi, dini İslam devletine sürükleyeceği kesin olan bir yola davet ediyorlar. Fikir minaresi olmaksızın, aydınlatıcı içtihat olmaksızın sağımızı solumuzu kaybedeceğimiz bir devlete. Böyle bir devlette bize ne olacağı, İslam'a ne olacağı önemli değil. Üzerimizden mağrur bir şekilde yürüsünler diye cesetlerimizi uzatmaktan başka bize düşen bir vazife yok. Asra uygun içtihat acizliğinden asrı reddediyorlar. Dahası, Mısır'ı yönetme acizliklerinden Mısır'ı yıkıyorlar.

Üçüncüsü: Sevgili okuyucu burada, daha önce hatırlattığım bir sözü, şeriatın hemen uygulanması davetçilerinin görüşlerinin çerçevesini belirleyen bir sözün seninle yeniden tartışmam uygundur. Dediklerine göre, şeriatın hemen uygulanmasını, toplumun hemen onarılması izleyecektir. Ve sorunlar hemen çözülecektir.

Sana ispat edeceğim ki, toplumun onarımı veya sorunlarının çözümü, iyi Müslüman hakimle bağlantılı değildir. Keza, Müslümanların topyekün tutumuyla, imana bağlılıklarıyla veya inanca dair anlayışlarıyla da alakası yok. Aksine, sana, yeri geldiğinde hatırlattığım ve hatırlatacağım başka durumlarla bağlantılıdır. Buna delilim mantıktır; bunda dayanağım tarihsel gerçeklerdir. Mantık gibi delil, tarih gibi dayanak yoktur. Elimdeki tarihsel dayanaklar, İslam'ın, inanç ve iman açısından en iyi olduğu asırlardan çıkarılmadır. Bununla kastım Raşidin **(16)** halifeleri asrıdır.

Sevgili okuyucu, Raşidin dönemi söz konusu olduğunda, 30 hicri yıl karşısındasın. (Kesin olarak 29 yıl 5 ay). Bu, Raşidi hilafetinin tüm ömrüdür. Ebu Bekir'in hilafetiyle başladı. 2 yıl 3 ay 8 gün. Sonra 10 yıl 6 ay 10 günle Ömer'in hilafeti yaşandı. Onu 11 yıl 11 ay 19 günle Osman'ın hilafeti izledi. Son olarak Ali'nin hilafeti 4 yıl 7 ay sürdü. **[1]**

Ebu Bekir'in hilafeti, kesin olarak, ordusu ve Arap yarımadasındaki mürtetler arasındaki savaşlarla harcandı. Bunları büyük ölçüde hatırlıyorsunuzdur. Ali'nin, dört yılı aşan hilafeti de, bir taraftan ordusu ve hükmünü reddedenlerin ordusu arasında, diğer taraftan ordusu ve Hariciler (17) arasında süren savaşlarda harcandı. Hilafeti, Ayşe, Talha ve Zübeyr'le Cemel savaşıyla başladı, Muaviye'yle Sıffin savaşıyla bitti. Ayrıca bu arada, ordusundan ayrılıp, kendisine karşı çıkanlarla, yani Haricilerle yaşanan birçok savaş söz konusu.

Yani, her iki dönemde de, savaşlara verilen önem ve uğraşı, devlete ve kurallarını koymaya verilen önemden çok daha büyüktür. Buna ek olarak, iki halifelik döneminin, toplam olarak 6 yıl 10 ayı geçmeyen kısalığı söz konusu. Bu durumda, önümüzde tartışmak için baz alınabilecek dönem olarak, Ömer ve Osman döneleri duruyor. İslamî devlet üzerine bir şeylerin bilinebileceği, İslamî devlet denebilecek ve İslam'ın İslam olduğu en iyi asırlar. Yirmi iki yıl dolayındaki ömrüyle, her iki dönem, İslamî devlet için örnek sunmak açısından yeterli süredir. Ömer ve Osman, Peygamberin kalbine ve düşüncesine en yakın sahabelerden idiler. İkisi de peygamberin ilan ettiği üzere cennetlikti. Onlardan birincisinin, Ömer'in, İslam'ın zafer kazanmasında konumu açıktır. Sadece tarih kitapları bu konuma şahitlik etmiyor, dahası Kuran'ın kendisi şahitlik ediyor, görüşlerini teyit eden bazı ayetlerin inmesiyle. Ve ikincisi, Osman'ın konumu iman, hayır ve çabadır. Peygamberin iki kızıyla evli olması herhalde üstünlüğü açısından yeterli şahittir. Her iki dönem itibariyle hakimlerin durumu böyle. Yani İslamî açıdan iyilerin en iyisi, ikisi de.

Yönetilenlere gelince. Onlar, peygamberin bir hadisi önlerinde beliriyordu. Hafızalarında canlanıyordu. Geçtikleri tüm mekanlarda peygamberin bir anısı veya ona dair sözü hayallerine geliyordu. Resulün üstünde oturduğunu farz etmeden gözlerini minberin önünde kapatmıyorlardı. Halifenin arkasında namaz için saf tuttuklarında, peygamberin imam olarak durduğunu hatırlamadan edemiyorlardı. Kuran'ı okuduklarında her ayetin nerede ve nasıl indiğini, orada inmesinin sebebini biliyorlardı. Özetle, peygamberlik atmosferinde yaşıyorlardı. Sevgi ve yakınlıkta sembolleri peygamberdi. İşte yöneticilerin durumu da böyle idi. Geriye, yeterli bir toplum için İslamî şeriattan başka şart kalmadı. Onun her iki dönemde de uygulandığından kimsenin şüphesi olamaz. Yani, İslamî devlet uygulaması için en uygun asır bu her iki dönemdi denebilir. Çünkü andığımız şartlar ışığında lazım olan her şey vardı. Hakim ve yönetilenler açısından. Bununla birlikte, koşulları, ortamı aynı olan bu dönemlerden Ömer'in dönemi bir şeydi, Osman'ın dönemi başka bir şeydi.

Ömer, kendisi ve Müslümanlarla inancın aslına ve özüne yükseldi. Müslümanlar onunla rahat ettiler. Devletin sorunlarını eliyle onardı. Kendisinden sonra yönetecek olanlar, üzerinde kimsenin çelişmeyeceği bir metot terk etti. Ama Osman, Müslümanları üzerinde çelişkiye sürükledi. Sahabeleri, inanç ve çözüm ehlini ondan kurtulmak için toplanmaya zorladı. Ya, akıl sahiplerinin görüşüyle düşünülerek, ya da kılıç sahiplerinin görüşüyle öldürülecek. Ve heybeti halkın gözünde sarsıldı. Bazılarının, kılıcını elinden alıp iki parçaya bölmesine kadar vardı. Minberde taşlanmaya vardı. Medine şehrinde yaşayan bir Hıristiyan nispet olarak, benzetilerek "Ya Nasl" diye çağrılacak kadar küçüldü. Sakalı Osman gibi büyük olan ve Osman'a benzeyen bu Hıristiyan Nasl diye adlandırılmıştı. Ayrıca, büyük sahabelerin Osman'a karşı çıkışı da, onun Kur'an ve sünnetin dışına çıktığını açıkça gösteriyordu. Durum, öldürülmesi için açık davete dönüştü. Ayşe'nin "**Nasl'ı öldürün, Allahın laneti Nasl'a**" [2] dediği biliniyor. Tüm bunlar, halifenin yanında halkın durumu ve halkın yanında halifenin durumu

hakkında şüphe için sana mecal bırakmıyor.

Ömer ve Osman'ın ikisi de öldürülerek öldüler. Ömer, Mecusi (yezidi-zerdeşt) bir oğlanın (gulam) eliyle öldürüldü. Öldürülmesi Müslümanların benliğinde acı bir yutkunma bıraktı. Ümmetin büyük kaybı, hepsinde korku ve hüznü alevlendirdi. Ama, bunu tamamen aksi olarak, Osman öldürüldüğü zaman böyle olmadı. Osman, Evini kuşatan ayaklanmış Müslümanların bir bütün olarak eliyle öldürüldü. Düşün ki, Osman'ın öldürülmesi Müslümanların kalplerine şifa verdi. Ona düşmanlıkları ölümüyle sona erdi. Lakin, tarih, geçmişte ve şimdi benzeri olmayan garip rivayetler yazıyor. Bunlar delile sahip, şüpheyile karşılanıp saklanamaz. Tabari, Milletler ve Krallar [3] adlı kitabında zikrediyor: "Osman öldürüldükten sonra iki gece kaldı, ailesi onu defnedemedi. Sonra, dört kişi Hekim ibn Hızam, Çabir bin Matam, Niyar bin Mükerrerem ve Ebu Cehm bin Hazife –cenazesini taşıdı. Üzerinde namaz kılınması için musallaya koyduklarında, ensarlardan neferler gelerek, üzerine cenaze namazı kılınmasını yasakladılar. Bu neferler –Eslem bin Avs, bin Becre El-Saada, Ebu Heyye El-Mazhi-Bakiya (18) da defnedilmesini de yasakladılar. Ebu Cehm, **"Allah ve melekler namazını kıldı, defnedin"** dedi. Neferler **"Hayır, Müslüman mezarlığına kesinlikle gömemezsiniz"** dediler. Ve Haş El-Kevkeb'e gömdüler (19) Emevi sülalesi iktidara geldiğinde bu Haş'ı Bakiya'ya dahil ettiler! Başka bir anlatımda şu ibare var. **"Umeyr bin Dabia geldi, Osman'ın cenazesi kapını önündeydi, üzerine hücum etti, tekmeledi. Cesedin kaburgalarından bazılarını kırdı"** Üçüncü bir yerde ise şu sözler göze çarpıyor. **"Haş Kevkeb'e gömdüler. Bakiya'ya dolan Müslümanlar cenazeyi taşıyınca, taşıyanlar, kendilerini korumak için Haş'ın duvarının dibine sığındılar. Mecburen orada gömdüler. Böyle defni Haş El-Kevkeb'de gerçekleşmiş oldu."**

İşte, Müslümanların üçüncü halifesi bu ve sonu böyle. Müslümanlar onu öldürüyor. Ailesi iki gece gömemiyor, üçüncüsünde gömebiliyor. Müslümanlar cenazesini kaldırmaya reddediyor. Bazıları Müslüman mezarlığında gömülmesine kesinlikle karşı çıkıyor. Cesedini taşıyorlar. Bir Müslüman, cesedine saldırıyor, kaburgalarından bazılarını kırıyor. Sonunda Yahudi mezarlığına defnediliyor.

Bu ne öfkedir bir hakime! O, kefenlenmiş bir ceset, ruhsuz bir cenaze iken bile, ondan intikam alıyor. İslam'da geçmiş tarihi göz önüne alınmıyor. Kimse onu savunamıyor. Altmış sekize varan ömrü dikkate alınmıyor. Peygamberin onu doğrudan cennetlik olarak ilan ettiği, peygamberin iki kızıyla evli olduğu unutuluyor. Hatta, basit bir ilke olarak cenaze namazı kılınmıyor, reddediliyor. En fakirlerin ve isyancıların bile gömüldüğü Müslüman mezarlığına gömülmüyor.

Bu öfke şüphesiz çok büyük. Problem şüphesiz çok ciddi. Olay, Müslümanların hakimleri hakkındaki görüşü için ibret verici açıklıkta. Elbette bu durum İslam'a uzaktan ya da yakından bir şey katmıyor. Ve Osman İslam'ın köşe taşlarından biri değil. Madem ki o bir insandır, hatası ve doğrusu olacaktır. Hakim dokunulmaz veya kutsal değildir. Diğer Müslümanlardan onu yüksek kılan bir yanı yoktur. Hakim, sevgili okuyucu, tüm bunlar, benimle şu soruları sorup cevaplamadan eline bir sonuç vermez:

- Osman halife seçildiğinde Müslümanların tercihlerinden biri değil miydi?

Soruların cevabı: Elbette evet.

- İslamî şeriat Osman döneminde uygulanmıyor muydu?

Cevap: Evet.

- Bu geçenlere dayanarak (yani hakim uygun Müslümanlar adil, uygulanan İslamî şeriat) reayanın **(20)** barış durumu tertip edilebildi mi? Hükümün iyi durumu söz konusu muydu? Adalet uygulandı mı? Güven ve güvenlik sağlandı mı?

Cevaplar: Hayır

Peki neden? Burada, belirsiz sorulara, kelime olarak zeti neden? Olan sorulara bizimle cevap verebilecek, yorum sorununu zbilecek, birlikte seyrettiğimiz bir grup sonuca ulaşmış bulunuyoruz. İşte:

Birinci sonuç: Hakimin uygunluğuyla adalet gerçekleşmiyor. Reaya'nın uygunluğu da yetmiyor. Şeriatın uygulanmasıyla da üzüm gelmiyor. İşte burada, hüküm nizamı diyebileceğimiz, iktidar biçimi, sistem, düzen diye adlandırabileceğimiz Şeyin varlığı tartışma konusu. Bundan kastım, hakimin hatalarını muhasebe eden kanun ve kurallardır. Sınırı, aşmasını yasaklayan, toplumun çıkarlarının dışına çıkarsa veya ona zarar verirse, indirilmesini sağlayan kanun ve kurallar. Belki bu kurallar hakimde bulunabilir, onun vicdanından kaynaklanabilir. Ömer döneminde olduğu gibi. Ama bu, nadiren olandır. Kural değildir ve temel olamaz. Osman dönemi ve sonrası yeterli örneklerdir. En doğrusu, bu kuralların, yazılı kanunsal ve örgütlü olmasındır.

Müslüman liderler, adalet kuralları dışına çıktığı için Osman'a karşı durdu. Dahası, İslam dininin özünün dışına çıktığı için. Ama o, siyasetinden bir Şey değiştirmede. Geçmiş hükümlerde bu duruma dair bir üzüm araştırdılar. Kur'an ve sünnet'e baktılar. Bir Şeye rastlamadılar. Çelişkiler Őiddetlenince evini kuşattılar ve ondan azlolmasını, hilafeti terk etmesini istediler. Çünkü böyle bir durumda başka bir kural mevcut değildi. Osman onları, meşhur sözüyle cevapladı: **"Vallahi Allahın bana giydirdiği elbiseyi çıkarmam"**. Durum nihayete yaklaştığında, halkın eliyle öldürülmesi ihtimali tek yol olunca, ona, hayli mantıklı bir dilekçe gönderdiler. Doğrusu ve herkesin üzerinde anlaştığı bir dilekçe.  Őık yazdılar ve nden birini seçmesini önerdiler. Ya, yargılanmayı, muhasebe edilmeyi kabul eder, hata yapan her Müslüman'a yapıldığı gibi hataları cezalandırılır, herhangi bir hatanın cezasız kalmayacağını idrak ettikten sonra halifeliği devam eder; ya emirliği bağışlar, ondan vazgeçer, kendi iradesiyle halifeliği bırakır, ya da, askerler ve Medine ahalisi gelip kulluklarından, ona biat etmekten vazgeçer. Yani halkın iradesiyle, görüşünü açıklamasıyla hilafeti terk etmiş olur.

Osman'ın cevabı, bin Sehil'in yazdığı son mektubunda olduğu gibi Őöyleydi **[4]:** **"Onlar, beni, nden birini seçmeye zorluyorlar. Ya, yaptığım hatalarla yaraladığım ve ya sevaplarımın üzerlerinde iz bırakmadığı insanlar eliyle yargılayacaklar. Ya, yerime yenisini koysunlar diye vazgeçmemi istiyorlar. Ya da biatlarından vazgeçsinler diye askerleri ve Medine ahalisini üzerime gönderecekler. Bu biatı Allahu suphana bana ve onlara farz kıldı. Ve onlara dedim: Kendi kendimi yargılıyorum. Benden nceki halifelerde birçok hata ve sevap işledi. Ama onlardan kimse böyle yapmadı. Anladım ki, Şartları ne sürenler beni istiyorlar. Emirliği bırakmaya gelince, Allah için çalışmayı ve halifeliğini bırakmayı isteyeceğinize, beni köpek çobanı yapmanız daha iyidir. Üzerime asker ve Medine halkını göndermeniz ve biat etmekten vazgeçip, sözümü dinlemeleri görüşünüze gelince, sizin vekiliniz değilim. Önceden, üzerinize zorla halife olmadım. Ama, onlar kendileri bana biat ettiler."** Burada, Osman, halifenin hataları için bir başvuru mercii olmadığını açıklıkla belirtiyor. Kendisinden önce halife olanlar (Ebu Bekir ve mer) rneklerinde olduğu gibi. En azından bir kural yoktur. Ve ikircimsiz ilan ediyor: Hükmü sonuna

kadar elde tutmaya ısrarlıdır, vazgeçmesi söz konusu değildir. Yine, biat sahiplerine, içeriği garip olan bir mantıkla çağrı yöneliyor. "Sizi biat etmeye zorladım mı?" Biat ebedidir, geri çekilmesine veya ondan vazgeçmeye mecal yoktur.

Tüm bunlardan nizam için kural ve kontrol aracı olmadığı sonucu kendiliğinden ortaya çıkıyor. Durum tümüyle hakimin vicdanına, dengelere vb. bağlıdır. Hakim Ömer gibi adil ve tutumlu olabilir. Osman gibi iktidara yapışmış ve adaletsiz de olabilir.

Osman, İslamî hüküm nizamının, kendi görüşüne göre, aşağıdaki kurallara dayandığını ilan etmiş oluyor:

Hilafet hayat boyudur, ölene kadardır.

Hüküm için başvuru ve kontrol mercii yoktur. Hataları muhasebe yoktur.

Reaya için biattan vazgeçmek ve hakimi indirmek hakkı olamaz. Biatı bağlılığı, soyut olarak, baştan ve bir defalıktır. Biat ebedi itibar edilir. Sahiplerinin, onu çekmesi, ondan vazgeçmesi söz konusu olamaz. Biat, edilenin inmesini talep edemez. Müslümanlarda hiç kimse, bunun İslam'da hüküm ilkesi olmasını düşünmediği veya kararlaştırmadığı için onu öldürdüler.

Osman öldü. Ama, bu durumda, alternatif bir kural var mıdır sorusu halen karşılıksızdır. İslam'da, açık, bilinen bir hüküm nizamı sözkonusu mudur? Kur'an ve sünnet'te, Müslümanların hakimlerine nasıl biat edeceğini belirleyen, sınırlayan kural var mıdır? Biatın yenilenmesi için süre ve şart koyuyor mu? Reayının vasıtasıyla hakimi azletme üslubunu ortaya koyan bir şey var mıdır? Biatı ilan etmeden hakkını sabitleştirdiği gibi, biatı çekmede de reayanın hakkını sabitleştiren, netleştiren bir kural var mı? Yönetilenlere, hakimi yargılama, hatalarını cezalandırma hakkını veren, bu hak için faaliyetlerin örgütleyen bir sistem var mı?

İnanıyorum ki soru karşılıksızdı ve halen öyledir. Aksine, soru'nun kendisi Raşiden halifeleri döneminden sonra ortadan kayboldu. Halen kayıptır. Çok konuşup tersini yapanlar veya güzel sözlerle abartma yapanlar, çağımızda kayboluşuna bekçilik yapıyorlar. Köşeye sıkışmamak için, çelişkileri telafi etmek için, kendilerini içtihadattan uzak tutmak için. Çünkü içtihat onlar için zordur. Belki donmuşluktan, belki acizlerinden, belki çıkarlarını korumak için.

İkinci sonuç: İslamî şeriatın uygulanması yalnız başına, İslam'ın özü değildir. Uygulandı ve olan oldu. Uygulanmasından çok daha tehlikeli, önemli ve karmaşık olanı, İslam'ın ruhuna uygun adil bir hüküm kurallarını koymaktır. Gördük ki şeriat uygulandı, hakim yeterliydi, reaya mümin idi, yine de olan oldu. Kaybolan kayboldu. Zannediyorum hala kayıp.

Sudan'da yaşananlar, ise, İslam'ın yargılama, cezalandırma yönüyle, yani şeriatla başlama akılsızlığına **(21)** daha hayırlı bir delildir. Hakim, yani Numeyri İslamî şeriat uygulamasını ilan ettiğinde olan o akılsızlıktı. Açlık tehdidi yaşayan, toplumun önemli bölümünün Hıristiyan olduğu ülkede, hududu hayata geçirmekle başladı. Bunun sonucu olarak, bu tecrübeden sonra, İslamî şeriat uygulaması taraftarları, uygulanmasından önceki unsurlarından çok daha az oldu. Ülke acınacak bir duruma düştü. Görüldü ki başlangıç asilla olur, ikincille değil. Özle

olur, görüntüyle değil. Cezadan önce adaletle, kısıstan önce güvenlikle, korkudan önce güvenle, kesmekten önce doyurmakla olur, olmalıdır.

Üçüncü sonuç: Osman'ın döneminden yaşadığımız döneme gelirsen, İslamî bakış açısından, ister sorunların çözümüne dair, isterse iktidarın sapmasına karşı durmak konusunda farklı olan bir şey göremezsin. İşte, şeriatın uygulanması ve toplumsal sorunların çözümü ilişkisi. Bana ve kendine sor:

- Eğer İslamî şeriat uygulanırsa ücretler nasıl yükseler ve fiyatlar nasıl düşer?

- Kendi başına şeriatın uygulanmasıyla, içinden çıkılamayan, karmaşık iskan sorunu nasıl çözülür?

- Soyut olarak şeriat uygulamasıyla dış borçlar sorunu nasıl çözülecek?

- İslamî şeriat uygulanması altında, kamu sektörü, yatırılan sermayeyle orantılı olarak üretici, verimli bir sektörü nasıl dönüştürülecek?

Bunlar, şeriatın hemen uygulanmasını davet edenlere sorulardan sadece bir kaç örnektir. Toplumun sorunlarının hemen çözümünün, onun üzerinde düzenlenebileceğini iddia edenler bunları cevaplamalıdır. Onlar, yani iddiacılar, aslında, bunları cevaplamaya çalıştılar. Ve kendilerini, yürüttüğü tartışmanın etrafında döndüğü darboğazın önünde buldular. Darboğaz, eleştirdikleri sistemden her yönüyle farklarını gösteren bütünlüklü bir siyasi program koymaktı. Bu alandaki boşlukları, onları miladi takvime göre 12-13 yüzyıl, hicri takvime göre 2. Yüzyıl içtihatlarından nakil yapmaya yöneltti. Ama, bu yöneliş, onları, sorunları çözme yerine karmakarışık etmelerine sürüklüyor. Kar (faiz)a karşı bağırarak kolaydır. Ama, faiz kavramına dar bakışları, üstelik bu sistemde, günümüz dünyasına uygulanırsa, pazarda büyük şaşkınlığa ve bunalıma yol açar. Geliştirme yerine yıkıma, sürüm yerine depolamaya yol açar. Bu durumda, portresini İslamî bankalar tecrübesinde gördüğümüz hileye başvurmak durumunda kalırlar. Bu bankaların sorunu ise herkes biliyor **(22)** !

Dehşetle ağzını açmadan ve bir şey söyleme için elini kaldırmadan önce, bırak, hatırlatayım ki sadece şeriat buna sürüklemeyebilir. 2. Hicri yüzyılın içtihatları sürükler. Eğer, bu içtihatlar bilinen değişikliklerin olduğu dünyamıza uygulanırsa. Bilinen değişikliklerin sonucu olarak, o dönemde bilinmeyen faktörler ortaya çıktı. O dönemde henüz İslam parası yeni basılmıştı. Şimdi İslam ülkeleri dahil tüm dünyada paranın değeri nerdeyse günlük, saatlik belirleniyor. O zaman borçlanma esas olarak bir ihtiyaç sorunuydu. Şimdi borçlanmayı artık ihtiyaç belirlemiyor, yatırım belirliyor. Veya kimse kimseye sadece yardım olsun diye para vermiyor. Biliniyor ki, paranın satın alma değerinin düşmesine yol açan enflasyon var. Bunlarla birlikte, burada sınırlayamayacağım ve içtihadın kapsamadığı bir çok yeni faktör ve sorun söz konusu. Ya rabbim! Son içtihadın yapıldığı atmosfer başka atmosfer, asır başka asır. Sen bizi kurtar!

Bunlar sadece faizle ilgili. Peki ücretler, fiyatlar, mülkiyet, konut sorunu vb. söz konusu olunca ne olacak? Bu manzara ve sorunlarla şeriatın uygulanması arasında bir ilişki var mı? Elbette ki bir ilişki ve irtibat yok. Ama, eğer tartışma, toplumun sorunlarını düzenleyen bütünlüklü siyasi program üzerine olursa irtibat var ve kesindir. Ne toplumsal değişiklikler gerçeğiyle çatışan, ne de inanç olarak İslam la çelişen bir program.

Dördüncü sonuç: Kaçış ve karşı koymak arasına fark koymamız gerekir. Geri çekilme ve ilerleme arasına, görüntülerle öz arasına, ahlaki eleştirilerle, sorunlara sonuç çözüm önerileri arasına fark koymamız gerekir. Bıyık kesip, sakal uzatmayla toplum değişmez ve Müslümanlar ilerlemez. Gençlerimizin Pakistani elbise giymesiyle, İslam gelişme imkanı bulup asra karşı koyamaz. Gençlerin kendi isimleriyle birbirini çağırmaı bırakıp, birinin diğeri "Gazal" diye çağırması, diğeri daha etkili bir selamla karşılık verip onu "anbese" diye çağırmasıyla Mısır uygar İslamî yüzünü gösteremez. Diş fırçası yerine SİVAK kullanmak elle yemek yemeleri bizi ileriye taşıyamaz. Belki tüm bunlar, ezilen insanımızda kendi kimliğine sahip çıkma, onu koruma görüntüsü verebilir, ama aslında hiçbir sorunu çözemeyecektir.

Hele ciddiyeti olmayan sorunları öne çıkarmaları, önemliymiş gibi göstermeleri çok daha boş tartışmalara yol açmaktadır. Heykel veya resimlere karşı çıkmalarına yol açan, gölgeyi hapsetmek teorisi gibi. Tuvalete giriş yolu üzerinde, bunun sağ ayakla mı, yoksa sol ayakla mı olacağı üzerine vakit kaybetmek gibi. Beklenen mehdinin görünme vakti üzerine çelişkiler yaratan tartışma gibi. Mesih Deccalin görüneceği yer üzerine tartışma gibi. Tüm bunlar kabuktur. Gariptir ki, gençler ve bazı savunucular, zihinlerini, dinin özü ve gerçeği üzerine çalıştırmaktan çok bunların üzerine çalıştırıyorlar. Halbuki dinin cevheri gelişmeyle çelişmiyor. Ve o gerçek bu gibi küçük şeylerle ilgili değil.

Sevgili okuyucu, sana itiraf edeyim ki, gerçekten çok hüzünleniyorum, mecazi değil gerçek anlamda yaralanıyorum. Kafaları böyle boş şeylerle doldurulmuş bazı gençler görüyorum, ciddiyet sahibi bazı liderlerini görüyorum, onlarla tartışıyorum, bu boş şeyleri hararetle savunuyorlar. İslamî canlandırmayı davet eden o liderleri, bunları da aşılıyorlar. Objektif bilimleri terk etmeyi (laiklik diye) çalışmayı bırakmayı davet ediyorlar. Bunu, ibadet için boş zaman (yeterli zaman) bulmak, yaratmak adına yapıyorlar. Zavallı Mısır!

Bu, İslam'ın gerçek yüzümü? Bu, onunla 21. Yüzyılı karşılayabileceğimiz şey mi? Bunlar mı kendilerini toplumu yönetmeye uygun yönetici olarak görenler. Bunların mi dini devlet davetleri kabul edilecek. Bunların, kabuğundan başka dinle hiçbir alakaları yok. Allahın kitabında aslı olmayan görüntülerden başka inanç bilmiyorlar. Cümleten ve ayrıntılarıyla yaşadığımız toplumdan farklı bir toplumda, asrımızdan farklı bir asırda yaşayan peygamberin gidişini taklit etmekten başka senetleri yok. Keşke ona benzeselerdi. O, rahmet davet ediyor. Müslümanların Müslüman tarafından öldürülmesini reddediyor. Çin'de bile olsa ilmi alın çağrısında bulunuyor. İbadet için işi bırakmayı reddediyor. Dünya ve din payları arasında orantı kuruyor. Ve gelecek kuşaklar için ölümsüz vecizesini ilan ediyor: "Onlar kendi dünyalarının işlerini daha iyi bilirler".

Bu insanlar toplumdan nefret ettiler. Nefretlerine nefretle karşılık vermek toplumun hakkıdır. Topluma dil uzattılar, Onun karşılık vermesi hakkıdır. Onu cahillikle suçladılar. Ondan taassup ve kapalı zihinli olduğunu söylemek toplumun hakkıdır. Ona saldırdılar. Kendilerine uygun görülenle karşılık vermeleri haklarıdır. Toplumsal yasallığı çiğnemelerine aynı muameleyle karşılık vermek toplumun hakkıdır. Kendilerini herkese nasihat edenlerin yerine koptular. Onlar, önceden ve sonra, onda olmayanları varmış gibi iddia ettiklerinde İslam'ın kendisini alçalttılar. Onun adına kalpleri inciten manzaralar ortaya koydular. Adıyla onu küçük düşüren şeyler ilan ettiler. O hoşgörü dini iken, taassupla lanetlettirdiler. Gelişme dini iken donmuşlukla itham ettirdiler. Dünya ve bilime

açıkken kapalılıkla nitelendirttiler. Kendi kişilik bozukluklarını din olarak aksettirdiler.

Bu kaçıştır, çünkü karşı koymaktan kolaydır. Bu geri çekilmedir, çünkü ilerlemeden ehvendir. Bu görüntüdür, çünkü özü idrak etmekten daha kolaydır. Onlar görüntüye ait açık artırmalarıyla şeriat talebinde mübalağa yapıyorlar. Talepleri yürüyüşleriyle uygundur. Fikirleri tavırlarıyla. Şeriatın, önceden terk edenler üzerine içtihatlı ve tartışmasız bir halde şimdiki toplumumuzda uygulanması iddiası yapılarıyla uygundur. Çünkü onlar, hiçbir zenginliği olmayan görüntüyü temsil ediyor. İçeriğinde bir şey olmayan bir çerçeve. Dinin özülle gelişmeyen toplumu düzenleme kanunları, asrın yenilikleriyle çatışmayan bir içerik beklentisi onlar için zor bir şeydir. Onlardan, öncelikle, tahlil etmeden önce asrı gerçekliğiyle görmeleri isteniyor. Yaşamı programlamadan, geleceği planlamadan önce onunla ilgilenmeleri gerekiyor. Ama, tüm bunları yapamazlar. Sisteme ahlaki ağırlıklı güzel eleştiriler yöneltmek ve kimliği görüntüde koruyan biçimsel tutumlardan, elbise ve ibadet işlerinden başka somut bir çözüm yapamazlar. Haliyle, onlar, sonuçta yaz bulutudurlar. Gideceklerinden şüphe etmiyorum. Kara bulutların dağılmayacağını zannetmiyorum.

Beşincisi: Birinci görüş sahipleri -bununla kastım, İslamî şeriatın hemen uygulanması savunucularıdır- demokrasiye sınırsız düşmanlıklarını saklıyorlar. Önceden değindiğim gibi ona inançsızlıklarının bir sonucudur bu. Düşmanlıklarını saklamaları ise ya kasıtlıdır, kamuoyunda gelişmiş olan demokrasi bilincini açıkça karşıya almaya, iktidara gelmeden önce zararlı görüyorlar. Ya da dini duygularının sürüklediği birçoklarının iyi niyetinden kaynaklanıyor.

Bunlar, geniş halk kitleleri arasında tartışılmadan, karar vermesi için meclise bir talep sundular. Meclis üyelerini, eğer reddederlerse, tereddüt ederlerse, çekimser kalırlarsa din dışına çıkmış olmak kılıcıyla tehdit ederek, şeriatın uygulanması talebinin onaylanmasını istediler. Bazıları bunu da aşılıyorlar. Meclisin üstünden atlayarak doğrudan Cumhurbaşkanına yöneliyorlar. Hemen ve tam uygulanmasını yürürlüğe koymasını ondan talep ediyorlar.

Acele edip, oldu bittiye getirmek istiyorlar. Çünkü, mesele, açıkladığım gibi, şeriat meselesi değildir. Aksine, dini devlet, sivil (laik) devlet arasında seçim meselesidir. Bu seçim, önceden anlattığım gibi, açık, uygulanan sivil devlet alternatifiyle, diğer alternatif, sahiplerinin zihinlerini gerçek sorunlara yormadığı, görüşlerini kristalize etmediği ve açıklamadığı dini devlet arasındadır. Elbette ki, bir mecliste, böyle bir durum için, bir yada iki celsede karar almak zordur. Veya bir-iki haftada. Burada, bu meselenin savunulması ve tartışılması için başka bir yol düşünüyorum. Bu yolun daha doğru ve başarılı olacağını zannediyorum. Sadece benim görüşüm açısından değil, aksine, bu gibi durumlar için tabiatı böyle önemli olan sorunlar için şart olan açısından.

Görüşümü sunmadan önce, dediklerime muhalif olanların, cümleten ve tafsilen itirazlarını duyuyorum. Yazar, sözlerle oynuyor, kendine ve başkalarına razı olduğu hakları bize inkar ediyor, zannediyor ki, demokrasi onun görüş ve nazarına dayanıyor, İslamî şeriat ilkelerinin, kanunların baş kaynağı olmasına karar veren anayasaya bağlı değil, onu dikkate almıyor diyorlar. Anayasaya bu maddeyi koyan, ona tümüyle onay veren ve halkın iradesini temsil eden referandumu tanımiyor diyorlar. Bu iddialar, gerçekten üzerinde çok durmayı ve tartışmayı hak ediyor. Anayasadan başlarsak, bu konunun yeni bir şey olduğunu zannetmiyorum.

Mısır'da, kanun koymak için baş kaynak şeriatından geliyor ve kanunların çoğunluğu İslamî şeriat ilkesinden süzülerek gelmiş. Bu notu düşerek başlıyorum ve cevap veriyorum. Kısaca söylersek, Anayasa kutsal bir kitap değildir. Herhangi bir vatandaşın onun maddeleriyle farklı düşünmesi veya onlara muhalefet etmesi hakkı var. Keza, onların tadil edilmesi talebine hakkı var. Anayasanın kendisi, tadil yolunu düzenliyor. Gerekli güç ve destek sağlandığında herhangi bir maddesi ilga edilebilir, eksiltilebilir veya eklenebilir. Ama, beni, Anayasanın bir maddesine ters düşmekle suçlayan birinci görüş sahipleri, onun metninin çoğuna karşı çıkıyorlar. Partilerin çeşitliliği metni gibi. Onlar çok partiyi reddediyorlar ve kısaca özetlersek görüşleri iki partiye dayanıyor. Allahın partisi, şeytanın partisi. Dahası, çoğunluğu bunu da aşıyorlar. Anayasada, hüküm nizamıyla ilgili her şeye esas ve ayrıntılarıyla karşı çıkıyorlar.

Ne düşünüyorlar öyleyse, ortaya attıkları dayanakların kendilerini vurması, öne sürdükleri görüşlerin onları yalanlaması hakkında? Güya anayasaya dayanıyorlar, ama, o, onlar açısından makbul değildir.

Buna benzer şekilde, bir referandumu kabulleri eğer halk onayına saygılarının delili ise, neden Eylül devriminin onlarla çeliştiğinden bu güne kadarki tüm referandumların yasallığını reddediyorlar. Keyiflerine gelen tek referandum dışında. Kalplerinin zarını okşayan, güllü rüyalara onunla uçtukları tek referandum. Onu bir silah olarak ele alıyorlar ve dilleri onunla susturuyorlar. Bazen evhamlarını, bazen de rüyalarını onunla savunuyorlar.

Öyleyse Anayasa senet, referandum dayanak değildir. Onun içindir ki onlara önlerinde kalan tek yolu öneriyorum. Başkalarının yaptığı gibi yapın. O da, halka siyasi programınızı sunmaktır. Partinizi veya partilerinizi teşkil etmektir. Halkın çoğunluğunun desteğini kazanmaktır. Belki o zaman bize karşı güçlü bir dayanakla durabilirler. Doğru bir işle bizi sustururlar. Sustururlar kelimesini kasıtlı olarak seçtim. Çünkü, bunun şüpheye yer olmayan bir gerçek olduğuna inanıyorum. Yanında demokrasi olmayan kimseye demokrasi veremez, vermez. Onlar, halkın iradesini ancak hükme ulaşmak için tanıyor görünüyorlar. Bu bir iddia değil, Osman meselesinde olduğu gibi tüm tarih boyunca böyle oldu. Hepsini sana göstereceğim.

Sevgili okuyucu, burada beni protesto edebilirsin. Varolan kanunlar, onlara, dini inançlar üzerine partiler kurmaya izin vermiyor diyebilirsin. Böyle demeye hakkın var. Ben de bu yasağa karşıyım, bunu herkes biliyor. Ancak, şöyle bir durum var. O kanuni bir metindir ve dini inançları farklı da olsa tüm Mısırlıları kapsayan siyasi partiler olması yönelimi var. Halbuki, yaşanan kötü atmosfer bu metni aştı. Örneğin, Müslüman Kardeşler partiyeye sahipler. Dini-siyasi propaganda büroları var. Gazeteleri, dergileri, partiye ait ve partinin görünmeyen, ama onları savunan, görüşlerini sahiplenin basın var. Dahası, durum, Müslüman Kardeşler-WAFD ittifakından sonra, temsilcilerinin meclisinde varlığına ulaştı. (Bu ittifak ki bazı zariflikleriyle, Şii taifelerin benimsediği ve Sünni taifelerin inkar ettiği geçici evliliğe benziyor).

Öyleyse onlar mevcutlar, toplumsal yasallıkla yasal varlığa kavuştular. Varlıklarını inkar etmek kafaları kuma gömmektir. Onlara ve diğer dini-siyasi akımlara partilerini kurma serbestisinin azımsanmayacak faydaları var. Siyasi program koymaya mecbur kalacaklar. Onlarla tartışma gerçek siyaset zemini üzerinde dönecektir. Dünya tartışması olacaktır, din tartışması değil. O zaman, cami imamları, açık siyasi çalışma alanını girmek için, konuşmalarındaki abartmaları

birakacaklardır. Siyasi partiler, onlarla ilgili boş konuşmayı bırakıp muhalefete dönecektir. Onlar başkalarıyla çeliştiklerinden daha çok aralarında çelişeceklerdir. Mazlum konumlarından kaynaklanan avantajları kaybedeceklerdir. Kendilerinin olmayan bir sahada tartışacaklardır. Konuştıkları dil, bırakın kurallarını, müfredatıyla onlara zor gelecektir. Tüm bu durumda Allahın rahmeti üzerlerine olsun. Kısaca, siyasi sahada yer almaları vatana büyük bir lütuf olacaktır.

Böyle bir gelişme, **“söz konusu durum, Kıptilere dayanan dini partilerin inşasına götürür, vatani dinsel-mezhepsel bölünmelerle darboğaza sürükler”** diyenlere dayanak olamaz. Tarihin dersleri böyle bir tehlikenin olamayacağını gösteriyor. Böyle bir tesirin olmayacağı ortadadır. Ahnuh Fanus Partisi zihinlerden uzak değil. Üyeleri birler hanesini aşmadı. Mısır Kıptilerinin ezici çoğunluğunu içeren WAFD tecrübesi uzak değil. Olaylar göstermiştir ki, Mısır Kıptileri, daima laik görüşe sempati duymuşlardır; onun sloganlarını benimsemişlerdir. Bu durumun sebepleri hala duruyor. Bu konu uzatılabilir, ama ayrı bir tartışma konusu. Sonuç olarak, göstergeler, böyle bir tehlikeden korkmanın sebeplerini azaltıyor beslemiyor. İddia ettiklerini reddetmiyor, onaylıyor.

İşte ikinci görüş budur sevgili okuyucu. çok konuştum biliyorum. Bunun nedeni, birinci görüş sahiplerinin, görüşlerini sunarken süslemeleri, laf kalabalığı yapmalarıdır. Tartışmada asıl sorunu ortaya koymak zorundaydım. Biraz sonra tarihsel dayanaklarla ortaya koyacağım asıl sorunu, iktidar ve nizam sorununu. Bunun özü ve çerçevesini çizen siyasi program sorununu.

Zannediyorum ki, söylediklerimi ve biraz sonra belgelerin söyleyeceklerinin okuduktan sonra bir seçime gideceksin. Sakin düşünmek seni karar vermeye götürecektir. Düşüncem şu: Tam okuduklarından sonra, ikisinden birini seçmede yalnızca tereddüde ulaşsan bile Allahın rahmeti sana olsun. Tereddüt araştırmanın ilk adımıdır. Dilerim, onların kolay yolu seçtiğini, onları izlemekle bilmediğin, onların da bilmediği tehlikeli durumlara sürükleneceğini benimle birlikte idrar edersin.

Ayrıca, onlara da ufak bir hatırlatmada bulunacağım. İktidara ulaşmak için süslemeleri bırakıp, bize küfretmeden önce düşünsünler. Onlardan kaçmadan önce toplumun sorunlarını karşılasınlar. Cahillikle eşleşmemek için, cahillik iddialarını azaltsınlar. Bilsinler ki, İslam, asırla çatışma tasavvuruyla hakarete uğratılmayacak kadar büyüktür. Vatan, birliğini, taassup davetiyle yıkmayacak kadar önemlidir. Geleceği yaratıcı düşünce, kalem kurar, SIVAK değil. çalışma ve akıl kurar, boş vermişlik ve dervişlik değil. Mantık kurar kurşun değil. Tüm bunlardan önemlisi, onlara kayıp olan gerçeği idrak etmeleri lazım. Bilsinler ki, onlar yalnız "Cemat-i Müslümin" değil.

EKLER:

1- İctihad: Kur'an ve hadislerde söz konusu olmayan sorunların çözümü için, yine Kur'an ve hadisleri yorumlayarak çözüm bulma, veya geçersiz olan İslamî hükümleri asrın ihtiyaçlarına göre değiştirme, lağvetme, yerine yeni hükümler koyma.

2- Emir: Yönetici, lider anlamında bir kelimedir.

3- Müslüman Kardeşler: 1930'lerde, Mısır'daki Seyyid Kutub'un kurduğu İslamî hareket. Nasır'ın devletleştirme, millileştirme ve toprak reformuna karşı çıktılar. Enver Sedat'la ekonomi politikasından çaktıştılar. Haliyle yumuşama oldu aralarında. Ama şeriat konusunda çelişkileri devam etti.

4- Fıkıh: şeriat bilimi, fıkıhçı, şeriat alimi.

5- El-Şafai: Sünnilik içinde dört mezhepten birinin kurucusu olan İmam. Diğerleri Ebu Hanife, Ebu Hanbel ve Malik.

6- El-Ezher El-Şerif: İslamîyet'in en önemli din bilimi okulu ve mezheplerden biri.

7- Had: Sınır, engel anlamındadır. Çoğulu huduttur. Ancak İslamî dilde cezadır, ceza sınırındır. Bu sınır örneğin zina suçu için ölüm (taşlanarak), hırsızlık suçu için el kesme vb. dir.

8- Cineh: Mısır para birimi.

9- Riba: İslamî dilde faz karşılığı bir kelime.

10- Hakim: Yönetici, iktidar sahibi. Hüküm ise iktidardır. Arapçada, yönetici anlamında Mevla, hakim vb. birkaç kelime var. Her kelime bir nüansa işaret ediyor. İktidar anlamında ise hüküm, sulta vb. var. Tercümede bunların farkını koyabilmek için hakim ve hüküm kelimelerini olduğu gibi koruyacağız.

11- Hadis: Peygamberin sözleri.

12- Sünnet: Peygambere ait olan, ondan kaynaklanan, onun yaptığı her şey. Söz, eylem vb.

13- Ensar: Peygamber Mekke'den Medine'ye gidince ona yardım edenler, teyit edenler.

14- Sahabe: Peygamberi gören, onunla yaşayan, yakını olan Müslümanlar.

15- Şura: İslam hakimlerinin, halifelerinin dini ve dünyevi sorunları danıştığı bariz, önde gelen din adamları grubu. Bu grubun oluşumunun seçim vb. gibi bir kuralı yoktur. Dini bilgide derecesi vb. de çoğunlukla oluşumunda belirleyici değildir. Zaten grubu belirleyen de halife, imam vb. oluyor. Tek kuralı budur.

16- Raşidin halifeleri: Muhammed'den sonra gelen dört halife. Bu döneme asr'ıl Raşidin deniyor.

17- Hariciler: Hakem olayından sonra Ali'den ayrılanlar. Ali, Muviye ile arasında hakemliği kabul edince, daha çok küçük kabilelerden, çevre bölgelerden ve yoksullardan oluşan Ali yanlıları, Ali'yi uzlaşmacılıkla niteleyip ondan ayrıldılar. Üçüncü grup oldular. Bunlara hariciler dendi.

18- Bakiya: Müslüman mezarlığı. Medine'de

19- Haş El-Kevkeb: Yahudi mezarlığı

20- Reaya: İslamî dilde, yönetilenler, halk, kullar anlamına geliyor. Ancak bu anlamlara gelen başka kelimeler de var. Her biri bir özelliğe işaret ediyor. Reaya kelimesi, kitapta, daha çok hilafete biat edenler anlamına kullanılıyor. Bu nedenle kelimeyi olduğu gibi koruyacağız.

21- Yazar metinde "eşeklik" kelimesini kullanıyor. Arapça metinde cümlelerin dizilişi itibarıyla bu kelime küfür anlamı vermiyor. Ama Türkçede küfür olarak algılanabileceği endişesiyle onun yerine "akılsızlık" kelimesini kullandık.

22- İslam siyasetin kapitalizme yönelik eleştirisinde faiz meselesi sloganlaşmış, öne çıkmış bir sorundur. Ahlaki ve ideolojik düzeyde, hitabında faizi haram kılan İslamî siyaset, bu görüşü sistemin ihtiyaçlarıyla ve çıkarlarıyla uzlaştırabilmek için meşhur "kar payı" hilesine başvurdu. Ancak "kar payı" şirketleri "kar payı" yerine "hava payı" alırken, İslamî kalkana bürünen büyük sermaye önemli bir güç oldu. Haliyle iddia edilen projeler çöktü ve İslamî şirketlerle bankalar kısa zamanda "klasik" kardeşlerinin yanında yerlerini aldı. Bu soruna ilişkin bir çok değerli tahlil var.

KAYNAKLAR

[1]- Murvec El-Zebih ilmesudi, Cilt 4, Sayfa 388-387, Dar El-marife, Beyrut-Lübnan

[2]- Abkariyet El-İmam Ali, Sayfa 99
Duha El-İslam, Ahmet Emin, Cilt 3, Sayfa 303, Mısır Aydınlanma Bürosu Yayını.

[3]- Tarih El-Tabri, Cilt 3, Sayfa 439, Beyrut Basım-Yayım Kurumu Lübnan

[4]- Tarih El-Tabri, Cilt 3, Sayfa 437

RAŞİDİN BELGELERİ: YENİDEN OKUMA

Okuyucunun hüzünlenme ve şaşırma hakkı var. O, birinci bölümden Osman'ın katli üzerine sunduğumuzu bizimle beraber seyrediyor. Hüznün sebepleri anlaşılabilir; gerçekten acıklı bir durum. Şaşırmanın kapıları ise çok. Onlardan bir kapıyı kapattım. Ve okuyucunun biraz dinlendiğini düşündüm. Ama önüne başka kapılar açıyorum ve yükünü ağırlaştırıyorum.

Düşünüyorum; eğer lanetleyeceksen, kimi lanetleyeceksin? Başkaldıranları kınasan, Osman'ı suçsuz gösterme hakkına sahip değilsin. Osman'ı kınasan, başkaldıranları hoş görme hakkına sahip değilsin. Başkaldıranları kınasan, onların duygularını belirleyen niyetlerini, amaçlarını paylaşmazlık edemezsin. Osman'ı kınasan, katledilirkenki duygularını paylaşmazlık edemezsin. Dini duygularla davranırsan, Osman'a insaf etmeye daha yakın olursun; ona özür bulmaya girersin. Ama, bu yolda, büyük sahabelerin sözleri ve yaptıklarıyla çelişirsin. Bazılarının, kılıç kuşanıp, üzerine saldırmaya açık davetiye çatırsın.

İşte, Abdurrahman bin Auf, Ali'ye diyor ki: "istersen kılıcını al (kılıcını alırsan) ben de kılıcımı alırım, bana vaatleriyle ters düştü" Sonra, öldüğü hastalık sırasında dostlarına şöyle diyor. "Herşeye koymadan önce acel

edin, öldürün" [1]. İşte, Talha, başkaldıranları cesaretlendiriyor. Ali, Osman'ı kurtarmak için beyt ül-Mali (hazine) açmaktan başka çare bulamıyor. Dağılmalarını sağlayana kadar isyancılara hazine mallarından dağıtıyor. Osman, Ali'nin yaptığını onaylıyor. Aylar geçmeden Osman öldürülüyor. Talha'nın kendisi başkaldırma talebiyle Ayşe'nin ordusunda yer alıyor. Mervan bin Hekim'in fırlattığı bir okla yaralanıyor. O Mervan ki, Osman'ı öneren ve Osman'ın sağ kolu. Başkaldıranların ordusunda başkaldırı için Talha'nın yoldaşı. Bundan otuz yıl sonra da müslümanların halifesi.

Talha oku yiyince sonunun geldiğini idrak edecektir. O lahzada kendi kendisiyle hesaplaşıyor ve Allaha yöneliyor: "Bu oku Allah bana fırlattırdı. Allahım Osman razı olana kadar ne lazımsa benden onun için al" [2] diyor. Bu vicdani uyanışın, hesaplaşmanın açık delilidir. Hatayı görmedir. Talha hesaplaşırken yanılmıyordu. Dostlarının başına gelene uygundu. Hepsi peygamberin sahabeleri idi. Birbirleriyle savaşıyorlardı. Kendisi içlerinde en aşırı olanıydı. Mahvetti ve mahvoldu. Ama, Ali, Zübeyr, İbn Mesud, İmer ibn As ve başkalarının muhalefeti daha dengeli idi. Sertlik ve yumuşaklık arasında gidip geldiler. Yine de sonları Talha'nın sonu gibi oldu. Bazıları onunla mahvolurken bazıları sonraya gecikti.

Olan oldu. Peygamberin en yakını olan müslümanlar, yine peygamberin en yakını olan müslümanların kılıçlarıyla katledildi. Sahabeler, sahabelerin kanını döktü. Olayların bugüne kadar zihinlerimizi yoran izleri kaldı. Fıkıhçılar bu olaylar üzerinde günümüze kadar çelişti. Sonunda, bırakın tartışmayı, birinin bu konu üzerinde konuşması bile sözkonusu değil. Müslümanı müslümanla savaştıran hangi yasallıktır? Kible ehli birbiriyle savaştıran hangi sebeptir. Hangi dini sorun savaşın sebebi? Yoksa durum, çıkar ve onun ifadesi olarak iktidar savaşı mı? Yoksa orada çatışan din değil dünya mıydı?

Bazılarına, bu görüntüleri Ali döneminin başlarına kadar götürüp ondan başlatmak hoşlarına gidiyor. Ama, isterseniz Ebu Bekir dönemine dönelim. Reddiyetçilerle savaflara gelince biraz düşünelim. Ebu Bekir ve mürtedler (23) arasındaki savaflarla, beyt ül-mala (hazineye) zekat ödemekten vazgeçenlere karşı savafları ayıralım. Kendisen zekat ödemeyenlere savaflarını ayrı tutalım. İki gurup arasına farkı koymamızın basit bir mantığı var. Birinci grubun irtidanı kabul ediyoruz. Ancak, ikinci grubun redcilikle vasıflandırmada duraklıyoruz. Kelime-i şahadet-i getiriyorlardı. Müslümanlara farz olanların tümünü inkarsız yapıyorlardı. Zekatı da ödüyorlardı, ama ihtiyacı olanlara. Halife veya hazineye değil. Bunda dayanakları ayet-i kerime idi. (Mallarından al) Bu ayet yalnızca Peygambere yönelikti. Başkasına sözkonusu olamazdı, çünkü başkalarına yönelmedi. Hatta, bu başkası peygamberin halifesi olsa bile.

Burada, Ömer'in Ebu Bekir'le tartışmasını hatırlayalım. O, Kelime-i şahadet getirenlerin öldürülmesinde gerekçesinin ne olduğunu soruyor. Ebu Bekir "şahadet getirdiği için hakkı demektir" sözüyle cevaplıyor. Bu haktan, hazineye zekat ödemeyi kastediyor. Bu ictihadın tutarsızlığı ortada. Ömer düşünüyor ve peygamberin hadisini tartışıyor Ebu Bekir'le: Müslüman üç durum dışında öldürülemez: Zina yapan, imana irtad den

(islamdan geri dönen) veya haksız yere kişi öldüren için kıssas. Ömer, şahed edenlerin, imanı inkarını görmeye çalışıyordu. Namaza gidiyorlar, ramazan orucu tutuyorlar, yapabilecek gücü olanlar hacca gidiyorlar, araya vasita koymadan muhtaç olana zekat veriyorlar. Bu durumda kapa hiçte "inkar"a açılmıyor. Ve zannediyoruz ki, açılrsa, kabul kapısı şüphesiz çok dar olacaktır. Böyle bir durumda bizim için çok daha dardır. Dahası, tüm inkarla münkir oluyoruz. Çünkü biz tamamıyla Ebu Bekir'in öldürttüğü insanların yaptığını yapıyoruz. Zekatımızı, tümüyle onların ödediği gibi, ihtiyacı olana ödüyoruz. Hazine bakanlığı veya cumhurbaşkanı gibilerine ödemiyoruz. Ebu Bekir onlarla savaştı ve öldürdü. Olabilir, bazıları da militanlarını ve katillerini üzerimize salabilir. Onların yanında sesimizin sonuna kadar bağırarak şehadet getirmekte bize fayda vermez. Dinin esaslarına bağlılığımız üzerine yemin etmek de.

Dinimizde peygamberden başka merkez olmadığını düşünmeseydik, Ebu Bekir'in ictihadlarının kendisinden sonra gelenleri bağlamadığını görmeseydik, biat edilmesi için kapalı zarfta isim yazılmasının ondan sonra kullanılmadığının bilmeseydik, tüm bunlar olmasaydı, islamın hak olduğuna imanımız olmasaydı, Kur'an'ın hak, peygamberlerin peygamberlerin peygamberliği hak ve diğer insanlığı hak görmeseydik, bu konuları tartışmazdık. Uzatmazdık ve Ebu Bekir'in kendi açısından haklı olduğunu söyler geçerdik. Elbette, eğer, durumu başka bir açıdan, siyaset açısından tartışsaydık. Çünkü, İslamî devleti, temelleri sabit, mali bünyesi güçlü ve ülkeleri fetheden bir devlet haline getirmek için böyle yaptı. Dinsizleri islam yapmak, imansızı yola getirmek için değil. Yani bunlara karşı savaşı din savaşı değil, hazine savaşı, siyaset savaşı, devlet çıkarları savaşı idi. Ebu Bekir siyaset için ictihad yaptı ve kendi açısından şüphesiz isabetli idi. Dinde ictihad etti ve görüşüne göre iki iyilik yaptı. Bizim görüşümüze göre ise bir iyilik: Siyasetin ve siyasi çıkarların dinin kuralları ve aslıyla çatıştığını gösterdi. Bu çatışmada, siyaset için, gözünü kırpmadan dini kuralları, Ömer'in itirazına rağmen bir tarafa itti. Görüldüğü gibi bizim tezimizi ispatlamaya yardım etti. Yani, Ebu Bekir'in yaptığı iyilik tümüyle bize aittir, onun ictihadlarını dinin asli öğleri arasında görenlere değil. Ebu Bekir'in kararı siyasi idi, dini değil. Diğer bir anlamda, laik idi, din ve siyaseti ayırıyordu. Sonuçlarda zorlamayla ictihadda zora ulaşmak istemiyoruz. Hatırlattıklarımız ve anmakta olduklarımız, sahabelerin isimlerinde kutsallık görenlerin, yaptıklarının tartışılmasını haram sayanların, din adına yürütülmüş olan siyasi gerçeklerin açığa çıkmasını istemeyenlerin lanetlerinin üzerimize yağması için kafidir.

Yine de Resul ul-Kerim'in bir hadisini hatırlatalım: "Amar bin Yasar, bir zalim grup tarafından öldürülecektir". Bu hadis basit ve belgelidir. Onun içindir ki Amar öldürüldüğünde herkes hatırlıyor. Ali'nin ordusu hatırlayarak zılgıt çekiyor. Çünkü Amar'ı Muaviye öldürdü. Böylece hadis'e göre zalim oldu. Muaviye'nin zalimliğinin peygamber hadisiyle ispatlanması Ali ordusunca kutlandı.

Muaviye'nin ordusu da hatırlıyor ve sarsılıyor. Sorunlar çıkıyor. Tedirgin olan ordu, kurnaz Muaviye'ni cevabı gelene kadar sakinleşmiyor. Nihayet düzenbaz siyasetçinin cevabı yetişiyor: "onu, dinden çıkartanlar, harici yapanlar öldürttü." Yani Ali'ciler. Ordu sakinleşiyor ama, ben, aradan bu

kadar yıl geçtikten sonra, hala durumu önemli görüyorum. Bu kadar yıldan sonra okuyunca sarsılıyorum. Açık ki, eğer peygamberi yalanlamayacaksak, iki gruptan biri zalimdi. Eğer, hadisin görüntüsüne hak verirse, Muaviye'nin ordusu için zalim hükmünü veririz. Ve Muaviye zalim olur. Sahabelerden Amru bin Aas zalim. Mervan bin Hakem zalim. Abdullah bin Amar zalim. Ve başkaları ve başkaları. Eğer Muaviye'nin yorumuna hak verirse, başka bir takım islam büyükleri zalim oluyor. Ki, içlerinde imam Ali'nin de olduğu bu kişilerin isimlerini zulme-zalimlikle eşleştirmeye dilim varmıyor (24).

Ebu Bekir'in ictihadları karşısında karşı ictihadla durduk. Ama aktaracağımız olay için ictihadı aşamayacağız. İşte bazı islam büyükleri: Vasil bin Ata. Muttezile imamı ve fıkıhçı Amru bin Abid Meşhur "Hepiniz av peşindesiniz, Amru bin Abid hariç" sözüyle halife Mansur'u aşağılayan El-Zahid El-Var'a. Bunlar akıllarının yularını çözüp serbest bırakmada bizden iyi idiler. Dindar, fıkıhçı ve alimdiler. Cemel vaka'sının sahipleri olan iki grubu da reddettiler. Sıffin taraflarını da dedilerki: "Talha, Zubeyr ve Ali'nin şahitlikleri, bir bağ bakla için bile kabul olunamaz". [4]

Bu sözleri ne inceliyoruz ne de tartışıyoruz. Peygamberin yoldaşları neden böyle bölünüp birbiriyle savaşıyor, birbirine kafir diyor, yorumlamıyoruz. Yani ictihad yapmıyoruz. Sadece geçerken hatırlatıyoruz. Asrı asırla, atmosferi atmosferle, fikri fikirle karşılaştırıyoruz.

Halbuki, halife Ömer, metinde ictihad olmaz veya metnin varlığı durumunda ictihad olmaz, şeklinde bildiğimiz ve bağlı olduğumuz anlayışla çelişiyor. İslamda genel kabul gören anlayış şöyle: Eğer ki konu hakkında metin (Kur'an'da, sünnete vb.) varsa ve açıksa ictihad olmaz. İyi ama, Ömer'in ictihadları, kısaca söyleysek, yorum veya metnin bir kısmını tadil değildi. Aksine, metinle çelişkiye uzandı ve metni ortadan kaldırmaya vardı. Ve sahabelerden hiçbiri bu ictihadlara karşı çıkmadı. Denebilirki, islam tarihinin tümünde, hem devlet hem de din adamı olarak ömer eşinde kimse bilmiyoruz. O kendi nefsi üzerinde gerçekten katı idi. Bu nedenle reaya onun katılığını kabul etti. Onun haklı olduğuna, dünyadan çok dine bağlı olduğuna güveniyorlardı. Ondan önce veya ondan sonra onun gibi hakim bilinmedi. Onun içindir ki, herkes, onun tarafından yargılanmayı içine sindirdi. Kazançlarını muhasebe etmesine, ihtiyaçlarından fazla olanı olmasına, keyfe yöneldiklerinde veya sapmaya eğilim gösterdiklerinde üzerlerine baskı yapmasına ses çıkarmadılar. O, hata yapıyor ve hatalarından öğreniyordu. Adının büyüklüğünün arkasına sığınmıyordu.

İşte, o, Amar bin Yaser'in Kufe valiliğine atıyor. Uzun sürmeden görüldü ki, dine uygunluk, zorunlu olarak dünya işlerine uygunluk demek değildir. İktidarın meydanı, siyasetin süvarisi var. Din adamının süvari olması zorunlu değil. Bu durumda, onu hemen geri çekti. Emsal El-Muğeyra bin Şaabe, Yezid bin Ebi Sufyan ve Muaviye bin Ebi Sufyan'ı atadı. Ebazır'ın vali olmasını reddetti. Hemde bunun için zayıf olduğunu yüzüne söyleyerek. Zayıf olan valilik yapamaz. İnanç merdiveninde ne kadar basamak ilerlemiş olursa olsun gerekçesiyle. Din ayrı bir sahadır, devlet ayrı bir sahadır. İkisi bir araya geldiğinde, ki nadiren böyle olur, o kamildir. Ama, ayrıldıklarında, ki çoğunlukla ayrılırlar, her sahanın adamı

başkadır. Her meydanın süvarisi başkadır. Siyaset adamı iktidara uygundur. Din adamı ise inancı korumak içindir. Sadece Ömer ikisini bir arada toplayabilmiş.

Garipliğe bakın, Ömer bugün islamda en çok terkedilenlerden. Bırakın ona yaklaşmayı, onun anılmasından ürperiyorlar. Halbu ki, Ömer, kişiliğiyle, din ve devletin birliği tezine güçlü bir dayanaktır. Yine de ondan kaçıyorlar. Sebepleri var. Hem de ürkütücü. Bununla ictihadlarını kastediyoruz. Ömer konusunu hatırlatmamıza sebep olan, onu tüm diğerlerinden ayıran özelliğidir. Ömer, daha önce andığımız gibi, Kur'an metnin varlığıyla ictihad etti. Zamanımızdaki taşkafalılar için uygun olan, güzel dayanaklar bularak Kur'an'la çelişti. Ki, taşkafalılarımız bunların önünde durup uzun uzun düşünsünler diye. Onlar düşünürken, biz ayrıntılarını hatırlatmaya geçiyoruz. Belki, kalplerini genişletmeye yardım eder. Düşünsünler ki akıl nakili geçti. Ve düşünce kafirlik suçlamalarını kesinlikle geçti.

Onlara sunacağımızı sunmadan önce, biraz sorarak okşayalım. Müslüman bir ülkede, islam bir hakimin bilgisi dahilinde, Kur'an metniyle çelişen fetva verildi ve onu fesheden, yani Kur'an metnini devre dışı bırakan kurallar uygulandı diye bir hatırlatma yaparsak görüşün ne? Dikkat ederseniz, olayı özelleştirmiyoruz (kim olduğunu söylemiyoruz) ve ayrıntılandırmıyoruz. Üstelik bu fetva, hayat gerçeği metni aştığında ve onunla artık mantık yürütülemiyorsa metinle çelişme olur, haram değildir diye hatırlatma yapılarak verildi. Belki şaşkırdılar, belki düşünüyorlar, belki de bize küfürlü bir cevap vermede kesinler. Onları kendilerine hakim olmaya çağırıyoruz. Yavaş olun ve çok düşünün. Biz halife Ömer bin Hatab'dan bahsediyoruz. O ne iyi bir örnektir. Büyük din aliminin, son yıllarda yazdığı kitapların en zarif ve en önemlisi olanda belirttiği gibi. Alim, Dr. Abd El-Menaam El-Nemr, kitabı ise "El-İctihad". üzerinde konuştuğumuz Kur'an metni ise kalpleri kazanma payı ile ilgili. İşte size Dr. El-Nemr'in yazdığı [5]:

"Kalpleri kazanma paya": Bu pay ki üzerine, Kur'an'ı Kerim'in zekat dağıtımını ayetinde (Ayet-i Tevzia El-Zekat) metin var: "Sadaka, fakaraların, zavallıların ve onlara hizmet edenlerin (çalışanların) ve kalpleri kazanılması gerekenlerindir" El-Tövbe/60. Resul (S.A.S.) onlara (zekat) veriyordu. Onlar kafirlerdi veya gerçekten islama bağlı değillerdi. Sallantılı idiler. Kalplerini kazanmak için. İnsan insana hükmetmeyi sağlar düşüncesiyle. Müslümanların onlarla çatışması (şer) kafidir, kalplerini ve gönüllerini kazanmak, dahası hac etmelerini ve islam olmalarını sağlamak için vermek (lazım) dır. Said bin El-Musib, Safyan bin Umeyye'den aktarıyor ve diyor ki: "Resul ül-Allah bana (zekat) verdi mi, herkesten çok ben onu sevmezdim. Hala veriyor. Artık onu en çok seven kişi ben oldum." Ebu Bekir (Allah ondan razı olsun) in başına, Resul'un başına gelen geldi. Ayine bin Hasan ve El-Akra bin Habis geldiler ve Ebu Bekir'e sordular. Ya Resul Allahın halifesi, yanımızda çorak bir toprak parçası var. Ebu Bekir tarlayı onlara ikta etti (kesti, verdi). Onların kalpleri kazanılması gerekenler olduğu dayanağıyla. Onlara bu konuda yazı yazdı, üzerine şahitlik etti (imzaladı). Ömer hazır değildi. İmzalaması için Ömer'e gitti. Ömer buna şiddetle karşı çıktı. Yazıyı sildi. Islık çalarak onlara küfretti. Ve onlara ekledi: "Resulallah sizi kazanmaya çalışıyordu. Çünkü o günler islam zayıftı. Ama Allah

islami zenginleştirdi, güçlendirdi. Gidin işinize bakın. Siz onu gözetmezseniz, Allah da sizi gözetmez". Böylece kalpleri kazanma payını, hemde henüz halife olmamışken kaldırdı.

İşte şahit: Ömer. O Resul döneminde ve Ebu Bekir halifeliğinin bir kısmında gelenekleşmiş olan ve Kur'an'da bulunan bir hükmü durdurdu. Onlara verme sebebinin artık geçerli olmadığı ictihadına dayanarak. Yani, artık vermeye gerek yok. Karar ve kurallar, sebebine, varlığına ve dayandığı eksenin değişmesine göre değişiyor. Bildiğimiz gibi, Ömer (A.O.R olsun) eylemin sınırı, metnin sınırı ve görüntüsü önünde donmuş olarak durmuyor. Aksine sebebine ve şartlarına dayanıyor. Söylenmek isteneni anlayarak ictihadla karar veriyor. İslamın şartları ışığında: İslam kuvvetli olunca, bunların kalbini kazanmaya ihtiyacı yok diyor.

Büyük alimin sözleri mantıklı, açık ve anlaşılır. Haliyle, bu sözlerin üzerine mantıklı, açık ve anlaşılır bir soru inşa edilebilir: Ömer'i taklit etmek bize cahiz mi? Eğer şartları kalmadıysa veya sebepleri değiştiyse, Kur'an metnini Ömer gibi rafa kaldırmak veya onun varlığıyla ictihad etmek bize düşer mi? Ömer bir insan olarak Allahın kelimasını tatil ediyorsa ve kimse onu kafir demiyorsa, bu olayı nasıl açıklayacaksınız?

Sorular zor. Cevaplar tehlikeli. Cevapların hatırlattıkları daha da tehlikeli. İslam için değil, aksine kalpleri ve beyinleri kilitli olanlar için. Kilidi bilen, ama anahtarını inkar eden akıllar için. Bunlardan korkanlar için. Biz zihinlerindeki prangayı görüyoruz. Onunla kendilerini bağlamışlar. Eğer, Ömer'in yaptığı kabul edilebilir derlerse, sorun orda bitmeyecek. Tartışma, din kurallarına, öğrettiği açık olan şeylere varacak. Bu tartışmalarda emsal teşkil edecek. Örneğin, Kur'an metninde şüpheye yer bırakmayacak kadar açık olan sabit hudut tartışmasında olduğu gibi.

Eğer böyle birşey söylerlerse çok hoşumuza gider. Onlarla geçmiş tecrübemize göre beklemediğimizin olabileceğini varsayalım. Böyle düşünürsek, iyimserlikten ne zararımız olur? Hüsnü zannımızla ne hasar ederiz? Onlardan prangayı çekip koparırsak ne iyi olur.

Şimdi de onları, Ömer'in ictihadlarında karşılaştığımız bir başka örneğe havale edelim. Ömer bu ictihadda, sabit sınırlardan birini kaldırdı (tatil etti). O, hırsızlık sınırı (had) idi. Eğer hırsız muhtaçsa had geçerli değil dedi. Sonra da bu sınırın uygulanmasını, kıtlık yılında (açlık yılında) tüm topluma yönelik olarak durdurdu. Bu ictihadı sunmadan önce, bazı fıkıhçıların iddialarına cevap verelim. Ömer'in ictihadları onları rahatsız ediyor. Onun için Ömer'in böyle ictihadları yok diye fetva verdiler. Bunlar gerçekte çelişiyor dediler. Böyle diyenler zannediyorum ki kendilerinden başka kimse okumuyor, kimse tarihi bilmiyor. Onlardan başka müslüman yok. Bazı tarih kitaplarının yasaklanmasıyla gerçek kaybolacak zannediyorlar. Veya, amaca giden yolda, yalan dahil her araç mübahtır zannediyorlar.

Buna bir örnek, Prof. El-Hamza Dabs'ın, Fas'lı bakanla röportajında hatırlattığıdır. Bu tartışma-röportaj Nur gazetesinde yayınlandı. Gazetenin yayın yönetmeni Prof. Hamza, bakanı sıkıştırmak niyetiyle, Fas'ta şeriat hududunun uygulanmasından vazgeçme sebebinin sorunca, bakan cevap verdi: "Haddin tatili (kaldırılması) ictihaddir. Bunun için

geçmiş örnekler var. Ömer'in açlık yılında hırsızlığa haddi tatil etmesinde temsil olunan (ictihadlar) var." Prof. Hamza hemen karşılık verdi. (Söylemesi uygun değil ama, açıkça yalan söyledi): " Ömer hırsızlık haddini uygulamadı, çünkü çalınanın tutarı yeterlilikten (ceza için gerekli asgari tutar seviyesi) azdı." Gerçekte ise, Ömer'in haddi tatil ettiği olay, İmam Malik'in "El-Mevta" isimli kitabında belgelendiği gibi, DEVE'nin çalınmasıyla ilgiliydi. Ve asgari seviyenin çok çok üstünde idi. Arap insanı, böyle durumlarda şaşkınlığını dile getirmek için "çalarsan deve çal" der.

Diğer örnek, bazı fıkıhçıların sünneti üzerine tereddütleridir. Kendini islamcı olarak nitelendiren birçoklarının kitaplarındaki makalelerde dedikleridir: Onlara göre, Ömer haddi tatil etmedi, aksine şartlarını koydu. Sınırın varlığını, en asgari hayat ve geçim şartlarına göre belirledi. Buna cevabımız kolaydır. Yalınlarının açıklığı görünüyor. Çünkü, Ömer ictihad ettiğinde, önünde varolan iki şeyden fazla değildi. Birincisi, herhangi bir şart belirtmeksizin, hırsızlıkta eli keserek ceza öngören Kur'an'ın açık metni, ikincisi, islamcıların doğru kabul ettiği hadis kitaplarının bize aktardığı sözlü ve eylemli sünnetler. Bu kitapların hepsine başvurduk. Çalınanın asgari seviyesinin değerinin ne olması gerektiği konusunda çelişki dışında hiçbir çelişkiye rastlamadık. Düzelterek bilgilerine sunalım. Zihinlerinde karışanı hatırlatalım. Fıkıhçıların andığı bu şartlar, (yani asgari geçim şartı vb.) Ömer'den sonra bir veya iki yüzyıl sonra konuyor. Onların ictihadları, şartları hakkındaki tartışmaları, hayat şartlarının değişmesiyle karşılaştıkları zaman ne çözüm bulduklarını temsil ediyor. Sabit olan şeriat metnine karşı tavırlarını, gerçekçi tavırlarını gösteriyor. Ve tüm bunlar Ömer'den çok sonra geldi. Ömer, ictihadlarında El-Şafai'in veya Ebi Hanife'in eserlerine dayanmıyordu. Tersine doğru olardı. Onların ictihadlarına kapı açan Ömer'in ictihadlarıydı. O, temeli belirleyendi ve onlar şart artırdılar. Ömer'in bu ictihadları için, Dr. Nemir'in kitabına koyduklarını beraber okuyalım [6]: "Hırsızlığa had koymadan sakınma". (Ceza vermekten vazgeçme) bu ictihad, had koymada yenidir. Ömer hırsızlığın hırsızlar üzerinde ispatlanmasından sonra ictihad etti. Seferde ve savaşta değil, hazır (normal) durumda.

Yeniden Malik'in "El-Mevta" da aktardıklarına dönelim. Olayı izleyelim. Hatab bin Ebi Balta'nın esirleri, Meşine'li bir adamın devesini çaldılar. Keserek yüzdüler ve yediler. Suçları sabitleşti. Ömer ellerinin kesilmesini emretti. Sonra kesilmesini durdurdu. Düşündü. Onların hırsızlık yapmalarına yolaçan sebebi öğrenmek istedi. Belki açtılar. Sebebini öğrendi. Esirlerin sahibi olan Hatab'ı çağırttı. Hatab geldi. Ve Ömer ona dedi ki: "Siz onları hem kullanıyor hem de aç bırakıyorsunuz, Vallahi sana öyle bir ceza vereceğim ki ağırlığı seni acıtsın". Ve devenin iki kat fiyatını ödemeye mecbur etti. Hırsızların ellerinin kesilmesini affetti.

Ömer bununla da kalmıyor. Metnin önünde donmuş olmayı bırakmanın ötesine gidiyor. Görüyoruz ki, hırsız çalmaya iten ihtiyaç varsa ceza uygulanmaz. İşte Hatab'a söylediği son cümle "Eğer siz onları kullanıp aç bırakmasaydınız ve bunun sonucu olarak Allahın haram kıldığını yemeselerdi, ellerini kestirirdim."

Böylece, Ömer, bahsettiğimiz muhtaçlara had uygulanmasından sakınmaya esas koydu, temel belirledi. Bu, ayetin uygulanmasında yeni bir görüştür. İşte, burada Ayeti hatırlayalım: "Hırsız kadın ve erkek (lerin) ellerini kesin. Suçu işledikleri kısmı. Allahın bir cezası olarak". El-Maide/38. Metinde hiçbir sebep veya şart yok. Ömer ise kesmenin sebeplerine, şartlarına baktı, düşündü ve metni özelleştirmeye veya görüntüsünü terketmeye vardı. Bu görüş, merhum Dr. Muhammed Yusuf Musa'nın dediği gibi, onu, açlık yılında da hırsızlık haddini topyekun durdurmaya götürdü. Hazife'de yaptığı gibi, savaş seferinde içki hud durdurmaya götürdü. Hazife'de yaptığı gibi, savaş seferinde içki had durdurmaya götürdü. Askerlerin çoğu içmiş ve sarhoştı. İçki içenlere haddi durdurdu ve şöyle dedi: "Emirimize (halifenize) karşı çıkıyorsunuz ve düşmanlarımıza yaklaşıyorsunuz. Bizi yensinler diye mi?" Sonra, kimseyi kırbaçlamasınlar diye cellatlara emir yayınladı. "İçmekten vazgeçmelerini sağlayın. Had uygulamayın. Bize kızmaları, onları, şeytanın oynamasına ve düşmanın yanına geçmelerine sürükleyebilir." Bu durumda, haddi ortadan kaldırmıyor. Şartlarından dolayı erteliyor. Şartlar ortadan kalkana kadar. Tüm bunlar yeni kararlar için ictihadlardır. Daha önce sözkonusu değillerdi. Resul ve Ebu Bekir günlerinde yapılanlara aykırı yönleri açık.

İşte gördüklerimiz öyle. Ömer ictihad etti ve Kur'an metnine aykırı olarak "kalpleri kazanma payı" lağvetti. Muhtaç olanlara hırsızlık haddini uygulamayı durdurdu. Sonra açlık yılında tatil etti (askıya aldı). Savaşta içerek sarhoş onlara kırbaç cezasını kaldırdı. Bunlara ek olarak söyleyelimki, sünnetle çelişti. Fetihçilerin payına düşen toprağın dağıtımını ve ganimetin paylaşımını durdurdu. Dahası, kıssasta eşitlik kuralına aykırı olarak, bir kişiye karşılık grubu öldürttü. Bütün bunları sadece aktararak seyrediyoruz; söz konusu olaylarda koşullarla ilgili bilinenlerin ışığında. Yorum yapmıyoruz. Ancak, bu arada, iki önemli gerçeği keşfediyoruz: Birincisi, tahlil ve yorumda aklını kullandı metinlerin görüntüsüne takılıp kalmadı. Bir hakim olarak siyasette, toplumu yönetmede gerçekçi idi. İkincisi, adeletin metnin amacı olduğu idrakiyle, islamın cevherini ve ruhunu uyguladı. Metinle çelişmesi adelet içindir. Gerçek islam terazisinde, bu, metne bağlılık için adeletin içini boşaltmaktan daha doğrudur. Bu uygulamada soylu bir ruhtur. Gördüğümüz ve duyduklarımızın taşlaşmış ruhuyla en şiddetli şekilde çelişiyor. Onların donmuş (doğmatik) metod ve tarzıyla tümüyle çelişiyor. Metnin özü değil görüntüsü önünde duranlarla kökten çatışıyor.

Diyebiliriz ki, Ömer zamanında yaşasalar, onu, dinin zorunlu öğretisiyle, şeriatın üzerinde şüphe edilmeyecek ve karanlık yönü olmayan kurallarıyla çatışmayla suçlardı. Had Allahın hududlarından ve uygulanması gereğine şüphe yok derlerdi. Onun karşısında, tekrar etmekten bıkmadıkları ayetlerle seslerini yükseltirlerdi. "Allahın indirdikleriyle hükmetmeyenler, onlar kafirlerdir". Bu ayetlerin iniş sebepleri üzerine veya metnin amacı önünde durmaksızın.

Yoruma devam edelim. Belki Ömer'i örnek almanın mümkün olduğunu idrak ederler. İctihadlarıyla açtığı kapı, gördüğümüz ve kabul ettiğimiz, onların ise gördüğü ve inkar ettiği çok şey için genişliyor. Bu, onlara, sınırlı ve açık bir soruyu sormaya yönelme iznini veriyor bize: Sabit bir

sünnetle, sözlü ve eylemli olsun, çelişmek caiz midir? Had uygulamayı askıya almak veya kaldırmak caiz midir? Kur'an metniyle çelişmek caiz midir? Üç cevap verebileceklerini varsayalım. Birincisi, herşey için ve her zaman caizdir hükmü vermek olamaz. Bu görüşte biz de onlarla hem fikiriz. İkincisi, caizdir hükmünü her zaman reddetmek olamaz. Bunda da onlarla anlaşıyoruz. Buna gerekçemiz Ömer'in ictihadlarıdır. Üçüncüsü, bazı hallerde, zorunlu durumlarda, mantiki ve açık sebeplerle, metnin ruhu ve nedenleriyle uygunluk içinde caiz olabilir. İşte bu cevapta, alan, uzun bir tartışmaya yolaçacak genişliktedir. Görüş sunacaksın, karşılık gelecek. Dayanak göstereceksin, karşı dayanak çıkaracaklar. İctihad ictihada yolaçacak. Ama her halükarda tartışmadan birşeyler çıkacaktır. Elbette tartışma, kafirlik küfrünü yüzlere fırlatmaksızın sürerse. Kendilerinin müslüman, başkalarının batıl olduğunu iddia etmeksizin, bizim kafir, zalim ve dinden çıktığımızı söylemeksizin, hayallerinde olana göre, sadece kendileri islam, bizim hayatımızda cahilliktir, yani modern cahilliktir demesizin, bizim gördüğümüz batıl, onların gördükleri haktır, fıkhıta ve tarihte gördükleri ilimdir, bizimki cehalettir, onların ki imamdır, bizimki kötü bir taassubdur demeksizin.

Dönelim Ömer'e. Yaptıklarının bazılarına iltifat etmeden üzerinden geçebiliriz, ama, görüşümüze göre, başladığımız konunun yorumlanması için anahtar olan tehlikeli ve büyük kararının üzerinde durmadan hayat hikayesini geçemeyiz. Konu, Osman döneminde yaşanan büyük fitne (kargaşa)dır. Daha önce aktardık. Osman'ın ölümüyle bitti. Ali'nin dönemi boyunca devam etti ve Ali'nin de ölümüyle bitti. İşte kitabı onunla başlattığımız konunun yorum anahtarı Ömer'in kararıdır.

Ömer, büyük sahabeleri Medine'de kalmaya mecbur kıldı. İzni olmadan yolculuğa çıkmalarına yasak koydu. Onlara bu kararı, kendileriyle birlikte olmayı sevdiği, onlara danışmayla yolunu bulduğu şeklinde açıkladı. Gerçekte ise sorun iktidar sorunu idi. Halkın onlara sempati duymasından korkuyordu. Halkın ilgisinin onların güçlenmelerine yol açacağından korkuyordu. Birçok aşiretin bölünmüşlüğü'nün canlanmasından korkuyordu. Onlara sınırlı sayı ve miktarda erzak verdi. Ama onlardan önce bu sınır ve yasakları kendine uyguladı. Haliyle, tüm yaptıklarını kabul ettikleri gibi, bu yasakları da kabul ettiler. İdarede belirleyici karar daima onun oluyordu. Onlar, bundan şiddetle sıkıldılar. Sonuna kadar hoşlanmadılar. İnsanın başkalarına serbest bırakılanın kendisine yasaklanmasından nefret etmesi anlaşılır birşey. Ama, Ömer'den sıkılmaları, Ömer'in kendi nefesine karşı tavrıyla, ailesine, sülalesine karşı tavrıyla çelişiyordu. Çünkü aynı sınırları kendisi dahil tüm yakınlarına koymuştu. Böylece sıkıntı, rızaya, sessiz direnişe, sabırla beklemeye imkan veriyordu. Nefretten, direnişten, sıkılmaktan bahsederken hayalimizden uydurmuyoruz. Gerçekleri çığnemiyoruz.

Buna delilimiz, Osman'ın halifeliğinin başında ilk yaptığıdır. İlk kararı, sahabelerin Medine dışına çıkmalarına, istedikleri yeri gitmelerine izin vermektir. Buna ek olarak, onlara verilenleri artırdı. Yaptığı Osman'ın tabiatıyla uyuşmuyor. Osman'ın verdikleri basit veya sınırlı şeyler değildi. Zübeyr'e altı yüz bin, Talha'ya yüz bin dinar verdi. Anlaşıyorki kalplerini kazanmak istiyordu. İctihadlarının onların ictihadlarıyla çeliştiğini biliyordu. Çünkü onlardan kabul yeri bulmayacak tavırlar sergiliyordu. Uzaklara gitmeleri çıkarınyadı. Verilenleri kabul etmeleri,

onların, başkaldırmalarına veya hatta kızmalarına engel oluyordu. Haliyle, kendilerine verilenin aynısının oğluna verildiğini veya çeşitli bölgelerde eyey toprağın Beni Umeyya'ya verildiğini duyduklarında birşey diyemediler. Böylece ilk başta herhangi bir şeye önem vermediler. Çıkıp bölgelere dağıldılar. Akla hayale gelmeyen şeyleri kabul ettiler. Dünyayı sınırsız kabul edince, şüphesiz, inanç az ya da çok azalır. Ama, birincisini nasıl kabul ettiler ve ikincisini nasıl azalttılar, gel benimle ve izle. İzle benimle, isimleri nurlu olan, daha dakik bir söyleyişle nur saçan büyük sahabelerden beşinin servetlerini. Bunların hepsinin doğrudan cennetlik olduğunu hatırlatayım [7]. Onlar, Ömer'in hilafeti onlarla sınırladığı altı kişidendirler. Onlardan birisi halife seçilmiş. İşte onlar, Osman bin Affan, Zubeyr bin Avam, Saad bin Ebi Vakkas, Talha bin Abidallah (Ubeydullah), Abdulrahman bin Avf. Bu alıntı güvenilir ve belgeli bir kitaptan. İbn Saad'ın "Büyük Tabakalar" kitabından.

İbn Saad belgeyerek ne diyor izleyelim: " Öldürüldüğü gün, halife Osman bin Affan'ın kişisel hazinesinde 30 bin-bin (25) dirhem ve 500 dirhem ve 150 bin dinar vardı. Talan etti ve gitti. Baradis'te, Hayberde ve vadi El-Kura'da zekat olarak sahiplendiği 200 bin dinar kıymetinde sadaka bıraktı [8],[9].

- Zübeyr'in bıraktığının değeri 51 veya 52 bin-bin idi. Mısır'da, İskenderiye'de, Kufe'de arsaları, Basra'da evi, Medine topraklarından ona sunulan ürün vardı. [10].

- Saad bin Ebi Vakkas'ın kızı Ayşe'den: Allah rahmet eylesin, babam, Medine'den onlarca mil uzakta yol üzerinde olan Atik'teki sarayında öldü. Öldüğü gün 250 bin dirhem bıraktı [11].

- Talha bin Abidullah'ın bıraktığının değeri, toprak (akari) mal ve deve olarak 30 bin-bin dirhemdi. 2 bin-bin ve 200 bin dinar mal bıraktı [12].

- Abdulrahman bin Auf, 1000 deve, 3 bin koyun Bakiya'da, yine Bakiya'da otlayan 100 at, Ceref'te yirmi deveyle ekilen toprak bıraktı. Bıraktığı altınlar, erkeklerin elleri yorulana kadar keserle kesildi. Ardında dört kadın bıraktı. Karılarından birisi, sekizde bir payla 80 bine sahipti" [13].

Mesudi de, ayrıntılarda çelişmekle birlikte, yukarda aktarılan servetlerle yaklaşık aynısını zikrediyor. Taha Hüseyin, "Büyük Fitne" adlı kitabında, İbn Saad'ın taktirlerine dayanıyor. İbn Kesir ise, Zuber'in servetinin 57 bin-bin'e ulaştığını, Talha'nın varlığının kazancının hergün bin dirheme ulaştığını belirtiyor. [14],[15]

Belki okuyucu, büyük sahabelerin servet olarak terkettiğinin hacim büyüklüğünü seyrederken hayli ikirciklendi; belki milyonlar konusunda bizim ve rahatsız olduğumuz gibi rahatsız oldu; belki de o asırda dinar ve dirhem değerinin büyük olmadığı düşüncesiyle sahabeleri aklayacak bir kaçış yolu arıyor. Ancak, izin verersen, bu yoldan dönmeni istiyorum. İbn Auf, halife ömer'den 8 yıl sonra öldü. Zubeyr ve Talha, ömer'den 13 yıl sonra öldüler. Bu kısa sürede, enflasyonun (cağımızın diliyle konuşursak) en çok yapacağı, paranın değerini yarıyarıya düşürmek olsun. Böyle varsayalım ve Mesudi'yi dinleyelim. "ihtiyar (halife ömer)

Medine'ye gidiş ve dönüş için 16 dinar nafaka aldı hazineden" ve oğlu Abdullah'a dedi: "Bu seferimizde nafakamızı bitirdik." [16] Eğer 16 dinar, tüm bir ay, halife ve oğluna yettiyse veya yalnız halifeye yettiyse, buyur onlarca milyonun en yapabileceğini beraber hayal edelim. Altınlarının keserle kesildiği altın sahibinin ne kadar mülk edindiğini hesaplayalım.

Buyur, geçen örnekten daha açık bir örneği görelim. Ömer'in hilafeti için seçtiği altı kişiden altıncısını. Bununla Ali'yi kastediyoruz. Talha ve Zubeyr'den 4,5 yıl sonra, İbn AUF'tan yaklaşık 10 yıl sonra ölen Ali'yi. İşte Mesudi'nin aktardıkları: Maaşından kalan 700 dirhemden başka, sarı (altın) ve beyaz (gümüş) bir şey bırakmadı. Bununla ailesi için bir hizmetçi satın almak istedi. Sonuçta ailesine bıraktığı, 250 dirhem, Kur'an'ı ve kılıcı idi. [17]

Biz burada örnek ve örnekler karşısındayız; miktar ve miktarlar, bırakılan ve bırakılanlar karşısındayız. Müslümanların yaşamış olduğu bir tehlikeli işaret önündeyiz. Yaşayabilecekleri benzer tehlike karşısındayız. Nefsi yıkmadığından dini ve dünya bir araya gelmiyor. İmam temizliğiyle, nefis safılığıyla bu biçimde mal-mülk toplamak uyumsuz, doğru olmaz. Bu ancak, dini-imanı bırakıp mal peşinde koşmakla olabilir. Peygamberin, " İbn Avf cennete emekleyerek girecek" sözü kulaklarımızda çınlıyor. Demek ki, İbn Avf'ın serveti ve zenginliği cennete giden adımlarını ağırlştırıyor, zenginlik yükü nedeniyle ayaklarını sürüyor. Burada denecektir ki, herhangi bir müslümanın istediği gibi yaşaması kınanamaz, eleştirilemez. Allah istediği gibi malından verdi denecektir. Bu görüşü kabul edilebilir sayalım. Ama, sözkonusu olanlar büyük sahabeler, herhangi bir müslüman değil. Peygamberin cennetlik dedikleri islam liderleri. Adalet adına yola koyulmuş bir dinin öncüleri. Onların terazisi herkesinki gibi olmaz. Onlar dine bağlılıkla herkese göre daha ağır çekmeli. Fakirlikle diğerlerine göre daha uyuşmalı. Kaç yıl önce Mekke'den hicret ettiklerinde (göç ettiklerinde) onları gördük, biliyoruz. Elbiselerinden başka birşeyleri yoktu. Aç yatıyor ve korkuyla Allah'a secde ediyorlardı. Ama ağırlıkta, saygıda en zenginden zenginlerdi. Ancak güç ellerine geçti ve zaman geri dönüşsüz biçimde değişti. Devran döndü. Mal peşinde koşmayı zararsız bulan, iktidarı da kabul edecekti. Bu ikisi, dünyada, bir paranın iki yüzü olarak kabul edilir. İktidar mülkündür, daha doğrusu iktidar ve mülk birdir.

İşte, bu zamanda, yani Osman'dan sonra Ali halife olacaktı. Hatta zamanında hak halife olacaktı. Olan O'na olacaktı. çünkü olması zorunluydu. Ali'de ve bazı müslümanlarda inançtan hala yanan bir köz vardı. İslam öğretisinin öngördüğü ütopyaya bağlılık vardı. Bunun tesiri beş yıla yakın sürdü. Ali'nin ondan sonra kızarak "Niye bana isyan ediyorlar ve Muaviye'yi destekliyorlar?" diye sormaya hakkı yoktu. Soruyu acı kılan cevabıdır. Evet ya Eba Hasan (26), sana isyan ederler, çünkü sen din üzerindesin; Muaviye'ye biat ederler, çünkü o dünya üzerinde. Siz nasılsanız iktidar ve hüküm onun gibi olur. İnsanlar senden çok Muaviye'ye yakındı. Sana sabredemezlerdi. Sen tekerin dönüşünü geriye, islamın mutluluk ve adalet vadettiği günlerine, ütopyaya çevirmek istiyordun. Reaya istemeden teker dönemezdi. Eğer dostların (sahabeler) dünyayı ve mülkü böyle bir kabulle kabul etmişlerse, savaş

ve fetih ganimetlerinden pay alan reayanın da bu kabulden nasibini almasını inkar edebilirmisin. Elbette yüzünü, yolunu açmaya razı olana çevirir. Kalplerini kazanmadan hoşlanır. Mülkle kazanıldılar. Halbuki sen onu (malı-mülkü) terkettin, önemsiz gördün.

Çok üzülme ya Eba Hasan, yazık sana. Gam yeme. Senden yetmiş yıl sonra, akibetinden ders çıkarmadan denediğini deneyenler gelecek. Onlar senden de kötü duruma düşüyorlar. Senin gitmeden (ölmeden) daha hızlı gidiyorlar. Ömer bin Abdülaziz gelecek, halife olacak, iki yıl üç aydan fazla devam etmeyecek. Kırksız ölecek. Yerine Yezid bin Abdülmelik'e terkederek zehirle ölecektir. Şair, şarkıcı, sellame ve Habbabe'nin aşığı. Okuyucuya biraz sonra göstereceğimiz gibi halifeler tarihinde ilk aşık şehit. Ömer bin Abdülaziz'den bir buçuk yüzyıl sonra bir Abbasi halifesi gelecek, adı, El-Muhtedibillak. Bin Abdülazizi taklit etmeye çalışıyor. İyi şeyler emrediyor-yapıyor. Kötü şeyleri yasaklıyor, kaldırıyor. Dünyadan, mülkten elini etliğini çekiyor. Alimlere yaklaşıyor, tartışıyor. Fıkıhçıların konumunu yükseltiyor. Geceleri sürekli ibared ediyor. Namazı uzatıyor. Kıldan bir cübbe giyiyor. Mesudi'nin aktardığına göre bu romantik halifenin gidişi şöyle olacak [18]: Tavrı, özele ve genele (iktidar çevrelerine ve halka) ağır geldi. Onları bilinen açık bir yola sürüklüyordu. Hilafetinin uzadığını söylediler. öldürene kadar hile yaptılar. Tutukladıklarında, ona "Halkı bilinmeyen büyük bir bunalıma mı sürüklemek istiyorsun" dediler. Dedi: "Onları, Resul, ehlibeyt ve Raşidin halifeleri yoluna taşımak istiyorum". Ona dendi: "Resul dünyadan elini eteğini çeken ve ahrete rağbet gösteren insanlarla idi. Halbuki senin insanların Arap ve Azeri, Türk, Mağribi ve bunun gibi başka her çeşit Acem'den. Ahrette ne olacaklarını düşünüyorlar, bu dünyada başlarına ne geleceğini, nasıl yaşayacaklarını merak ediyorlar. Bu dünyada talepleri var. Bunları açıkça zikrettiğine nasıl taşırırsın?" Ve romantik El-Muhtedi, iktidardaki gerçekçiler tarafından, hilafetinden 11 ay sonra öldürüldü. Nasıl öldürüldü hakkında çelişkili anlatımlar var. Bazıları, hançerle öldürüldüğünü, öldürenlerin kanını içtiğini zikrediyorlar. Bazıları ölene kadar ezildiğini, bazıları da boğulduğunu söylüyorlar. [19]

EMEVİ BELGELERİ: YENİDEN OKUMA

Okuyucu, şimdi bizimle birlikte Raşidi asrından onu izleyenlere geçiyoruz. Zihnini komediye, vicdanını acıya hazırlasın. Çünkü Raşidi dönemini izleyen olayların tümü, komediyle kaplanmış trajedi veya trajediyle örtülmüş komedidir. Öyle garip şeyler varki, çıkış kapısı tonla. Öyle diktatörlükler ki üstüne konuş konuş bitmez.

Okuyucu başılsın bizi, başlanğıçta, ona üç tane özet hikaye anlatalım. Birbirinden kısa zaman aralığıyla ayrılıyorlar. Ama farkları çok. Bir ayrışmayı ve yeniden bütünleşmeyi anlatıyorlar. Anlamları açık ve kesin. Anlattıkları gidişi, süreci gösteriyor. İspatlı, ispatı zor olmayan, yalanlanması kolay olmayan süreci .

İlk hikaye: Yıl 20 hicri. Ömer, Medine'de Resul'un minberinde hatip olarak duruyor. Hakimin doğruluğu ve doğru hale getirilmesinde reaya'nın rolü üzerine konuşuyor. Arabi, sözünü keserek şöyle dedi: "**Vallahi eğer sende bir sapma görürsek, kılıçlarımızla düzeltiriz.**" Ömer'in yüz hatları parladı, hamd ve şükrederek Allah'a yöneldi. Meşhur sözünü zikretti: "**Ömer'in reayasında**

varolan için Allah'a hamdolsun. Eğer hata olursa kılıç gücüyle düzeltecek olan Allah'a ham olsun"

İkinci hikaye: Hicri 45. Yıl. İbn Abbas anlatıyor. Bir adam Muaviye'ye dedi: **"Vallahi ya Muaviye, ya bize doğru olursun, ya da seni doğrulturuz."** Muaviye sordu: **"Neyle"** Adam cevap verdi: **"Odunla"** Muaviye güldü. **"Öyleyse doğru oluruz."** [1]

Üçüncü hikaye: Hicret takviminin 75. Yılı. Abdülmelik bin Mervan, Abdullah bin Zübeyr öldürüldükten sonra, Medine'de peygamberin minberinde hitab ediyor: **"Vallahi, bu makamdan sonra (yani halife olduktan sonra), hiç kimse Allahın sözüne dayanarak bana, şöyle yap diyemez. Böyle diyen olursa boynunu vurdurturum"**. Sonra minberden indi. [2]

Üç tane kısa hikaye. Ancak, hükmün uslubunun gelişmesi ve gelişmesinde gösterdikleri açık. üç dönemin farklılıklarına iyi işaret ediyor. Birinci, Ömer dönemi. Raşidin halifeleri döneminin parlak günleri. İslamî devlet, kelimenin gerçek anlamıyla henüz devlet olmamış ve henüz ütopya yaşıyor. İkincisi, Emevi hilafetinin kurucusu Muaviye İbn Ebi Süfyan dönemi. İslam devletleşiyor ve kılıç öne çıkıyor. Üçüncüsü, Muaviye'den sonra, Emevi hilafetlerinin en belirgin Abdülmelik bin Mervan dönemi. Mervan'ı ailesinin en ünlü sembölü. Muaviye bin Yezid'in ölümünden sonra, halifeliği Süfyan ailesinin elinden alan, Emevilerin üçüncü halifesi olan kişinin dönemi.

Birinci hikaye, hakimın reayasıyla ilişkide sadakat ve güvene örnektir. Okuduğumuzda, Arabinin kendi sözüne tam inandığından şüphe etmiyoruz. Yani dedikleri gerçekten inandığı şeylerdi. Reaya, gerçekten, Ömer'in yüzüne karşı kılıç kaldırma yeterliliğindeydi. Bu hakkı ve gücü kendinde görüyordu. Durum gerektirdiğinden hükmü doğrultmak için kılıç kullanabilirdi.

Yine, Arabi'nin sözüne sadık olduğunun Ömer tarafından idrak edildiğinden de şüphe etmiyoruz. Bunun için mutlu oldu. Bunun için Allah'a hamdolsun dedi. Böyle davranırken içtendi. Özetle, kelimelerin doğal rollerini oynadığı bir tartışmanın karşısındayız. Kişilerin kendilerini açıkça ortaya koyduğu, anlaşılır bir tartışma.

Ama, ikinci hikaye, sözlerin açık ve mecaz anlamlarıyla kelime oyunu yapmaya iyi bir örnektir. Dikkat edilirse, bu alışverişte kullanılan kelimelerin görüntüsü ve ifade ettikleri farklıdır. Adam, Muaviye'yi tehdit ederken mizaha daha yakın, ricaya meyleden bir uslub kullanıyor. Muaviye ona cevap verirken "Neyle?" sorusuyla konuya açıklık getirmek istiyor. Bu soru kendine güvenini aksettiriyor. Bu güven, ağır ve keskin bir kılıç gibi adamın başı üstünde sallanıyor. Adamın hücumu ve gerçi çekilişi hayli hızlı. Tartışmanın tümünü mizaha çevirme çabasında. Muaviye, adamın geri adım atıp aklını başına topladığını idrak ediyor. Kılıç ipek kınına dönüyor. Madem ki kullanılacak silah odun, o halde adamın gururunu zedelemeye gerek olmadığını düşünüyor. Okuyucu, adamın, tartışmada birşey söyleyip, başka bir şey kastettiğinden şüphe etmiyordur herhalde. Keza Muaviye de birşey söyleyip başka bir şey kastetti. Uygun zamanda birbirlerine yöneldiler, uygun zamanda çekildiler. Adam tehdidinde taş katılığında değildi, saman topu gibi dışardan heybetli görünüyordu, ama içi boştu.

Üçüncü hikayeye geçelim. Bu, lafızında, doğrultusunda, açıklığında ve anlaşılabilirliğinde birinci hikayeye yakındır. Ama, bu sefer, Ömer'in ilan ettiğinin

aksini ilan ediyor. Açıkça öldürmekle tehdit ediyor. Sadece emirlerle çelişeni veya ona itaraz edeni değil; sadece yüzüne karşı kılıç veya odun kaldıranı da değil; Allahın sözünü dile getireni de tehdit ediyor. Abdülmelik bu tavrıyla ölümsüzleşti. El-Zehra, onu bilineni (Allahın kanununu) ilk defa yasaklayan kişi olarak tarif etti.

Bu üç hikaye, sürecin, Raşidin halifeleri döneminden Muaviye hilafetine nasıl geliştiğini, değiştiğini iyi anlatıyor. Muaviye ki, kurnaz, tecrübeli, yumuşak görünümlü bir adam. Bir kuruluşun gerektirdiği siyaset ve ustalıklı, Emevi krallığını kuran adam. Önce hep iki-yüzlü davrandı. Krallık istikrara kavuşunca durum ne oldu? Artık siyasi oyunlarla kendini saklamasına gerek kalmadı. Toparlarsak, üç öykü bize üç hal arasındaki farkı veriyor. Birincisi adil, ikincisi tebessüm eden kılıç, üçüncüsü ağır bir zulüm. Tüm bunlar yarım yüzyıl boyunca oldu, fazla değil.

Düşündük ki, eğer, Emevi hilafetine ilişkin konunun başından bu delili ortaya koyarsak, okuyucu, bizimle beraber zihinsel alıştırmaya girer. En azından konuya tebessümle başlar. Belki, okuyucu Abdülmelik'in tavrına şaşırmıştır. Lakin, söyleyelim ki bundan sonra kendini şaşırmasına alıştırsın. Vicdanını dehşete hazırlasın. Abdülmelik'in kendisine ve halka karşı böyle doğrucu davranmasına şükretsın. Ondandan sonra Abbasi halifeler gelecek, halkın yüzüne, Allahtan korkan, dini bütün müminler olarak çıkacaklar; dinle ilgili vaaz verdiklerinde gözyaşları akacak; ama kendi mekanlarına geçtiklerinde, **"temiz"** elbiseleri çıkarıp, fahişelerin saçlarıyla oynamaya başlayacaklar. Sofra kurup adamlarıyla alem yapacaklar, cariyelerle keyf sürecekle. Gilmanlar (eşcinsel oğlanlar) üzerine şiir okuyacaklar. Oynak cariyeler müslümanların halifesini **"sevgilim"** diye çağırırken küçülmeyecekler. Veya boy-posları düzgün oğlanlar hitaplarıyla müslüman halifelerini avutacaklar.

Madem ki, Abdülmelik'in doğruculuğundan, açıklığından, kendine karşı güveninden başladık, gam değil, El Siyuti'nin kitabında zikrettiği ibret verici bir hikayeyi aktaralım: **" İbn Ebi Ayşe dedi: . . . Durum (yani halife olduğu haberi) Abdülmelik'e ulaştı. Kur'an kürsünün üzerindeydi. O'nu kapattı ve kendi kendine dedi: 'Bu senin son dönemindir' ". [3]**

Evet, gerçekten de bu Kur'an'ın son dönemi oldu. Abdülmelik'in söylediğiyle halife olduktan sonra yaptıkları arasında bir çelişki görmüyoruz. Keza, dayandığımız aynı kaynakta, Abdülmelik'in fıkha ve ilmi ile ilgili söylenenlerle de bir çelişki görmüyoruz. İşte buna örnek: Nat'a dedi: **"Medine'yi gördüm. Orada, kollarını Abdülmelik bin Mervan'dan daha sıkı sıvayıp, islam için çalışan, fıkha ilgi gösteren, dine bağlı ve Allahın kitabını okuyan genç görmedim."** Ve Ebu El-Zend dedi: **"Medine'nin fıkıhçıları Said bin El-Mesib, Abdülmelik bin Mervan, Arvet bin El-Zübeyr ve Kasibe bin Zuyip'tirler."** Ebade bin Nsa dedi: Ömer'in oğluna soruldu, **"Siz Kureyş ihtiyarları cemaati ölüme yüz tutmuşsunuz, sizden sonra dini kime soracağız?"** cevap verdi: **"Mervan'ın bir oğlu var, O'na sorun"** [4] Tekrar ediyoruz, ilk söylediklerimizle bunlar arasında kesinlikle çelişki yok. Çünkü, aynı kaynaktan aktardığımız bu ikinci alıntının tümü, halife olmasından öncesiyle ilgili.

Abdülmelik halife olduğunda idrar etti ki, dine bağlılık ve ibadet dönemi sona erdi. Kur'an'ı kapattı. Emirlik ve hüküm şeytanı çıktı ve Kur'an'la ilgili sözünü tuttu. Kur'an'ın dönemi bitmiş kılıcın ki başlamıştı. Buna delilimiz, Haccac'ın Abdülmelik'e sağ kol olmasıydı. Haccac'ı tanıtmaya gerek yok. Bu kelimeyi duyunca herkesin aklına kan gelir. Haccac adı geçen yerde melekler kaçar,

şeytanlar yaklaşır. Abdülmelik, tarihin görüp-geçirdiği ender katil ve kan içicilerden Haccac'ın özelliklerini iyi tanıyordu. Hilafetin direklerinin ancak Haccac'la güçleneceğini, hilafetin kurallarının yerleştirileceğini idrak etti. Onun içindir ki, ölmenden önce oğlu ve veliahdı Velid'e son vasiyeti, Haccac'ı ve yaptıklarını korumak idi. O'nu vezir ve danışman olarak görevlendirmesini tavsiye etti. öyle de oldu.

Bazı okuyucular, Kur'an'dan koptuğunu ilan eden, Allah'ın kitabına sırtını çeviren, keyfine göre hükmeden bir adamın hayat tarihinden bize ne, bunları niye yazıyorsun diyebilirler. Bir daha hatırlatmak üzerimize görevdir. Bu adam, tüm yaptıklarını, döktüğü kanı, katlettiklerini, Müminlerin Emeri abası sırtındayken, o kılıf altında yaptı. Müslümanların halifesi olarak yaptı. Müslüman halk, her Cuma, imamlarının arkasından Allah'ın, onun eliyle dini yüceltmesi için sıcak dualar okuyordu. Onun hükmünün direklerini sabitleştirip sağlamlaştırması için yalvarıyorlardı. Asrının fıkıhçıları, tarih kitaplarının bize hatırlattığı bir hadisi tekrarlıyorlardı. İşte hadis: **"Kim müslümanları üç gün yönetirse, onun günahları kaldırılır (affolur)."** Yani, zamanının din bilginleri, onun günahsız olduğunu isbat etmek için, kırk yerden kırk şahit getiriyorlardı. Peygamları şahit yapıyorlardı.

Aslında, soruna inanç açısından, din ve insanlık açısından baktığımızda belki Abdülmelik'e haksızlık ediyoruz. Çünkü, o, kendinden öncekiler ve sonrakiler arasında bir çürük elma değildi. Diğerleri iyi ama, sadece o kötü değildi. Hepsini birbirinden beterdi.

Ayrıca, siyaset ve iktidar terazisine vurursak güçlü ve büyük bir hakimdi. Dönemindeki ölçülerle büyük bir devlet adamıydı. Abdullah bir Zübeyr'in fitnesini (karışıklığı) söndürdü. Ermenistan'ı zaptetti. Mağrib-i (Cezayir-Fas) ele geçirdi. Şehirler kurdu. Kaleler inşa etti. İlk dinarı bastı **(28)**. Fars dilindeki önemli divanları Arapça'ya çevirtti. Ve ölümüne yakın, oğlu Velid'e vasiyetinde iktidar üslubunu özetledi: "Ya Velid, sana bıraktığım (halifelik) ve benden sonra senin devam ettireceğinde Allah'ın dediğini yap. (bu ibarede hüküm kavramındaki ilahi hakka dikkat edin). Haccac'a bak, ona ikramda bulun. Unutma, minberleri ayağımıza indiren odur. O, sana karşı kafa tutanlara yönelik elin ve kılıcıdır. Onun aleyhine hiçbir sözü dinleme. Sen, onun sana muhtaç olduğundan daha çok ona muhtaçsın. Ölürsem, halkı sana biat etmeye çağır. Başıyla böyle diyenler, kılıcınla böyle de. (Yani hayır diyenlerin kellesini vur)" Sonra uykuya daldı. Velid ağladı. Tekrar uyandı ve dedi: "Bu ne? Cariyeler gibi içerleniyorsun. Sana bu yakışmaz. Eğer ölürsem kollarını siva, kaplan derisi giy ve kükre. Kılıcını omuzuna koy. İçindekini dışarı vuranın boynuna indir. Söyleyeceklerini içinde tutup susan ise, zaten kahrından ölür."

Velid vasiyeti korudu. Onunla büyük işler yaptı. Az bulunan cinsten bir hüküm ve devlet adamı oldu. Kalelerin ve ticaret yollarının büyük bir fatihi oldu. Hindistan'ı ve Endülüs'ü (İspanya-İberik yarımadası) fethetti. Din ve inanç konusundan olabildiği kadar uzaktı. Yanında insanlığın zerresi yoktu. İlgisi olmadığı için bu konularda kendisine ilişkin bir şey zikredilmiyor tarih kitaplarında. Sadece bazı yerlerde, minberde hütbe okurken veya Kur'an okurken makama, müziğe çok önem verdiği söyleniyor.

Abdülmelik yirmi yıl hüküm sürdü. Velid ise on yıl. Yani Emevi devletinin tüm ömrü olan 92 yılın 30'unda Melik ve Velid hüküm sürdüler.

Emevi devletinden bahsederken, üç halifesinden bahsetmeden geçemeyiz. Onlar iki Yezid -Yezid bin Muaviye ve Yezid bin Abdülmelik ve Velid bin Yezid.- Yezid bin Muaviye'den başlarsak: Hüseyin'i katlettiren kişi olarak meşhurdur. Tarihçiler, bu olayı gereğinden fazla ölçüde genişlikte anlattılar. Halbuki, bir başka olay var. Baktığımızda Hüseyin'in katlinden daha tehlikeli ve önemli olduğunu görürüz. Bu olayı kısaca geçiyorlar. Olay önemli, çünkü inancın esasını, en temel yerlerinden ihlal etti. Eğer henüz noktalar harflerin üzerine konmamışsa, bu noktaları koydu. Onun içindir ki, zikredilmeyi hak ediyor. Eğer okuyucu sabırla bakarsa, Resul'un ölümünden yalnızca yarım asır sonra meydana geldiğini hatırlayacaktır.

Yezid'in ordusu Medine'ye hücum etti. Çünkü Medine halkı toptan Yezid'e biat etmekten imtina ediyordu. Ahali biraz savaştı, ama, El-Hurre denilen mevkide güçlü ordu karşısında yenilgiye uğradılar. Ordu komutanı, Medine şehrinin üç gün istibahası'ne (28) ilişkin emir yayınladı. Tarihçiler, bu sürede 4.500 kişinin öldürüldüğünü yazıyor. 1.000 civarında genç kızın bekaretlerinin bozulduğunu belirtiyorlar. Bir o kadar evli kadına tecavüz var. (Tecavüze uğrayanların kafir filan olduğu sanılmasın. Kaçmak için kapı yok size: Hepsi Peygamberin sülalesi, aşireti vb.) Tüm bunlar, Yezid'in ordu komutanı Müslüm bin Akbe'nin emriyle yapılıyor. Yezid bununla da yetinmiyor, emrediyor: **"Üç kişi çağır, eğer cevap verilerse (biata evet derlerse) . . . Hayır cevap vermezlerse onları öldür. Üç şeye sahip olduğu ortaya çıkarsa (yani para, binek hayvanı, yemek ve silah) bunlar ordu içindir. Ve eğer istibahade üç gün dolarsa, orduyu halktan uzaklaştır."** [5]

Müslim, Medine'nin istibahesiyle yetinmedi. Ahalinin, artık köle olduğunu söyleyerek Muaviye'ye biat etmelerini yoksa, onlara, mallarına, çocuklarına istediğini yapacağını ilan etti. İşte burada, İslamîyetin başlangıç döneminin izlerini (etkilerinin) yolaçtığı sürpizler dizisi başlıyor. Bazıları hala eski dönem zannediyorlar. Yezid'in biat çağrısına, sanki taş fırlatıyormuşcasına cevap veriyorlar: **"Allahın kitabına ve Resul'un sünnetine biat ediyormu"**. Müslim, böyle diyene sözle karşılık vermiyor. Aksine -bizim görüşümüze göre sadık köle, Müslim'in görüşüne göre rüya gören romantik-kişinin başına kılıçla karşılık veriyor. Aynı sahne defalar ve defalarca tekrar ediyor. Kendinden öncekinin söylediğini tekrarlayan katlediliyor. Raşidinlerin gidişine biat ettiğini söyleyen de katlediliyor, Ömer'in gidişine biat ettiğini söyleyen de. Öldürecek direnen kimse kalmayınca durumu Müslim açısından istikrara kavuşuyor. Zorunlu olarak böyle olacaktı. O anda kılıç kitaptan daha inanılır (ikna edici) bir kaynaktır. Kılıç dille konuşmuyor, kanla konuşuyor. Kılıç bildiriden (burada kastedilen Allah'ın kelimidir) korkmuyor.

Bu olayın haberi Yezid'e ulaşıyor. Sevgili okuyucu, Yezid'in ne dediğini okumadan önce kendini tut ve sonra oku. Yezid, olayı nesir tarzda, yani normal konuşma diliyle değerlendirmiyor. Keyifle şiir diziyor. Oku, hayal et, düşün ve istersen dehşete kapılma.

**"Leyta eşyağı bı bedir şehedu
cez'a El-hazrec mın vak'a El-esel
Hiyna hekkek bı kıba'a berekha [6]
Ve istemerra Al-kati fi abd El-esel" (30)**

Bizi ilgilendiren, şunları söylediği beyittir. **"Keşke Bedir savaşına katılan atalarım görseydi bugün Hazreclerin ok ve süngülerin darbelerinden nasıl korttuğunu."** Peki kim o ataları? Açık ki Bedir savaşında Hazreclerin

düşmanları. Hazreclerin ise Peygamberin en sadık yoldaşları, ensar kabilelerinden en büyüğü. Elbette Hazrecler, Bedir'de Muaviye'nin atalarına karşı Müslümanların ordusunun en önemli parçası idiler. İşte burada, söylediklerinin anlamı açık bir önem kazanıyor. Yezid, müslümanların halifesi. Müminlerin emiri. Bedir'de, Resul, hicret edenler (göçmenler) ve ensarlar tarafından hazimete uğratılan atalarının hayatta olmalarını temenni ediyor. Keşke hayatta olsalardı ve Medine'de ensarlardan (Hazrecler) nasıl intikam aldığını görselerdi diyor. Şimdi dönüyoruz islam adıyla hilafeti sahiplenenlere, onu yeniden çağıranlara. Bir de bakıyoruz bu konu üzerinde hiç durmuyorlar. Doğacak şüphelere yol vermemek için. Müslüman hakimlerin eli kimlerin kanına bulaşmış keşfedilmesin diye. Peygamber'e bağlandılar diye intikamla karşılaşan Ensarların şehitlerine rahmet dilenmemesi için. Kayıp gerçeklerin açığa çıkmaması için.

Devam ediyoruz. İbn Kesir, **"Başlangıç ve Son" [7]** adlı kitabında, biraz önce aktardığımız beyitleri, iki konuyu anlatırken kullanıyor. Birinci konu El-Hurre olayı. İkinci, kullanımı ise, Hüseyin'in kesik başı Yezid'e ulaştırıldığında. [8] Eğer ikincisi doğruysa, daha acı ve daha dehşet verici. Çünkü, burada intikam, doğrudan peygamberin ailesini hedefliyor. İbn Kesir, doğruluğu hakkında şüphesini de belirterek ve şüphesini giderecek çabaya girmeksizin, bir beyit daha ekliyor. Ancak, Yezid'in bunu söylediğine inancı ağır basıyor olmalı ki **"Eğer Yezid böyle dediyse ona lanet olsun"**, çağrısında bulunuyor. İşte Yezid'in dediği beyit:

"Hasim melekle oymadı, ama ne melek geldi, ne de vahiy indi." Dilerim Yezid bunu söyleyecek kadar ileri gitmemiştir. Küfrün de bir derecesi var. Aykırılığın hududu, soysuzluğun mesafesi var. Ama tüm bunları, Yezid dönemi fıkıhçıları ve İslamîye hilafeti tarih kitaplarını, Yezid affedilmiştir (mağfur) şeklinde zikretmekten alıkoymuyor. Üstelik, bunun, peygamberin hadisleriyle sabit olduğu söyleniyor. İbn Kesir aktarıyor: **"Yezid İstanbul'u kuşatan ilk kişidir.Yıl hicri 41. Hadiste sabit oldu ki, Muhammed ResulAllah şöyle dedi: 'Evvel Ceş yeğzu Medine kayser mağfur ilhüm' [9] Kayser'in şehrini kuşatan ilk ordu affedilmiştir."**

Yorum yok. Ve Yezid bin Abdülmelik'e geçiyoruz. Beni Umeyya (Emeviler) halifeleri arasındaki dizilişte dokuzuncusu. Abdülmelik bin Mervan'ın halifelik yapan dört oğlundan biri. Bunlar sırasına göre, Velid, Süleyman, Yezid ve Hişam. Bizi ilgilendiren Yezid. Çünkü Amar bin Abdülaziz'in akabinde hükme geldi. Abdülaziz'in ki yıl süren halifeliği boyunca dünyayı adaletle doldurduğu söylendi. Demek ki, Yezid ondan sonra geldi ki, dört yıl boyunca dünya(sını) şarkılarla, içkiyle, keyifle ve seksle doldursun. El-Siyuti, kırk yaşlı (din önder) gelip, halife üstüne muhasebe ve azap olmadığına şahitlik edene kadar halife olmadığını zikrediyor. [10] Herhalde, okuyucu, burada suçun sadece halifelerde olmadığını idrak ediyordur. Mademki onlar, Yezid üzerine muhasebe, azap ve ceza olmadığına fetva veriyorlar; Yezid de istediğini yapar. Bütün İslamî devlet halifelerinin yetişemediği bir rekor kazanır.

Bu birincilik iki konuyu kapsıyor: Biri aşk diğeri de müzik. Halifeliği aşkla başladı, Sellame'nin aşkıyla. Ve aşkla sona erdi. Dahası, bir başka cariyeye olan Habbabe'ye olan aşkı sebebiyle hayatı da sona erdi. Bu konuda biraz konuşmadan önce, halifeler arasında yalnız onun sahib olduğu bir ilgisini hatırlatalım. Onunla anılan ve ondan nakledilerek anılan bir ilgi: Uçmak [11] Evet, yanlış değil, kuş gibi kanatlarını çırpıp uçmak isteği. Hikayesi şöyle: Birgün meclis kurulmuş sofradalar. İçip çekiyorlar. Önce Habbabe, sonra da Sellame şarkı söylediler.

Şiddetli bir çöşkuya kapıldı ve bağırdı: **"Uçmak istiyorum"**. Onu durdurdular. Habbabe ona **"Ya Mevlam dedi, uçarsan ümmet kime kalır, biz ne oluruz"** [12] Elbette . . . Ne yapar Müslümanlar, eğer halifeler uçarsa? Kim doldurur İslamî devletin dört yanını, çöşkuyla, müzikle, aşkla ve içkiyle . . .? El-Mesudi zikrediyor: **"Eba Hamea El-Harici dedi: Uçtu Allahın lanetine ve elim azabına."** [13]

Dönelim aşk yüzünden ölümüne. İbn Kesir, Yezid'in ölümünü aşağıdaki biçimde anlatıyor: **"Yezid cariyelerinden bir cariyeyi, Habbabayi seviyordu. Cariye gerçekten güzeldi. Abisi halife iken, onu 4.000 dinara satın almıştı. Osman bin Şeh bin Hanif'ten. Abisi Süleyman bu alışverişi pahalı buldu ve ona kızdı: "Böyle devam edersen parayı keserim." Parası kesilen Yezid kadını tekrar sattı. Hilafet ona geçip, tüm yetkiler elinde toplanınca, bir gün, karısı Saadet ona sordu: "Ya müminlerin emiri, dünya eşyasından arzu ettiğin, içinde kalan bir şey var mı?" "Evet Habbabe" dedi. Karısı adam gönderdi Habbabe'yi yeniden satın aldırttı. Giydirdi, süsledi ve bir perdenin arkasına oturttu. Yeniden kocasına sordu: "Ya müminlerin emiri, dünya nimetinden birşey nefsinde kaldı mı?" Yezid cevap verdi: "Sana söyledim ya." Kadın perdeyi çekti ve "işte Habbabe" dedi. Ona sundu. Onunla yalnız bırakıp odayı terk etti. Cariye, halifenin yanında karısıyla aynı değeri kazandı.**

Birgün iştahlandı. Sarayda, bir müddet Habbabe'yle yalnız kaldılar. Sırmalı döşekler döşenmiş, pahalı halılar serilmiş, oturdukları bölüm ince zevkli renklerle bezenmişti. Sarayda böyle mutlu halde keyf sürürlerken ve ellerindeki üzüm salkımlarından yiyorlarken, Yezid, bir tane kopardı ve Habbabe'nin ağızına fırlattı. Habbabe gülüyordu. Habersiz gelen tane boğazına kaçtı, onunla boğuldu ve öldü. Cesedi öpüyor, kokluyor, kucaklıyor, saçlarını okşuyor ve dudaklarına buse konduruyordu. Bu böyle, ceset şişene ve kokana kadar sürdü. Müslümanların halifesi, o zaman artık defnedilmesini emretti. Defnedildiğinde günlerce mezarı başında kaldı. Sonra saraya döndü. Bir daha da dışarı çıkmadı, ta ki cenazesi çıkana kadar."

Hikaye, İbn Kesir'in aktardığı gibi, gerçek aşka az bulunur bir örnektir. Soylu bir sevgidir. Genç erkeklerin kalplerini eritecek, genç kızların kalplerini acıdan burkacak cinsten bir aşk. Böyle bir olay için aşıkların gözyaşı dökmesi değer doğrusu. Ama, bu durum -takdirimize göre- iki haramın hizmetçisi **(31)**, imanın koruyucusu, Kur'an hükümlerine ve Nebi El-Rahmanın sünnetine bağlı olan Müminlerin emiri ile ilgili olduğunda kural dışıdır. Olabilecek en kötü derecede kötüdür.

Şimdi bütün haklılığımızla soralım. Barları ve benzeri yerleri lanetleyen, hilafetin dönüşü davetçileri ne düşünüyorlar? Onlar kadınların şarkı söylemesini haram görüyorlar, dansözleri kafirlikle niteliyorlar. Halbuki tüm bunlar ordan, dönsün diye bağırdınız hilafetten geliyor. Dahası, ondan sonra geliyor. Yezid, büyük imamlar asrında yaşadı. Büyük fıkıhçılar, El-Hasan El-Basri, Amru bin Abid, Vasıl bin Ata'a ve diğerleri yaşıyordu o zaman. Dindarlığa olabilecek en yakın onlardı. Onların görüşlerini sahipleniyorsunuz. Peki ne diyorlar Yezid'in yaptıklarına? Hiçbirşey. Çünkü onlara **"ataya"** ulaşıyordu. Yani geçimlikleri maaşları veriliyordu. Varlıkları hilafetin varlığına bağlıydı. Hediyelerle gönülleri alınıyordu. Bazen çerçevesi dikkatlice çizilmiş rol de veriliyordu. Zekice sınırlandırılmış bir

rol.

EMEVİ BELGELERİ-2

Halife, topluluğun önünde gözleri yarı kapalı görünüyor, onlara (yani fıkıhçılara) soruyor, danışıyor ve onlar cevaplıyorlar. Onlardan vaaz vermelerin talep ediyor, vaaz veriyorlar. Halife onları dinliyordu. Gözyaşları aralıksız akıyordu. Tabii, onlar konuşmanın sınırına müdriktiler. Vaazın süresini biliyordu. Sınırı aşmış, halifeye muhalefet boyutuna varmıyorlardı. Veya reayaya yüz çevirtmek tehdidini kullanmıyorlardı. Veya kafirlikle suçlamıyorlardı. Tüm bunlar bilinen ve çizilmiş senaryonun dışındaydılar. Daima halifenin hiçkırması ve ağlamasıyla biten senaryonun. Bu senaryo, halifenin başı dönene kadar ya da korkunç bir hal alana kadar devam ediyordu. Durum yıldırım hızıyla reayaya ulaşıyordu. Artık halk (reaya) halifenin çuş-u huşuya gelişi ve imanı üstüne çene çalıyordu. Ve devam kitapları da bunları bize naklediyor (du). Biz de yutuyoruz. Yezid'in reayasının yuttuğu gibi. Üstelik, işi bu olayların kalemleri, kulaklarımıza tekrarlanan kafirlik-mücahitlik edebiyatıyla yazdığında, ondan da fazlasını yutuyoruz.

Burada ilginç olan, aynı erbabın, bizim itiraz ettiğimiz şeyleri bize karşı kullanmalarındır. Üstelik hiçbir şey olmamış gibi. Dayanak olarak buldukları herşeyi yüzümüze fırlatarak. Bizim Yezid için karşı çıktığımız şeyle bize karşı çıkıyorlar. Hem de Yezid'in münkirlik suçunu kesinlikle işlemediğini bize karşı savunarak, günah işlemedi diyorlar; çünkü, imana bağlı kalındığı müddetçe, şeriat, cariyeye peşinde koşmayı inkar etmez. Kur'an bu konuda herhangi bir şart veya yasak koymuyor. Yani bu konuda ruhsat (32) gözü geçerli. Yezid'de o ruhsatı kullanmış. Yezid'den önce de büyük sahabeler aynı ruhsatı bol bol kullanıyor. Allah farz kıldıklarını verdiği gibi, ruhsat vermeyi de seviyor. Ne diyelim, asrımızda Yezid'ler çok. Ruhsat işlerine çok bağlılar. Ruhsat'a bağlılıkla farz işlerini geride bırakıyorlar.

Ama, burada, durun, yeter diyoruz. Dikkat edin zor bir ata biniyorsunuz. Diyelim, cariyeye peşinde koşmayla imana bağlılığın beraber olabileceği üzerine sizinle anlaştık. Diyelim ki bu Yezid asrının ruhuyla çelişiyor, Kur'an'ın hükümlerine de ters değil. Ama idrak etmeniz gerekir ki, islamın bir ruhu var; dinin bir özü var; insanlığın vicdanı var ve ruhsatın da sınır var. Kabul etmelisiniz ki, ahlaksızlığa varan ölçüde cariyeye peşinde koşma mantıklı bir şey olamaz. Onun hiç bir ruhsat aklamaz. Eğer, siz, halka gözlerini kapatmalarını buyuruyorsanız, eğer gözleriyle zina yaparlarsa azapla, cehennemle tehdit ediyorsanız, halifenin hiç bir gam çekmeden, keyif hali üzerinde yalnız kalması, gerdan, dudak öpmesi veya uçma temennisi, yasaklanmak için gözle zinadan az değildir! Halife bunları niçin yapabiliyor? Allah ona mal (servet) ve iktidardan iki kanat verdiği için yapabiliyor, iman kudretini genişleten iki kanat.

Ekleyelim, bu biçimde keyf süren yalnız Yezid değildi. Mütevekil isimli bir Abbasi halifesinden bahsedilir ki, lezzet işleri ve içki içinde kendini kaybetmişti. 4.000 cariyesi vardı. **[14]** Üstelik hepsinin yatağını ziyaret etmiş olmakla ünlüydü. Belki bu sınırsız kudret, modern asrımızda, porno film oyuncu ve yönetmenlerinin kiskanmasına yolaçabilir. Ama, eğer konu, islamda hatta islam olmayanda hakimlerle ilgiliyse, mekruh, iğrenç ve insanlık dışı bir olaydır. Belki bu örnek, biz itiraz edenlerin, hadlerini bilmesine, akıllarını başlarına almalarına kafidir.

İzinleriyle, Yezid konusundan oğlunun hikayesine geçelim. Yani El-Velid bin Yezid'e. Yezid'in kardeşi Hişam'dan sonra hilafeti vasiyet ettiği El-Velid. Hişam, El-Velid'in yaptıklarına dair kendisine gelen haberlere rağmen, yerini kardeşine bıraktı. El-Velid halife olduktan sonra bu haberlerin doğruluğu iyice kesinleşti; bahsettiğimiz konuda babasının, dahası kardeşlerinin önüne geçince . . . Tarihte ondan bahsedilirken, aşk, şarap ve oğlancılıkla ünlü olduğu söylenir. Ve ister inanın, ister inanmayın, Kur'an'ı okladığı, okla vurduğu söylenir. Bunların yanında, elyazmasıyla çoğaltılıp yayınlanmış şiirleri olduğu aktarılır. Basit ibarelerden oluşan şiirler. Bu tutkusunu ona rızık etsin, eserleri şiirler ve hikayeler olarak ölümsüzleşsin (bize kadar ulaşsın) diye Allah'a çok yalvardığı söylenir. Bu şiirler öyle şeylerki, sonları, **"Auzu billah"**la, **"La havle ve la kuvvete illa billah"**la, belki de **"La ilaha ilallah"** şahadetiyle bitirilebilir. El-Velid'in iyi şansından, okuyucunun kötü şansından şiirlerinin çoğunluğu ve bazı hikayeleri günümüze ulaştı. Ama, sözlerinin çirkinliğinden ve yaptıklarının kötülüğünden dolayı onları aktaramayacağız. Lakin, gam değil, El-Velid konusuna onu savunanlarla başlayacağız.

El-Zehebi diyor ki: **"El-Velid hakkındaki kafirlik ve zındıklık suçlamaları doğru değil. Şöhreti, içki ve oğlancılıkla yayıldığı için, ona kafirlik suçlamalarını yönettiler."** Bir seferinde El-Velid, Muhtedi'nin yanında zikredildi. Bir adam "o zındıktı" dedi. Muhtedi, **"o kadar ileri gitme, Allahın kendi katında o kadar mukaddes olan hilafeti bir zındıka vermez"** dedi. [15]

Bu sözleri El-Velid'i savunanların. Bu durumda, onu inkar edenlerin, reddedenlerin kafirlikle itham etmesi veya zındıklıkla vasıflandırması tamamen normaldir. Onlar savunmalarında dayanak olarak haşhaş sürüyorlar piyasaya. Bunlardan hangisi ehven-i Şerdir? Hangisi daha iyidir veya hangisi daha kötüdür? "Zındıktı" demek mi, yoksa **"hayır oğlancılık ve içkiyi aşmadı"** diyenlerin sözleri mi?

Bizim bakışımıza göre, Allah, El-Velid gibi zındıkların halifeliğiyle rahmet eyledi (iyi yaptı). Böylece, onunla açık artırmaya çıkanları anlamakta, din ve devletin birbirinden ayrılmayacağını bağırırları anlamakta, her ikisinin birden islamın çelikten ipi olduğunu söyleyenleri tanımakta, bizim gibilere dayanak oldu.

Gerçekten, islam yücedir. Müslümanlardan başka birşeyden zarar görmedi, görmez; başta islamın adıyla hükmedenler olmak üzere. Çünkü, yönetilenlerin hiçbir garantisi olmadı ve yok. Hakim zulmetse de fesad yapsa da, ebediyen ona biat etmek durumundalar. Bu benim iddiam değil. İmam ve fıkıhçıların fetvaları böyle diyor. Şura (eğer varsa) bağlayıcı değil. Daha dakik bir deyişle sınırlandırılmıştır. . .

Neyse, birlikte El-Velid'in yaptıklarını izlemeye devam edelim. Bir gün, **"Başladılar ve kaybettiler tüm inatçı zalimler, sonları cehennemdir, irin suyundan içmektir."** Ayetini okudu. Kur'an'ı getirtti, ok atışı için hedef olarak koydurttu. şiir okuyarak atışa başladı:

**"Tüm zalim inatçılara vaatlerde bulunuyorsun (korkutuyorsun)
İşte ben, o, zalim inatçiyim (zulüm yapmakta direnenim)
Eğer kıyamet gününde Allahını görürsen
Deki, ya Rab El-Velid beni (okla) parçaladı."** [16]

Belki, daha önce okuduklarından sonra, artık, okuyucuda bizim gibi şaşırıyor ve bize olduğu gibi, rahatsız olmuyor. Artık alışmıştır. Bunu dikkate alarak hatırlatalım. El-Velid, hac döneminde, kabenin damına kub (içki tası) koymaya çalıştı. Arkadaşlarıyla birlikte ondan içmek için. Ancak, etrafındaki devlet zevatı, epey uğraştıktan sonra, onu, böyle yapmaktan vazgeçmeye ikna ettiler. Durun, halifemizin daha ilginç zevkleri var. Oğlancılıkta bizzat kardeşine yönelme niyeti. Onun hayat sürecinde çirkinliğin yularını nasıl da bıraktığını gösteriyor. Ama, böyle yapmakla baltayı taşa vuruyor.

El-Mesudi, onun döneminde, şarkı, içki vb. hakkındaki şehvetin özel ve genel olan her şeye hakim olduğunu zikrediyor. Büyük müzik yıldızları onun asrında parladı. İbn Seric, Mabed, El Garid, İbn Aişe, İbn Mehrez, Tavis, Dehman onlardan bazılarıdır.

Durum kardeşine yönelmeye varınca, belki sınırı aştığını idrak etti. Günahlarına günah katmanın bir önemi kalmadı. Allahın rahmetinden umudunu kesince, günahlarını artıranlar gibi yaptı. Burada ona özür aramıyoruz. İltimas geçmeye de niyetimiz yok. Onu tarif etmek için, onun görüşüyle konuşarak, onun söylediği şiiri aktararak devam ediyoruz:

**“Doldur ey Yezid taslarla
(saz) çalan kadının şevkiyle çoştuk.
Doldur, doldur günahlarını
Kuşattı beni onlar af yok.”**

Gerçekten, günahları, onun, hiçbir af yolu kalmayacak kadar kuşattı. Savunulmaz duruma düştü. Reaya içinde kaynaşmalar başladı. Halife artık devlete bir yük oldu. çünkü devletin otoritesi sarsılıyordu. Durum böyle olunca, her zaman olduğu gibi, devlet otoritesini korumak için kişiyi harcama yolu tuttu. Etrafındaki makul devlet adamları ona karşı döndü. Gelişmeler, amcaoğlu Yezid bin El-Velid'in ona darbe yapmasıyla sona erdi. Öldürüldü. Halifeliği bir yıl üç ay sürdü.

Kadere bakın. Yezid'in hilafeti daha kısa sürdü. Beş aydan fazla iktidarda kalamadı. öldü. Arkasından, kardeşi İbrahim sadece yetmiş günlük bir süre halifelik yaptı. Sonra Mervan bin Muhammed'in eliyle azledildi. Emevi devletinin dönemi, ömrü, Mervan'ın Abbasiler eliyle öldürülmesi ile sona erdi. Beş yıl süren Mervan hilafetinden sonra.

Evet Emevi halifeliği ve halifeleri hakkında bu kadar yeter. Ama, Abbasilerin hilafetine geçmeden önce, biraz duralım ve iki özet sonuç çıkaralım.

Birinci sonuç: Emevi hilafeti dönemi, Raşidin döneminden bütün farklılığıyla farklı bir dönemdir. Raşidin dönemi bir oluşum dönemiymken, Emevi hilafeti birçok islam fethiyle doludur. İslamî devlet doğuda Hind'e, Batıda Endülüs'e kadar uzandı. İlaveten, devletin iktidar yeteneği, heybeti arttı. Emevilerden hiçkimse, devletin sonlarında Yezid'in El-Velid üzerine yürümesinden başka, kimse diğerine karşı darbeye kalkışmadı. Sonra Mervan Yezid'e darbe yaptı. Zaten bu sonun işaretiydi. Halbuki, Abbasi tarihi, darbelere ilişkin, hakim ailenin iç bölünmelerine ilişkin, hatta oğlun babasını öldürmesi ve babanın oğlunu öldürmesine ilişkin çok şey kaydediyor. Halifelerin azledilmesi ve gözlerinin oyulması yayılıyor. Ve bundan başka birçok şey, Abbasi hükümünün son 500 yılı boyunca yaşanıyor.

O kadar uzun süren Abbasi hilafetinde, Ebu Cafer El-Mansur ve Mamun devlet adamı olarak bilinirken; bakıyoruz, Emevi Hilafeti, kısa ömrüne rağmen hayli büyük devlet adamı çıkardı. En başta Muaviye. Tüm islam devleti tarihinde en önde gelen ve ilk devlet adamı. Bazıları, Ömer nerede diye sorabilir. Cevap verelim ki, Ömer, İslamî hilafeti tarihinde, devlet ve din adamı sıfatlarını birlikte taşıyan tek kişidir. Bu iki sıfat birden, ondan sonra kimsede biraraya gelmedi. Ali ibn Ebi Talib gibi (Raşidin) Ömer bin Abdülaziz gibi (Emevi), El-Muhtedi gibi (Abbasi) din adamları var. Muaviye, Abdülmelik bin Mervan, El-Velid bin Abdülmelik, Hişam bin Abdülmelik gibi devlet adamları var. Emevi hükümünün 22 yılında 10 halife değişirken, bu dört halife 70 yıl hüküm sürdüler. Bu dört halifenin ismini devlet adamı lakabıyla eşleştirirken hükümün heybetini dikkate alıyoruz. Anlatmak istediğimiz, kalelerin fethi, ülkelerin kurulması, imarı, vb. dir. Bunları kıstas alıyoruz. Elbette o dönem ve o iktidarlar açısından bir kıstas olarak.

Taktirimize göre, bu halifelerin başarısı, hükümün istikrar, iktidar ve güvenliğini kurma çabasında devlet ve din işlerini birbirinde ayırmalarıyla ilgilidir. Üstelik bu ilgili olma durumu belgelidir, bir ölçüde aktardık. Belki, Muaviye'nin Ali'ye dair görüşü, buna açık bir örnektir. Belki, halifeliğin kendisen geçtiği haberi ulaştığında, Abdülmelik bin Mervan'ın Kur'an hakkında söyledikleri daha açık bir örnektir. Onların hepsi idrak etmişti ki, dine uygunluk sıfatlarıyla veya en çok imana sahip oldukları için halife olmuyorlar. Ama, salt dünyasal araçlarla halife oluyorlar. Eğer sürdürmek istiyorlarsa, iktidar etmenin, iktidara gelmeyle aynı cinsten olduğunu gözönünde tutmak zorundaydılar. İktidara gelme yolu ve iktidar etme yolu, her ikisinde, dünya, zulüm, şiddet ve hükümdür. Bu dört halife de kimi yardımcı seçeceklerini iy bildiler. O muavinler, Amru bin El-Aas, El-Muğeyra bin Şabe, Ziyad bin Ebiye, Müslim bin Akbe ve El-Haccac bin Yusuf idiler. Onlar, iktidar ve zor terazisine göre uygun adamdılar. Asırların ölçülerine göre iyi komutandılar. Onlar temizlik, dürüstlük, insanlık değil, zekilik, kurnazlık ve hile idiler. Onlar halkın değil halifenin ve devletin hizmetçisi idiler. Onlar kitap değil, kılıçtılar. Hepsi farketti ki, muhalefeti yoketmek için en kolay yol, başlarını kesmektir. Eğer korku kişiliğe hakim olursa, olabibilirse onda yerleşir. Reayaya daima korkuyu hakim kıldılar, yerleştirdiler ve vaad ettiler **(33)**. Günahta her sınırı aşana kadar zulüm uyguladılar. Devletlerinin kurucusu Muaviye'nin yaptıklarını taklit ettiler. O, amaç adamıydı. Amaç için her türlü aracı mübah görüyordu. Şu meşhur deyişin sahibiydi: **"Allah için baldan askerler (im) var."** Herhalde ne demek istediği anlaşılıyor. Muhalifleri bala zehir katıp yediriyordu, söz onu anlatır. Ve tarih bize aktarır ki, Ali'nin oğlu Hasan'ın sonu, El-Eşter El-Nahai'nin ve başka bir çoklarının sonu böyle **"baldan askerle"** getirildi. Muaviye'nin büyük devlet adamı olduğunu söylerken, yaptıklarına razı olduğum düşünülmesin. Kimse de onu taklide davet etmiyor. Yine de yaptıklarını açık bir ders olarak öğrenmemiz bir görevdir.

Kendi sahasını belirlemesi, ilan etmesi, silahlarını iyi kullanması, kendini ve hükümünü başkalarının silahlarıyla perdelememesi, onların arkasına gizlenmemesi -hangi hükümde hangi hakim olursa olsun- hakimün üstüne düşer. Başkalarının sahasına geçmek, onların nağmelerine göre dans etmek yıkıma götürür. Eğer, Muaviye, Abdülmelik veya Ziyad, Haccac gibi yardımcıları bırakıp, hakem olarak Kur'an'a başvurmayla çalışsalar veya muhalifleriyle imanın gerçeği üzerine tartışsalar veya kararlarını islamın öğretisiyle yorumlasalar veya muhaliflerinin önüne öyle çıksalar iktidarları başlamadan önce biterdi. Onlara karşı çıkanların önüne dini büyüklükle, Allahın sözüyle, el temizliğiyle çıksalar iktidar olamazlardı. Muaviye yerini Hacer bin Adi'ye bıraktı. Abdülmelik görevinden vazgeçerek, Hasan El-Basri'ye terkederdi. Ama onlar kılıcı hakem

yaptılar. O asrın anayasası kılıçtı. Devlet ellerinde idi. Bu durumda onlar için hüküm kolaydı. Kes kes yönet. Belki, reaya, istikrar, güven ve güvenlik içinde mutlu idi. . .!

Ama asrımız, modern kılıç olan Anayasasız olamaz. Hangi hüküm olursa olsun herkesi bağlayan ortak ve genel yasa olmadan olamaz. Anayasanın varlığında kan dökülmesine gerek yok (elbette sözde değil, gerçekte). çünkü istikrarı korur. Anayasa başları kesmiyor, ama herkesi doğru yola (yer hükme göre doğru yol farklıdır) zorluyor. çağımızda, hüküm için, hükmün nizamı için geçmiştekilerden ders çıkarmaktan başka çıkar yol yok. Ama, onların uslubuyla değil, asrın uslubuyla, insani uslubla. Veya onların nağmeleriyle dansederek değil. Hüküm onlarla tartışmayı kendi sahasında yapmaya zorlarsa kazanır. Ortada tek bir saha vardır. Orada kanundan başka silah yoktur. Orada demokrasiden ve meşruiyetten başka nağmen yoktur. Allah'a hamd etsinler ki, bizde Yezid göremezler. Bizde Velid gibileri de yok. Haccac da ülkede içişleri bakanı değil. Abdülmelik gibisine de sahip değiliz. Hakimlerimizden hiçbiri de -hiç olmazsa açıktan- kendisine hesap sorulmayacağını iddia etmiyor. Son tahlilde, siyaset şartlarında, siyaset hesabına ve dengelerine göre bize yöneticilik ediyorlar. Hüküm işlerinde devlet kurumları ve Anayasa bize hakemlik ediyor. Ahretin hesabına gelince, onu Allah'a bırakalım. Müslüman cemaatlere veya siyasi cami imamlarına değil.

İkinci sonuç: Emevi devletinin sonlarında, dini devletin biçimsel kayıtlarının daralmasıyla, önemini kaybetmesiyle birlikte, şiir, edebiyat, fen, sanat, bunlardan öte fıkıh ictihadları görünmeye başladı ve parladı. Ve Abbasi döneminin başında sona erdi. Burada, okuyucu, devletin dünyasallığıyla, fikrin, edebiyatın, ilimlerin, sanatın ve fıkıhın parlaması ilişkisini mülhaza edebilir. Devletin dünyasallığı arttıkça bunlar parlıyor. Bunun aksine olarak, dini devlette, dini kayıtlar ve dini zor arttıkça herşey yokoluyor; ibadet, dini hikayeler ve din büyüklerinin sözlerinden başka. Bu belirttiklerimin sonuç olduğunu düşünmüyorum; o anlamda yazmıyorum. çünkü bunlar basit ve açık bir gerçek. Alın tarihi, inceleyin. Dini kuralların baskısı, her türlü yaratıcılığı öldürmüş, ama, perde arkasında, içten içe gizli bir çürüme yeşertmiş.

Buyrun Raşidin dönemine, İslamî hilafetin en parlak dönemine. O dönemden, olayları ve insanlarıyla hayli tarih kitabı bize ölümsüzleşti (ulaştı). Onlarda dikkate değer bir kaside duymadık. Vicdanı çoşturan veya sarsan bir sanat yok. Veya kuşaklara miras kalan herhangi bir şeye rastlayamazsınız. Böyle; çünkü sanat, bilim vb. özgürlüktür ve özgürlük parçalanamaz (bölünemez). Sanatçı, eğer fikriyle hissetmez ve yorumlamazsa, vicdanıyla ilkeleri tartışmazsa parlamaz; ve ürettiklerini vicdanlara sunup, onlardan kabul görmezse. Bu durumda yaratıcı fikir ve duygunun ölçülü aşırılıkları elbette olacaktır. Ama bu aşırılıklar ölüme değil hayata açıktır. Nağmeye açıktır, korku öğütlerine değil. Onun içindirki ürettikleriyle karşılaştırıldığında, toplum bu aşırılıkları affedebilir. İşte, tüm bunların, dini devletin tabiatının bir parçası olduğunu düşünmüyorum. Aksine onunla, en çelişik biçimde çelişir. En şiddetli çatışmayla çatışır kurallarıyla.

Belki dini davetçilerinin önemli sorunlarından biri budur. Onlar da idrak ediyorlar ki, dini devlet, tüm yaratıcılığı, açılmayı, zihin çalışmasını ve akıl ictihadını yokediyorlar, taşlıyor. Halkın yaşadıklarının ve iyi kabul ettiklerinin, dini devlet ölçütleriyle kabulü, hiç bir biçimde mümkün olamaz. Şarkılar reddediliyor. Def vurmak hariç mekruhtur. Kadın şarkıcılar, müzikçiler yalancı ve fesatçılardır. Peygamberi öven veya o çerçevede olanlar dışındaki şarkılar, müslümanları oyalamak, Allah'ı zikretmekten alıkoymak içindir. Fahişeliktir. Kadınların sporla

uğraşması fitne veya fitneye eğilim göstermedir. Kadınların erkeklerle okulda, otobüste vs. karışık olması fesad yayar. Tiyatro veya sinema (temsil) reddelir, çünkü yalandır. Yaşayanların (canlıların) portresi ve resmi haramdır. Heykel yapmak, Allah'ın işini yüklenme (yaratma) ve ona ortak çıkarma (tapınılacak put) olduğu için kafirliktir. Demokrasi reddedilir, çünkü insan hükmüdür; Allah hükmü değil. Müslüman olmayanlara (Hıristiyan, Yezidi, Budist vb.) karşı eşit muamele, eğer münkirlik değilse, en azından mehruhtur. Yönetici olmaları, dinin zorunlu kıldıklarıyla çelişir, kabul edilemez. Kadın yönetici olamaz. Kısaca, her şeyi yıkmayı omuzlamışlar. Herşeye zulmediyorlar, karartıyorlar. Görünüyor ki bu çerçevede fikir hürriyetinden bahsetmek batıldır. İnanç hürriyeti demek boştur. Edebiyatın aydınlatması düşüncesi veya sanat, gerçeğe uyuşmayan, uyanıkken görülen rüyalar cinsindedir. Gerçek onlarla uyuşmaz, düzelmez.

Belki tüm bunlar, bütünlüklü bir siyasi program kristalize etmekten sakınmaya bekçiliklerinin sebeplerinden biridir. Vaaz kudreti ve tantana kelimeleri az olan, ama gerçeğin tasavvuru ve maişet (geçim) sorunlarını çok işleyen bu program. Bırakın duygularımıza saygıyı, makul ölçülerde de olsa akıllarımıza saygı gösteren bir program

Ve geçelim Abbasi devletine, Abbasi hilafetine.

EKLER:

28- Araplar, kabile federasyonları veya daha geri siyasi toplumsal örgütlenmelere sahipken Arap parası yoktu. Yunan ve Acem parasını kullanıyorlardı. Ancak İslamîyetle birlikte ortaya çıkan güçlü-merkezi devletleşme Araplar'a parayı da kazandırdı.

29- İstibahe: Yağmalama anlamında bir deyim. İslam orduları bir şehri ele geçince belli bir süre yağma serbest bırakılırdı. Kadınların ırzına geçmek, askerlik yaşındaki erkek gençleri öldürmek, ziynet eşyasına, kılıç, para, yiyecek vb'ye el koymak ve esir alınan kadınları cariye olarak almak serbest olurdu. Süre sonra erince yasaklar işlemeye başlardı. İslamî çevrelere ve merkezler halen bu olayı reddedip resmen geçersiz kılmamışlardır.

30- Bu şiirin tümü lazım olmadığı için çevirmedik. Bundan sonra, hem Arapça'ları Türkçe okuyucusu için fazla birşey ifade etmediği, hem uzun oldukları, hem de çoğunluğu tartışmada kaynak olduğu için şiirleri Türkçeye çevireceğiz. Sadece Türkçelerini yazacağız.

31- İki haramın hizmetçisi (Hadem El-Haremeyn El-Şerifeyn) Mekke ve Medine'nin emiri, yöneticisi. Şimdi bu ünvanı Suudi Kralı taşıyor.

32- Ruhsat: İzin. Besleyebilecek gücü olan dört kadın ve istediği kadar cariye alabilir. İslamda bunun ruhsatı, izni vardır. Burada ruhsat servete bağlanıyor.

33- Korku vaadi veya korkuyla engelleme. İslamîyetin en önemli ideolojik öğelerinden biridir. Sembölü cehennemdir. İslamî ölçülere göre uygun görülmeyen herşey için, mutlaka "şöyle yaparsan cehenneme gidersin, ateşte yanarsın" v.b. sözkonusudur. İnsan iradesine korkuyu eken ve her zaman kılıca gerek kalmadan onu sınırlayan bir unsur olarak İslamî iktidarın esas unsurlarındandır.

KAYNAKLAR:

- [1]- Halifeler Tarihi, Siyuti, S. 195
- [2]- Halifeler Tarihi, Siyuti, S. 219
- [3]- Halifeler Tarihi, Siyuti, S. 217
- [4]- Halifeler Tarihi, Siyuti, S. 216
- [5]- İbn Esir, Tüm Eserleri, Cilt 5, S. 310-314, Dar El-Kitab El-Arabi, Beyrut, İbn Tahri, Cilt 4, S. 374-381, Beyrut
- [6]- El-Ehbar El-Tuval lildinori, S. 267
- [7]- El-Ehbar El-Tuval lildinori, S. 227
- [8]- El-Ehbar El-Tuval lildinori, S. 194
- [9]- Başlangıç ve Son, İbn Kesir, Cilt 4, Sekinci Bölüm, S. 232
- [10]- Halifeler Tarihi, Siyuti, S.246
- [11]- Murvec El-Zeheb ilmesudi, S. 210
- [12]- Murvec El-Zeheb ilmesudi, S. 210
- [13]- Başlangıç ve Son, İbn Kesir, Cilt 5, Dokuzuncu Bölüm, S. 242, Mesudi aynı olayı Murvec El-Zeheb ilmesudi, Cilt 3, S. 207'da anlatıyor
- [14]- Halifeler Tarihi, Siyuti, S. 349-350
- [15]- Halifeler Tarihi, Siyuti, S. 351
- [16]- Murvec El-Zeheb ilmesudi, Cilt 3, S. 228-229

ABBASİ BELGELERİ: YENİDEN OKUMA

Abbasi devletini takdime ihtiyaç yok. Kurucusu El Sefah eliyle, kendisini sundu. Beni Abbasi'nin **(34)** ilk halifesi, kendisine biat edildiği gün minberde şu ilanı yapan El-Sefah: "**Allah hakkımızı geri bize verdi (İslamîyeti). Bizimle açtığı gibi bizimle kapattı. Hazır olun. Ben, herşeyi yapması serbest (hakkı) olan El-Sefah'ım. Helak eden ve dağıtanım.**" Hakkını vermek lazım. El-Sefah bu isimlendirmeye uygun olduğunu gerçektende isbat etti. Hükmü, yorumu ihtiyaç duyulmayacak iki kararla başladı. Ve zannediyorum ki tüm tarihte benzerleri yok. Yine, zannediyorum ki El-Sefah'tan sonra kimse onun yaptığını yapmadı. Veya yaptığının üstüne çıkmadı.

İşte birinci karar veya modern asrın diliyle karar no 1: [1] Beni Umeyya halifelerinin cesetlerinin mezarlarından çıkarılmasını, kırbaçlanmasını, çarmıha gerilmesini, ardından yakılmasını ve küllerinin rüzgarda dağıtılmasını emretti. Evet okuduğunuz gibi. Ve tarih kitapları, bu emrin nasıl yerine getirildiği, neler bulunduğunu bize zikrediyor. Buyrun beraber İbn El-Esir'i dinleyelim. "Muaviye bin Ebi Sufyan'ın mezarı kazıldı ve içinde kulleşmeye yüz tutmuş bir yığın bulundu. Abdülmelik bin Mervan'ın kabri açıldı ve kafatası bulundu. Hişam bin Abdülmelik'ten başka hiçbirini mezarında bazı uzuvlardan başka bir şey mevcut değildi. Hişam'ın iskeleti tamdı. Burun direğinden başka bir şeyi çürümemiştir. Kırbaçla iskeleti dövdüler. Çarmıha gerdiler. Yaktılar. Ve tozlarını rüzgarda savurdular. Beni Umeyya'dan halife çocuklarını ve başkalarını arayıp buldular. Süt emen çocuklar ve Endülüs'e kaçanlar hariç, onlardan kimse kurtulmadı."

El-Mesudi, onları daha ayrıntılı anlatıyor ve şöyle diyor: [2] El-heysam bin Adi El-Taai, Amru bin Hani'ye dayanarak anlattı: Ebi Abbas El-Sefah günlerinde, Beni Umeyya mezarlarını açmak için Abdullah bin Ali'yle çıktım. Hişam'ın mezarına vardık. İskeletini tam olarak çıkardık. Burnunun direğinden başka birşey kaybetmedik. Abdullah bin Ali 80 kırbaç vurdu. Sonra yaktı. Süleyman'ı ise yapışkan bir topraktan çıkardık. Ondandır, göğüs kemiği, kaburgaları ve başından başka birşey bulamadık. Bulduklarımızı yaktık. Bunu, Beni Umeyya'dan başkalarına da yaptık. Mezarları Kanserin'de idi. Sonra Dimaşk'a (Şam) vardık. El-Velid bin Abdülmelik'i çıkardık. Mezarında ne çok gördük ne de az. Yani birşey göremedik. Sonra Abdülmelik'inkini kazdık. Başıyla ilgili şeyler dışında birşey bulamadık. Sonra Yezid bin Muaviye'ninkini kazdık. Bir kemikten başka birşey bulamadık. Ve mezarı boyunca uzanan siyah bir çizgi bulduk. Sanki külden bir şeritti. Sonra tüm ülkelerdeki mezarlarını aradık. Ve onlarda bulduklarımızı yaktı."

Okuyucuya açık söyleyeyim. Bu olayın üzerinde çok durman, düşünmem, yorumlamam, sebep ve gerekçe bulmaya çalışmam faydasız. Sınırsız bir iğrençlik. Belki iktidar savaşı şemşiyesi altında büyüklerin öldürülmesi olabilir. Hadi, iktidarın geleceğini güvenceye almak şemşiyesi altında rakip gücün küçüklerini öldürmeyi de anladık. Eski hükmün artıklarını yoketme adı altında eserleri mahvetme de kabul . . . Ama cezalandırma . . . Çarmıha germe . . . Yakma . . . Bunlar korkunç bir durum. Daha trajik olanı ise şöyle: Bazıları bu olayda ilahi bir mucize gördü. Tamama yakını bulunan tek ceset, işkence edilen (tabir uygunsa, çünkü işkence acı vermek için yapılır, işkencenin mantığı bu; ama ölümler acı hissetmet) çarmıha gerilen, sonra da yakılıp külleri rüzgara savrulan tek ceset Hişam bin Abdülmelik'in cesediydi.

İimdi biraz başa dönelim. Emeviler dönemine. Hişam Emevi halifesi. Zeyd bin Ali bin Hüseyin Hişam'a başkaldırmıştı. Savaşta öldürüldü. Yoldaşları, onu bir su kanalına gömdüler. Mezarının üstüne toprak ve ot koyarak belirsiz ettiler. Ama Hişam'ın ordu komutanı iz sürdü ve mezarın yerini buldu. Cesedi çıkardı başını keserek Hişam'a gönderdi. Hişam bir mektupla beraber tekrar ordu komutanına yolladı. Mektupta şunlar yazılıydı: "İplak olarak çarmıha gerin, caddelerde gezdirin." Ordu komutanı Yusuf cesedi çarmıha gerip dolaştırdı. Sonra Hişam yeni bir emir gönderdi: "Yakın ve rüzgara ekin."

Aradan yıllar geçiyor, bu sefer de, Abbasiler, aynı Hişam'ın iskeletine aynı muameleyi yapıyordu. Ve bazıları, biraz önce belirttiğimiz gibi, bunda, ilahi bir intikam görüyordu. Eğer Hişam'a olanı, intikamla, aynı cinsten bir olay olarak yorumlarsak, diğerlerine olanı neyle yorumlayacağız? Diğer iskeletlerin cezasını açıklaması ne? Abbasiler, yaptıklarının gerekçelerini, dayanaklarını, hangi kitapta, hangi ayette, Peygamberin hangi sünnetinde buldu? Din bilginleri ve fıkıhçıları tüm bunlar olurken neredeydi? Ebu Hanife neredeydi? O zaman ömrü 50 yaş civarındaydı. Malik neredeydi? Onunda ömrü 40'lara varmıştı. Sesliği seçmediler mi? Diğerleri de sessizliği tercih etmediler mi? Kaldı ki onların yaptığı sessizliği tercihten öteydi. Bununla, onaylamayı, övmeyi, dizilen övmeyi, dizilen övgü şiirlerini kastediyorum. Peygambere ait olan ve El-Sefyan'ın halifeliğine işaret eden hadislerin varlığını iddia eden ve ortaya koyan onlardı. İşte onlardan biri, İbn Hambel'in "Mesned"inde zikrettiği hadis: "Uzun bir zamandan sonra ve fitne ortaya çıktığında, ehli beytimden bir adam çıkıyor (çıkır), ona El-Sefah deniyor (denir) onun evi erken kurulur, ona mal erken verilir (istediği olur anlamında)."

İşte sevgili okuyucu, El-Sefah'ı tanıyorsunuz. El-Sefah bu. Ebu Hanife, Malik ve İbn Hanbel'i de tanıyorsunuz. Milyonlarca müslüman onların kurduğu mezhepleri izliyor. İşte onlar ve işte sahit olarak gösterilen Peygamber hadisi. Varın, siz yorumlayın.

Tabri ise şu hadisi zikrediyor: "Allahın resulu amcası Abbas'a bildirdi ki, hilafet oğullarının eline geçecektir . . ." işte fıkıhçılar bir mezar kazıcısını aklamak için böyle şeyler uydurmakla uğraşıyorlardı. Veya, belki, El-Sefah'ın davetinin hikayesiyle meşguldüler. Hilafetin başında ikinci karar olarak işaret ettiğimiz meşhur yemek davetiyle.

Öncelikle şunu söyleyelim, bu kararı veren bir insandır. Daha doğrusu müslümanlar onun bir insan olduğunu söylüyor ve halife olarak izliyorlar. Ardından ekleyelim, yaşanan olay, günümüz sinema enstitülerinde inceleme konusu yapılabilecek örnek bir senaryo ve rejî kompozisyonu olabilir. Senaryonun dizilişi, kurgusu ve bağlantıları açısından. Sadece bu kadar değil. Kararın geçmiş örneği, yani provası da var. Aynı temsil mevkisinde yaşanmış bir tecrübe. Okuyucu, yaşanan tüm olayların birbiriyle bağlantılı olduğuna şüphe etmeyecektir. Sunanlar oyun ve hile sanatında geniş bilgiye sahipler. Keza, sürpriz tedbirlerin hazırlanmasında da büyük kudrete haizler (haiz idiler). Olayın gelişmesinin tüm tabilik içinde olmasında dikkatli ve becerikliler. Provayla başlayıp, İbn Esir'in hazırlattıklarını beraber okuyalım: [4] "Sedif (şair) El-Sefah'ın yanına girdi. Yanında Süleyman bin Hişam bin Abdülmelik (emevi) vardı. Yemek yiyor, hoşça vakit geçiriyorlardı. Sedif saygıda bulundu ve dedi:

"Gördüğün adamlara aldanma
Kaburgalarının altında bizmez bir aç var (kin var)
İndir kılıcı, vur kırbacı
Dünya yüzünde Emevi görmeyene (kalmayana) kadar"

Süleyman kızdı: Öldürdün beni ya Şeyh dedi. Olayları izleyen El-Sefah duyulandı, kalktı, Süleyman'ı aldı ve öldürdü.

İbn Esir'in hatırlattıklarının okunuşuna göre, olayların senaryosunun düzeni şöyle olabilir. El-Sefah, Emevi büyüklerinden birine –eski Emevi halifesinin oğlu, Süleyman'a güvence veriyor. Güvencesiyle yemeğe davet ettiğini bildiriyor. İkramda bulunuyor. Bu arada tesadüfen şair içeriye giriyor. (Sanki tesadüfmüş gibi giriyor.) Emevilerden intikam almaya davet eden beyitler okuyor. Onlara yapılan ve dostça ve yumuşak muameleyi reddediyor, lanetliyor. Emevi "Beni öldürün ya şeyh" diyerek haykırıyor, Halife, şairin dedikleriyle infiale kapılıyor. Ve Emeviyi öldürüyor. Stop. Sahne bitti.

Bu başarılı prove, Emeviler döneminde de çokça temsil edilmişti. Okuyucu Muaviye'nin "balda askerleri"ni hatırlıyordur. Şimdi provayı bırakıp filmin tümüne, yani karara geçelim. Emevilerde temsil edilmemiş yeni sahneler var filmin tümünde. El-Sefah'ın bundan sonra yaptığı, aslında provada olanın tekrarı. Sadece fazlalıkları var. Buyrun İbn Esir'in zikrettiklerini birlikte okuyalım: [5] " Şebel bin Abdullah, Abdullah bin Ali'nin yanına girdi (35). Yemekte Beni Umeyya'dan 90'a yakın adam vardı. Şebel onları öptü ve dedi: [6]

**"Mülkün temeli sabitleşti
Beni Abbasın cesaretiyle
Uzun bir zaman ve bekleyişten sonra
Emevilere tek bir lokma ikram etmeyin
Hepsini öldürün büyüğü ve küçüğüyle
Kendilerini iyi göstermeye çalışıyorlar
Size düşen aldanmamaktır
Haçere başvurmaktır
İndirin Allahın indirdiği mevkiye"**

Ve Abdullah emretti (36) Ölene kadar sopalarla dövüldüler Emevi'leri. Üstlerine kilim serdiler. Yemeği bu kilimlerin üzerinde yediler. O, (yani halife) yemek yerken altında devam eden inlemeleri dinliyordu. Durum, hepsi ölene kadar sürdü." [7]

Geçen hikayede bir Emevi vardı. Bu hikaye ise, El-Sefah'ın [8], bu sefer sayıları 90'a çıkan Emevilere güvence vermesiyle başladı. Davet aynı davet. Madem ki ev sahibi halife, ikram bol. Güvenliğin sınırı yok. Ama birden bire şair içeriye giriyor. İkramlarını lanetliyor. Onlara saldırmaya, öldürmeye davet ediyor. Halifenin yüzü değişiyor. Başlıyor onları katlettirmeye. Ve . . .

Ve . . . de duralım. Çünkü burada yeniden korkulu şeyler var. Şimdi senaryoyu bırakıyoruz; gerçek olana geçiyoruz. El-Sefah, başlarının demir dopalarla ezilmesini emretti. Beyinlerinin bazı bölgeleri parçalanırken vücutları henüz canlı kalıyordu. Hayat ve ölüm arasında can çekişiyorlardı. El-Sefah, hareket eden 90 cesedin önünde ölüme doğru yaklaştıklarından emin olunca, üstlerine halı, kilim ve oturulacak şeylerin serilmesini emretti. Sonra bu meşruşatın üstüne oturdu. Önüne yemek konmasını emretti. Cesetlerin kımıldanışları arasında ve kırbaçlar bir o cesede bir bu cesede inerken, halife de, bir bu tabaktan lokma atıştırıyor, bir diğer tabaktan. Kilimlerin kımıldanışı ve kırbaçların iniş çıkışı bitene kadar. Ortalık durulunca o da yemeği bıraktı. Hamdetmek için Allaha yöneldi. Duasını etti. Nöbetçilere şükretti. Yakınlarını kutladı.

Kendi kendine ve yakınlarına şöyle dedi: "Vallahi ki, bundan hoş, bundan lezzetli ve bundan güzel yemek yemedim. Böyle bir yemeği bana nasib ettiği için Allah'a hamdolsun."

Belki bu dediğimi abartma görenler olabilir. Ama, bu El-Sefah'ın karakterine tamamıyla uygundur. Kişiliğini dikkate alırsak, olay bundan az değildir. Lokmaları can çekişenlerin inlemeleri arasında atıştırma . . . Ruhların yükselişinin hazmetmeye yardım edeceği görüşü.

Yeni hakimın eski hakimi katletmesini anladık. Veya hakimın rakiplerinden ölümle kurtulması, bunu da anlarım. İktidara karşı çıkanların öldürmek, hapsedmek, Allah'a şükür çok yaşadığımız şeyler. Bunları da biliyoruz. En yakın örneği, Mehmet Ali eliyle kölemenlerin (Memluklar) kalede katledilmesi. Ama anlamadığımız, müslüman halifenin, kurbanlarının üstüne oturmasıdır. Kandan bereketin üstünde yemeğin ona hoş gelmesidir. Cesetlerin can çekişmesiyle inip-çıkan kilimlerin üstünde lokma atıştırmasıdır. Ölüme yaklaşan insanların haykırışlarının nağmelerinden zevk almasıdır. O insanlar, eminim, işkence ve acıdan kurtulmak için bir an önce ölmek istiyorlardı.

Burada sözkonusu olayın işaret ettiği bir soruyla karşı karşıyayız. Bu olayın benzeri örnekler çok. El-Sefah'tan önce de, sonra da. Belki çekim ve yönetim de bu kadar ustaca değil. Tebdirlerde zekilik az. Veya zulümden hoşlanma düzeyleri düşük. Ama sonuçta ayın özellikleri taşıyorlar. Bize aynı mesajı ulaştırıyorlar. Hacer bin Adi'nin Muaviye eliyle öldürülmesi. Veya Hüseyin'in Yezid eliyle öldürülmesi. İbn El-Zubeyr'in Haccac tarafından katli. Zeyd bin Ali'nin Hişam eliyle imhası. Tüm bunlar birbirine eş özellikler taşıyor.

Bu olayların sorduğu soru, İslamî olduğu iddia edilen ve yeniden dönmesi çağrısı yapılan hilafetin köküyle ilgili: Hilafet gerçekten İslamî miydi? Onu islamın ölçüleriyle tartabilirmiyiz? Veya hilafet islamın dışına çıkıp ondan uzaklaştı mı? Eğer uzaklaşmadı deniyorsa insani bir yönü varmıydı? Bu soruların etrafındaki tartışma faydalı bir özete varıyor. İçeriği şöyle: Onlar İslamî olduğunu iddia ettiler, ediyorlar. Biz olmadığını isbat ettik. Dahası, insani olmadığını da isbat ettik. Allah müminleri hilafetin şerrinden kurtarsın.

Ayrıca bir şey daha isbat ettik. Hilafet dedikleri, din elbisesi arkasına gizlenmiş, insanlık dışı diktatörlük hükmünden başka bir şey değildir. Üstelik tüm bunları, belgesel dayanaklarla isbat ettik, ediyoruz.

Şimdi yorumlarımıza devam edelim ve onlara bir laik kaşı atalım. Ortaçağlardaki, zulüm, işkence ceberrut çağlarındaki dini hükmün diktatörlükleriyle, çağımızın, demokrasi, insan hakları, hümanizm ve insana saygı çağının laik hükümleri arasındaki farkı tartışalım. Durum iddiacıların iddiası dışına çıkmayacaktır. Her halükarda cevap açıktır. Tartışmanın tümü, açıklığı ve basitliğiyle okuyucuyu yormayacak bir soruya işaret ediyor. Laikliğin garbın (batının) sorunu olduğu, Şark'ın (doğunun) derdi olmadığı doğru mu? Biz şarkta benzerlerini bilmezken veya örneklerin görmezken; batıda din adıyla veya dine dayalı diktatörlük hükümlerinin varlığı laikliği gerekçelendirdi görüşü doğrumu?

Düşüncem şu: Eğer batıda laikliğin gerekçesi gölgesindeki diktatörlük hükümleri ise, laiklik ona karşıt olarak gelişmişse, şarkta aynı gerekçe bin kere daha fazla vardı ve halen var. İslamîyetin tarihi, yer üstünde Allahın sultanı, kimi isterse öldüren, istediğine veren, istemediğine bela dağıtan, halifelik gölgesinde diktatörlük hükmü tarihidir.

Eğer, El-Sefah minberde, kendi kendisini kan dökücü El-Sefah (37) olarak vasıflandırdıysa, eğer halife Mansur'un valisi Riyap bin Sultan, Medine'de peygamberin minberinde kendini tanıtırken açıkça: "Ya Madine ahalisi, ben yılan oğlu yılanım" [9] dediyse, şarkta laikliğe başka gerekçe aramaya gerekçe var mı? Halifeler kan dökücülükle övünürse, valileride elbette yılan evladı olmakla övünüyor. Tüm bunlardan sonra, din adıyla diktatörlük batının derdiydi diyen kaldı mı? kalabilir mi? Laikliğin, bu diktatörlüklerden kurtulmak için, onun derslerinin sonucu olan bir batı fikri olduğunu; şarkın gerçeği ve dertleriyle alakasız olduğunu hala söyleyebilirmisiniz?

Biliyorum, şimdi bazıları kendi kendilerine konuşuyorlar. İşte diyorlar, Ferec bulanık suda balık avlıyor. İslamî halifeliği darbelemek için El-Sefah meselesinin üzerinde çok duruyor. Lakin, ona vereceğimiz cevap çok kolay. El-Sefah'la islam arasında bir ilişki yok. Onun hükmüyle İslamî hüküm arasındaki bir ilgi yok. Ferec istediğini desin, istediği gibi darbe vursun, tartışsın. Tüm bunlardan bir faydası yok. Sefah'ın hükmüyle islam arasındaki mesefa yerle gök arasındaki uzaklık kadardır.

Şansın (okuyucunun ve benim şansım) iyiliğine bak ki, buna cevap olabilecek kadar basittir. Eğer islam olmasaydı -özü değil kılıfı, görüntüsü- El-Sefah yaptıklarını yapamazdı. Ne o, ne ondan öncekiler, ne de sonra gelenler yapamazlardı. Bir düşünelim, bir Mısırlıyı Anbar'daki Sefah'la hangi veya birbirine bağlıyordu? İslam halifesinin velası değil mi? Hangi duygu Mısırlının halifeye boyun eğmesine yolaçıyordu? İslam adına hakim olduğu için değil mi? Bu duygu islamla alakalı değil mi? Halkımı bu diktatörlere bağlayan, Beni Abbas'ın hilafetini öngören ve yaratanların, peygambere malettiği hadisler ordusu değil mi? Fıkıhçıların, halife zalim bile olsa itaat etmek (38) gerekir şeklindeki ictihadları değil mi? Biatın dışına çıkanların bozgunculukla suçlanması, cemaatten ayrılanların kafirlikle nitelenmesi ve kellelerin kesilmesi değil mi? El-Sefah hutbesinde hangi girişi hatırlatıyordu? Tarihçiler bize hangi girişi naklediyorlar? Vaizler neyi tekrarlıyordu? O giriş, adelet Allahın sözü ve islam inanç içeriyormuydu? Minberde şöyle diyen El-Segah değilmiydi. [10] "Allaha hamdolsunki, İslamî en iyi kıldı, şereflendirdi, büyük kıldı ve bizi seçti. Ve Bizimle teyidetti. Ve bizi ehli olarak getirdi (yarattı). Ve mağarası ve kalesi yaptı. Bizi onunla doğrulttu. Bizi, onu savunan yaptı. Onun için zaferler kazanan kıldı. Ondan rica ediyorum ki, size hayır vermişken, zulüm vermesin. Sulh getirmişken karışıklık vermesin. Ehlibeyt olarak Allah olmadan kazanamazdık." El-Sefah hutbesinin bu bölümüne ulaştınca öksürmeye başladı ve sözünü Davud bin Ali tamamladı: "Büyük ve mübarek Allah'ın emniyeti sizin olsun. Resul Allahın (S.A.S.) emniyeti sizin olsun. Abbasın (A.R.E) emniyeti sizin olsun. Allahın indirdiğiyle size hükmediyoruz. Ve allahın kitabıyla bize muamele ediyoruz. Genel olarak sizden aldığımız güçle, özel olarak peygamberin izinden yürüyoruz. Tebaamıza bağlı kalın. Nefsiniz sizi aldatmasın. Umur umurunuzdur. Ehlibeytten herkesin birer gölgesi var.

Siz bizim gölgemizsiniz. Bu minbere (39) resulden sonra, emir ül-müminin Ali'den başka, emir ül-müminin Abdullah bin Muhammed'den başka (burada eliyle Ebu Abbas'ı işaret ederek) kimse halife olarak çıkmadı. Bildirildiki hilafet bizimdir, Meryem'in oğlu İsa'ya teslim edene kadar bizim dışımızda değildir."

Evet, bu giriş ile yapılanlar karşılaştırıldığında açıkça görülüyorki, Allah'ın indirdiğiyle hüküm iddiası, halkın kalbini kazanmak, biat etmelerini sağlamak, velayetlerini almak için bir araçtı. Genelde ve özelde Resulullahın izinde yürüme, halkın üzerine ahdedtiği, biat ettiği mefhumdu. Abbasi hilafetinin, Meryem oğlu İsa'ya teslim edilene kadar devam edeceği düzmece hadisi, halkın kadere teslim olması yoluydu. Peygamberin hadislerinin onayıyla, halifeliğin zulmüne boyun eğilmesi sağlanıyordu.

Böyle başladı Abbasiler süreci. Tüm dini hükümlerin süreci, böyle, aynı aydınlık çağrılar altında başladı halen de öyle başlıyor. Dün Kufe'lilerin adlandırdığı, bugün bizin adlandırdığımız gibi: Allahın indirdiğiyle hüküm . . . Peygamberin izinde yürümek . . . Allahın şeriatını uygulamak . . . Adelet . . . Bereket . . . Ve süreç daima, El-Sefah döneminin başlarında gördüğümüz gibi, El-Sefah döneminden sonra da göreceğimiz gibi bitiyordu, bitiyor.

Konumuza dönelim. Biraz önce aktardığımız bitmeyen hutbeler giderek kural oldu. Abbasi halifelerinin herbiri iktidara gelirken bol bol konuşular. Dönem ve belgelere ihtiram etmediler. Abbasi halifeler döneminde başka bir şeyde kural oldu: Muhaliflerden önce, yakın dostları, akrabaları ve kendi unsurlarını öldürmek. El-Sefah bunu, iki meşhur olayda yaptı. Birincisi, son Emevi halifesi Mervan bin Muhammed'in başarılı ordu komutanı İbn Habire'ye imzasını ve güvenlik taahhüdünü taşıyan yazı gönderdiğinde. Bu yazıyı alan komutan, teslim olduktan birkaç gün sonra öldürüldü. İkincisi, Abbasi devletinin kurucularından biri ve veziri (bakan) olan Eba Selma El-Halil'i Kufe'de öldürdüğünde. Ancak zeki halife El-Sefah bunun Eba Müslim Horasanı eliyle olmasını sağladı. Eba Müslim devletin ilk kurucusuydu. El-Sefah döneminde iyilik gören iki adamdan biri. Diğeri ise, El-Sefah'ın amcası, Zab bölgesinde Emeviler ordusu üzerinde nihai zaferi kazanan Abbasi orduları komutanı Abdullah bin Ali idi. El-Sefah'ın ikisinden de kurtulmak istediği söyleniyor. Tarih kitaplarında bu konuda delil göremedim. Ama, ikinci Abbasi halifesi, Abbasi devletinin gerçek kurucusu, Abbasi devletinde, Muaviye'nin Emevi devletinde işgal ettiği konuma benzer bir konum işgal eden Eba Cafer El-Mansur bu görevi yerine getirdi. Önce, Abdullah bin Ali'yi Eba Müslim'e öldürttü. Sonra da kendisi Eba Müslim'i öldürme görevini yerine getirdi. Eba Müslim'in sözleri ona fayda etmedi: "Beni öldürmeden önce, düşmanlarını öldür ya Müminlerin emiri." Ve işte müminlerin emirinin cevabı: "Hangi düşman, senden daha fazla düşman olabilir bana?"

Okuyucunun, Eba Müslim'in önce El-Sefah, sonra da El-Mansur için hayırdan başka birşey yapmamış olmasını bilmesi, şaşırmasına yol açmadı. Evet Eba Müslim, onlara ve devletlerine ilk iyiliği yapan kişiydi. Devleti Horasan'da kurdu, genişletti, getirdi onlara teslim etti. Ama, işte bu durumun kendisi Eba Müslim'in öldürülmesinin sebebiydi. Bunu

anlamak için tarihi izleyelim: Eba Müslim öldürüldüğünde, Mansur'un veliahdı İsa bin Musa içeri girdi ve Eba Müslim'i öldürülmüş olarak gördü. Sordu; "Sen mi öldürdün?" Mansur cevap verdi: "Evet". İbn Musa: "Allah için iyilik ve emanetinden sonra mı?" Mansur karşılık verdi: "Allah kalbini hoş tutsun. Vallahi dünya üzerinde ondan büyük düşmanın yoktur. Eğer yaşasaydı mülk sizin olurmuydu?"

Bu makyavelizm adıyla bilinen anlayışa iyi bir örnektir. Amaç için her aracı mübah gören bu anlayış, Mansur'un elinde, hüküm uygulanmasında ayrıntılandırılıyor ve zenginleştiriliyor. O Mansur ki, insanların boğazına ayağıyla basarak boğmakla tarihe geçti şöhreti. Hükümdeki farklı uslubuyla herkesten ayrıldı. Önce, ona iyilik yapanlardan kurtulmakla katletmeye başladı. Sonra muhaliflere yöneldi. Ve, muhalefeti halletmek için katletmekten başka hiçbir araç kullanmadı. Bu yolda hiçbir duygu bilmedi. Ve hiçbir duygu ona ulaşmak için yol bulmadı. Çünkü, ona göre, kuvvet kuvvetten başkasına saygı göstermezdi. İşte bu anlayış onun Hişam bin Abdülmelik'i beğenme sebebini açıklar. Onu "Emevi oğullarının erkeği" şeklinde vasıflandırmasını açıklar.

A. Hişam bin Abdülmelik Endülüs'te Emevi halifesi idi. Ordu Eşbiliya'da onun yönetimi altında yenilgi sebebiyle, onu hediyelerle kazanma çabasından sakınmadı. Ve şöyle diyerek vasıfladı: "Alanı geniş bir odaya girdi. Ulaşılması zor bir hedefti. Askerleri sinirlendi. Becerisiyle askerler arasında fitne yaptı. Hile kuvvetiyle bazılarını bazılarına kırdırdı. Kalanların kalplerini kazanmasını bildi. Öyle bir yiğit ki, onu övenler yalan söylemiyorlar." Ayrıca Mansur'un Abdulrahman bin Hişam bin Abdülmelik'i "Kureyş Şahini" şeklinde isimlendirdiği de biliniyor.

Ama, övgü ve hediyelerle kendi yanına çekme çabası başarısız kaldığında siyasi uslubunun diğer yüzü görüldü. O yüzki, Churchil, ikinci dünya savaşında, Nazilerin yenilgisi için şeytanla bile ittifak yapabileceğini ilan ettiğinde iyi bir örneğini sergiledi. Ebu Cafer'in yaptığı da aynısıydı. Önce Şarlman, sonra da Fransız kralı Bebin'le müslüman Emevi halifesi Abdulrahman'a karşı ittifak yaptığında aynı anlayışı sergiliyordu. Mansur'un kurallarının kazandığı, Abdulrahmanın yenilgisiyle biten bir ittifak. [11] Her şeyi yap . . . Her yolu kullan . . . Müslümana karşı kafir dedikleriyle ittifak yap. Önemli olan amacına ulaşmandır. Düşmanın üzerinde zafer kazanmandır. Tüm bunlar süresince islamı unut. Yapabildiğin kadar Raşidinlerin yürüdüğü yoldan uzaklaş. Yalnız hatırla ki, sen, yeryüzünde Allah'ın sultanısın. [12] Hükümünde, hilafet Abbasi oğullarının hakkıdır görüşüne uyan, halkın (reayanın) seçim hakkına veya rızasına değil . . .

Hak meselesine değinmişken, bu yöntem, Alevileri Mansur'la çatışmaya sürükledi. Mademki hilafette hakkı belirleyen soydu, onlar hükme daha yakındılar. Hilafete daha yakındılar. Aleviler bu iddiayı savundular. Böylece bir tarafında Mansur'un olduğu, diğer tarafında Muhammed Alevi, (El-Nefs El-Zekiye) ismiyle meşhur Muhammed Alevi ve kardeşi İbrahim olduğu iki grup arasında komik bir çekişme başladı. Tarafların yürüttüğü tartışmanın tümü hilafette haklılığın soy açısından kimde olduğunu isbat etrafında döndü. Elbette halk, o dönemlerde reaya diye isimlendirilen müslümanlar bu tartışmada unutulmuştu, taraf değillerdi. Muhammed ve kardeşi İbrahim Ali ve Fatma'nın neslinden idiler.

Peygamberin torunlarıydılar. Bu nedenle daha haklı olduklarını öne sürüyorlardı. Mansur ise, amcanın amcaoğlundan daha yakın olduğunu savunuyordu. Bu nedenle ona göre, hilafetle daha haklı olan kendisiydi. Ben, -okuyucunun iznini alarak- diyorum ki; Eğer peygamberin soyundan erkek yaşasaydı, sadece soyundan geldiği için biat etmezdim. Peygamberlik miras kalamaz. Uygunluk zorunlu olarak çocuklara geçmez. Nuh Peygamberken, oğlunun uygunsuz işler yapan biri olmasının önünde engel yoktur.

Dönelim Mansur ve El-Nefs El-Zekiye'nin tartışmasına. Tartışma giderek karşılıklı iğnelemelere dönüştü. Mansur'un sunduğu teminatlara karşılık, Muhammed ağrıtıcı bir iğne batırdı ve hatırlattı: "Hangi teminatı veriyorsun bana? İbn Habire teminatı mı, yoksa amcan Abdullan bin Ali teminatı mı? Veya Eba Müslim'e verdiği teminatı mı?" El-Mansur, ona, Hasan'ın durumuyla cevap verdi: " İyi ama deden Hasan, kumaş topları, drahmiler ve hicazda pay karşılığı Muaviye'ye biat etmişti. Şia'ılığını eliyle Muaviye'ye teslim etmiştir [14]. Eğemenliği ehli olmayanların eline bırakmıştı." Böyle, Mansur, İmam Ali'nin oğlu Hasan'ın Muaviye'ye biat etmesine, halifeliğini kabul etmesine, daha dakik bir deyişle mal karşılığı onunla barışmasına işaret ediyordu. O günlerde ulaşım araçlarının yavaş olmasının sorunlara yolaçtığı uzlaşmaya. . .

Bu uzlaşmayı kısaca hatırlatalım: Hasan, Muaviye'ye mali şartlar üzerinde anlaşmayı teklif eden bir mektup yazdı. Muaviye de aynı zamanda Hasan'a, altı mühürlü bir beyaz kağıt göndermişti. Hasan'ın bu boş kağıda istediği şartı yama hakkını kendisine bırakmıştı. İki mektup da gönderilenlere aynı zamanda ulaştı. Hasan, kendisine gelen beyaz kağıda, daha önce gönderdiği mektuptaki ek yeni şartlar yazdı. İkisi görüştüğünde, Muaviye pazarlıkta Hasan'ın mektubunu tutundu. Hasan ise Muaviye'nin mühürlediği kağıdı koz olarak kullandı. Pazarlıktan sonra, Kufe hazinesinin mallarından beş milyon üzerinde anlaştilar. [15] Hasan'ın yaptığını burda tartışacak değiliz. Konunun dışına çıkmamak kaydıyla şöyle diyebiliriz. Mademki aralarındaki çatışma mal içindi, bunun için zavallı müslümanların kanı dökülmedi hiç olmazsa. Ayrıca bu anlaşma Abdullah bin Abbas' da yaradı. Hasan'ın barış girişimlerini öğrenince, o da payını almak istedi. Muaviye'ye mektup yazarak can güvenliği garantisi istedi. Ayrıca, Hasan'ın aldıklarının aynısının barışmak için şart koştu. [16] İbn Abbas, anlaşma sonucu Basra hazinesinden payına düşenle hayatının sonuna kadar keyif içinde yaşadı. Ali öldürüldü. Hasan taviz verdi. Muaviye affetti. Böylece Hasan da Kufe mallarıyla iyi bir hayat yaşadı. Ta ki Muaviye Yezid'i kendi yerine halife adayı olarak gösterene kadar. Muaviye, o zaman herhangi yeni bir hak iddiası olmasın diye Hasan'ı ortadan kaldırma yoluna baktı. Zehirleyerek ortadan kaldırdı.

Tekrar dönelim Muhammed'le tartışmaya uzun süre tahammül etmeyen Mansur'a. Muhammed'in babasını, amcalarını ve ev ahalisinden birçoğunu yakalatıp hapse tıktı. Ölene kadar işkenceye tabi tuttu. Medine'de bulunan Muhammed'in üzerine yürüdü. Onu öldürene kadar savaştı. El-Mansur bunları yaparken mülk ve iktidardan başka birşey savunmuyordu. Tarih zikreder ki, El-Mansur icce (40) yemeyi çok severdi. Medine'yi ele geçirince insan beyninden ve şekerden icce yaptırdı yedi ve çok hoşuna gitti. Ve şöyle dedi: " İbrahim beni bu ve

benzeri hoş yemeklerden mahrum etmeye çalıştı." [17] Bu olay gösteriyorki, taraflardan biri, Ali'nin torunları soylarını savunuyor, diğer taraf, müslümanların halifesi El-Mansur ise insan beyninden yapılan icce'nin lezzetini savunuyordu. İki tarafta yer alan ve birbirini boğazlayan müslümanlar ise, gerçek islam savunduklarını zannediyorlardı.

Buna delilimiz, iki grubun kitaplarının, ayetler, hadisler, cennet vaatleri ve cehennem ateşi tehditleriyle dolu olmasıdır. Durum Muhammed ve İbrahim açısından zor değildi. Allah'ın indirdiğiyle hüküm ayetleri mevcuttu. Onlardan Peygamberin iyi nitelikleri ve Ali'nin iyiliğine dair hadislere geçmekten kolay bir şey yoktu. Keza, durum Mansur için de zor değildi. Halifenin emirlerine karşı çıkmakla ilgili, cemaati bölmek üzerine hadislerden çok ne vardı? Yeryüzünde fesadla ilgili ayetlerle şahitlik yapmaktan kolay ne vardı? Ordusu İbrahim üzerinde zafer kazandı yazısı Mansur'a ulaştığında şu ayeti söyledi: " Savaş ateşini her körüklediklerinde Allah söndürdü. Yeryüzünde fesad yapıyorlar. Allah fesadları sevmez." [18] Sonra minbere çıktı ve şöyle konuştu: "Benden başkasının vaaz vermesinden mutlu oluyorum. Allahım, kaybolmak için emrine girmedik. Emrine girdik ki, kaybolmayalım. Ve senden başka kimsenin emrine girmedik."

Ve Mansur ordusunun neferleri, kendilerini, Allah'ın hakkı onlara kazandırdığı düşüncesiyle ikna etti. Allah şükredenlere verir, sevindirir görüşüyle aldatıldılar. Muhammed ve İbrahim ordusundan arta kalanlar yenilgiyi, Allahın yazdığı kader olarak görüp, kendilerini öyle ikna ettiler. Hakkı kazanmayı zamana bıraktığını, Allah'ın sabredenleri sevdiğini onlara verdiğini düşündüler. İki takımında ikna olmada çıkış noktası aynıydı: Vermenin Allah'tan olduğuna inanma.

Ve tarih kitapları, tüm bunlar süresince, fıkıhçıların herhangi bir yazılı görüşü bize intikal ettirmiyor. Yani bir görüşleri yok. Müslüman imamlarından herhangi birinin hak üzerine, kimin haklı olduğuna dair bir savunması yok. Halbuki büyük fıkıhçı ve imamların çoğunluğu El-Mansur dönemini yaşamışlardı. Aynı asırda yaşayanlar, Ebu Hanife, Malik, El-Avzaai, Amru bin Abid, Sufyan El-Sevri, Abid bin Kesir, Cafer bin Muhammed El-Sadık ve diğerleri. Sanki bu olayları yaşamamışlar veya bu olaylar İslamîyeti, müslümanları ilgilendirmiyormuş gibi susuyorlar.

El-Mansur'un, Ebu Hanife'ye işkence etmesi, kırbaçlatması ve hapsetmesi, sonunda da zehirletmesi, herhangi bir şeye karşı çıkmasından veya bu olaylara tavır almasından kaynaklanmıyordu. Kada velayetini –şimdi Adelet Bakanlığı deniyor- reddettiği içindi. Keza, El-Mansur'un Malik'i kırbaçlatması, caddelerde çırılçıplak teşhir ederek dolaştırması da, sadece peygamberin bir hadisini hatırlatması yüzündendir. Mansur, bu hadisi beğenmemişti. Bu iki durum da, hakim sapınca ona karşı çıkma tavrıyla uyuşmuyor. Böyle bir yönleri yok. Aksine iktidar içi dalaşmayla, iç çekişmelerle ilgili. Hak savunma yönleri sözkonusu değil.

Neyse, Mansur konusunu, Mansura, hacmi küçük ama değeri büyük olan bir yazı gönderen Ebu El-Mekfa olayıyla bitirelim. Yazıda, halifeye, yardımcılarını seçerken dikkatli olması nasihatında bulunuluyor.

Reaya'ya karşı siyasetinde ılımlı olması isteniyor. Halifeye bağlılık ve yoldaşlık içeren bir nasihat. Saygılı ve edebi bir dille yazılmış bir mektup. Haliyle El-Mekfa, çabasına karşılık Mansur'dan maddi ve edebi takdir bekliyordu. Ama, nasihatın Mansur'da suç olarak yankı bulacağını düşünmüyordu. İşte burada yanılıyordu. Çünkü Mansur'a göre, edebiyatçının rolü övmekti. Düşünürün rolü yapıları onaylamaktı. Kim, İbn El-Mekfa'nın yaptığı gibi rolünü aşarsa cezalandırmak gerekirdi. İbn El-Mekfa'nın yaptığını onlara da yapmak lazımdı. İbn El-Mekfa'dan başladı: Uzuvarını, parça parça kesti. Parmak, el, kol, ayak, kulak . . . Gözlerinin önünde ateşte pişirerek kebab yaptı. Sonra da zorla ona yedirdi (yetirtti). Hemde parça parça. Bu kebab yedirme seansı, Allah İbn El-Mekfa'ya ölümü nasib edip kurtulana kadar sürdü.

Belki, ölüme doğru kendi kendine soruyor, kendisiyle hesaplaşıyordu. Cesedi müslümanların halifesi, müminlerin emirinin emriyle kuşbaşı yapılıyordu. Bu hangi emirdi, müminler kimlerdi? Nerde emir, nerde müminler? Belki de, hilafet çağrıcılarının idrak etmesini dilediğimiz şeyi o saatte idrak etti. O çağrıcılarki, şura şarkıları söylüyorlar, laik hükümlere hücum ediyorlar; dini devlette kurtuluş umuyorlar. İslam adına hükümde rahmet ve emniyet, yalnızca şeriatın hemen uygulanmasıyla adelet ve doğruluk bekliyorlar. Ve demokraside zulüm, keyfi yönetim olduğunu söylüyorlar.

Hatırlatalım, eğer, Mansur tarihe ceberrütlük kapısından girdiyse, terketmesi de büyük devlet adamı kapısındanandır. Eğer zalim olduysa fıkıhçıların fetvalarıyla oldu. Bazılarının korkusu, bazılarının onayı ve diğer bazılarının sessizliği tercih etmeleriyle oldu. Eğer sert olduysa, asrının ölçülerine göre, o, hükmün temellerini ve devletin heybetini inşa hedefiyle sert oldu. Eğer nehirler boyu kann döktüyse, Bağdat'ı da o kurdu. İslamî devletin sınır boylarını korudu. Devletin bünyesinin ilkelerini, iç işleyişini yeniden düzenledi. Açık sözlü idi. "Eğer düşman elini sana uzatırsa, imkanın varsa kes, yoksa öp" diyor. Ve kimsenin elini öpmemiş kuvvetli bir adamdı. Oğlu Mehdi'ye, iktidara bağlı bir reaya miras bıraktı.

Mehdi de hilafeti iki oğluna, önce El-Hadi, sonra da Harun Reşid'e miras bıraktı. Harun Reşid ise üç oğluna: El-Emin, El-Mamun ve El-Mutaasım. Mutaasım ise halifeliği oğlu El-Vakıs'a miras bıraktı. El-Vakıs'ın hükmüyle birlikte birinci Abbasi dönemi diye bilinen dönem sona erdi. Tüm bu halifelerin dönemleri üç aşağı-beş yukarı birbirinin aynısıydı. Belki biri diğerinden biraz daha kötüydü, o kadar. Zulüm birinde diğerinden daha çoktu.

Ama, aynı zamanda, uygarlık ve aydınlanmada İslamî devletin en çok ileri gittiği dönem budur denebilir. Gerçeği söylemek gerekirse, buna fıkıh ve tahare'yi (41) 'de eklemek lazım. Eğer portreyi tamamlamak istiyorsak, Allah'ın yolundan sapmayı, içki ve seks alemlerini de belirtmeliyiz. Bu çerçevede zikrettiklerimizde abartma yok. Sözlerle oynama ve anlatımda tantana da yapmıyoruz. Anlattıklarımız, tarihin belgelerle bize aktardığı gerçeklerdir. Ne eksik, ne fazla. Tüm bunlar bir arada vardı. Aydınlanma ve uygarlıkta Mamun dönemi öne çıkar. El-Muttezile düşüncesi parlar. Tercümeler çoğalır. Abbasi iktidarının birinci döneminde ün kazanan dilcileri anmak bir görüş edinmek için yeterlidir.

İşte dilciler: Sibviye, El-Kesani, Edebiyatçı, şair ve tarihçiler: Hemad, El-Raviye, Halil bin Ahmed, Abbas bin El-Ahnaf, Bişar bin Burd, Ebu Nevres, Ebu Atatiye, Ebu Tamam, El-Vahdi, El-Asmai, El-Frau ve diğerleri. Fıkıh ve taharede ise Ebu Hanife, Malik, El-Şafai, İbn Hanbel, Allis bin Saad, Sufyan El-Sevri, Amru bin Abid, Esad El-Kufi (Hanefi), El-Zehri ve diğerleri. Sanatçılar sayılamayacak kadar çok. Çürüme, yozlaşma, içki, seks, uyuşturucu gibilerinin zaten haddi hesabı yok.

Yani, en başta, genel atmosferi isimlendirirsek, çürümeye yol veren bir çerçeve sözkonusuydu. Bu atmosferde içki, esrar, seks, kadın ticareti vb. bize aktarılandan az değildi; eğer çok değilse. Hilafetin başkentinin sokakları fahişelerle dolu. Halk meclislerinde içki, esrar, keyf yayılmıştı. Herkes yaptığına bir çıkış yolu, gerekçe buluyordu. Hicazlı fıkıhçılar şarkı ve müziği serbest görmekte ünlendi. Irak grubun fetvaları etrafında toplanan mezhepleri, şairin şu sözleriyle özetlenebilir:

**“Dinlemede görüşüm Hicaz görüşüdür
İçki de ise Irak ehlinin görüşüdür.”**

Veya İbn-El Rumi'nin sözlerinde olduğu gibi:

**“ Iraklılar içki içilmesini serbest kıldı
Ama çoğunu ve şarhoşluğu haram kıldı
Hicazlılar dediler: Azıda çoğundan birdir, haramdır
Hakkımızdır, görüşlerinde taraf tutmak
İçeriz, huylu huyundan vaz geçmez.”**

Belki bazı okuyucular şaşırıyorlar, belki bazıları, Ebu Hanife'nin içkinin bazı türlerini serbest gördüğünü ilk defa duyuyorlar. Dahası, açık söyleyeyim, Ebu Hanife'nin fetvası, uzun zamandır kafamda dönen, beni uğraştıran bir soruya da cevap verdi. Halifelerin meclislerindeki sofralarda, zevk-ü sefa ve içkiye dair çok şey okuyordum. Kendi kendime şöyle düşünüyordum: Bunlar dinin kayıtlarına böyle açıkça yüz çevirecek kadar ileri gittiler mi? Meclislerinde açıkça içki içerken, halkın önünde görüntüyü asgari ölçüde korumaksızın böyle islamın kuralları dışına nasıl çıktılar?

ABBASİ BELGELERİ -2

Belki, Prof. Ahmet Emin'in "Duha El-İslam" adlı kitabında, fıkıhçıların içki etrafındaki tartışma ve çelişkilerini ve Ebu Hanife'nin görüşlerini sunduğu bölüm okuyucuya açıklar: [19] “ Üç imam, Malik, El-Şafai ve Ahmet bin Hanbel içkiye kapıyı kesinlikle kapattılar. Alkolle ilgili ayeti yorumlayarak, tüm alkollü içkileri (hurma, üzüm, arpa, darı, bal ve diğerleri) kapsayan ve hepsini haram kılan fetva verdiler. Ama, Ebu Hanife, ayette, içkeden, üzümün ezilmesi sonucu oluşan şurubun kastedildiğini savundu. Bu yorumda, içki kelimesinin Arapçasının dilsel özelliklerine ve bazı hadislere dayandı. Arapçada, 'Hamr' kelimesi daha çok şarabı anlamına geliyordu. Özel anlamı böyle idi. Buna bağlı olarak, ictihadını, bazı içkilerin tahlilini tartışmaya kadar genişletti. Bazı imbitler, eğer en asgari ölçüde kaynatılmışsa ve ondan sarhoş olunmayacak kadar alınırsa,

haram değildir dedi. Ayrıca 'Haliteyn' (42) diye adlandırılan çeşidin de aynı kapsamda sayılabileceğini belirtti. Bu çeşidi elde etmek için, biraz hurma, onun kadar üzüm alınır, bir şişeye konur, sonra üzerlerine su döküler ve zamana bırakılır. Bu imbit bal ve incirle, buğday ve balla da yapılabilir. Bunlar haram sayılmamıştır."

İşte sevgili okuyucu, zulüm üzerine kelime söylemeyen, milyonlarca müslümanın izinden gittiği Ebu Hanife, içki tahlili yapıyor. Görülüyorki, İmam Ebu Hanife, bu görüşünde büyük sahabe Abdullah bin Mesud'u izliyordu. Mesud'un Irak Okulu imamı olduğu bilinir. Ebu Hanife ile İbn Mesud arasındaki ilişkinin derecesi de bilinir. Bu söylediklerimeze delilimiz, müslümanların reddetmediği bir inanç sahibinin İbn Mesud hakkında söyledikleridir: **"İçkiyi normal görüyordu. Bununla ilgili rivayetler çoğaldı ve yayıldı. Genel olarak ve Kufe'li izleyicileri onu, en büyük hacıları yaptılar. Şairleri bu konuda şöyle dedi:**

"Kimmiş üzüm suyundan karışımını yasaklayan Küpün içinde bulunan salkımlar yasaklanır mı?"

Daha önce genel atmosferi belirttik. Zeminin içkiye, müziğe ve bunlarla ilişkili olarak keyfe, fuhuşa (kadınlarla) ve gılmanlara (eşcinsel oğlanlar) hazır olduğunu söyledik. Zev-ü sefa zaten ilk Abbasi döneminin şanıydı. Fuhuşun süvarisi halife El-Mehdi ve oğlu El-Reşit'ti. Eşcinsel oğlanların delikanlısı ise halife El-Vasik idi. Tümü için yeri geldiğinde konuşacağız. Ama, şimdilik, içkiyi hoş gören fetva üzerinde biraz daha durmaya devam edelim.

İçki, eskilerin bolca ilgilendiği, modern aşırı islamcılarımızın şaşırıldığı, bazılarının da içki içmenin cezasının had'lardan biri olduğunda ısrar ettiği konu. Zannettiğim kadarıyla bu görüş, en iyi niyetle denirse gerçeği çığnıyor. Takdirime göre bu ceza o dönem toplumu korumaya yönelik bir önlemdir. Bunda, Şeyh Muhammed Şeltut'un görüşüyle çakışıyoruz: **[20]** Ama, Ebu Hanife'nin fetvasından ve İbn Mesud'un mezhebinden anlaşılan, ceza, sarhoş olup olay çıkaranlara yöneliktir. Bir çeşitten fazla karışımli içkilerden az içmenin cezası yoktur. **"Buradan mantıki olarak şu sonuç çıkar. Satanlara, müşterilere, nakledenlere ve imal edenlere ceza olamaz. Gerçi aşırılarımız ictihad yaparak ve birçok hadisi delil göstererek bunlara da ceza öngörüyor ya."**

Mademki aşırılardan bahsediyoruz, içki içmede cezanın üst sınırı olan seksen kırbaç üzerine ısrarlarına da değinelim. Onlar, bu iddia da İmam Ali'nin kıyaslamasına dayanıyorlar. Amr El-Meşhure, İmam Ali'ye içki hakkında sorduğunda şu cevabı verdi: "Şarhoş olan dengesini kaybeder, dengesini kaybeden iftira eder (başkasına şataşır). Haddi 80 kırbaçtır." Bunun anlamı şöyle: Ali sarhoş olanın aklını kaybedeceğini farzettii. Aklını kaybedenin, başkalarına küfretmesinin, saldırmasının kolay olacağını ekledi. Burdan yola çıkarak, böyle yapana, şataşmanın haddi olan seksen kırbaçın vurulmasını uygun gördü. Garip olan şu. Bu kıyaslamasının gerçekçiliğini tartışmıyoruz. Veya ona başvurmuyoruz. Sanki gökten inmiş bir emir gibi ona teslim oluyoruz. Halbuki, taktirimize göre, bu kıyas, en iyi nitelemeyle, dakik değildir. Bu minval üzerine akıl yürütürsek, birçok kıyas yapılabilir ve birinci kıyasa teslim olanların bize itiraz etmelerine yol vermeksizin birçok ceza çıkarabiliriz. Mesela şöyle diyebiliriz: Şarhoş olan doğruluğunu kaybeder, doğruluğunu kaybeden zina yapar, öldürür veya çalar. O halde haddi recmdir, öldürmektir veya ellerini kesmektir. Aksi biçimde şöyle de diyebiliriz: Şarhoş olan aklını kaybeder. Aklını kaybeden birinin yaptığına ceza

olmaz. Nitekim delilere bu nedenle ceza verilmiyor. Böylece kıyas ve gerekçelendirme esasından düşer.

Burada ilginç bir durum mülâhaza ediyorum. Genel görüşün aksine eskiler daha hoşgörülü imişler. Belki o zamanlar hayat daha verimli idi. Belki islam henüz yeni idi ve tartışmayı henüz bünyesinde barındırabiliyordu. Belki de dinin öğretisiyle hayat arasındaki çelişki uçurumu bu kadar derin değildi. O nedenle eskiler yorumda, ihtihadda daha rahat olabiliyordu. Şimdi zayıflık ve acizlik hoşgörüyü yer bırakmıyor. Neyse, bu tartışmalı konu üzerinde Irak fıkıhı ile Hicaz fıkıhı arasında gidip geldik. Burda bırakalım.

Şimdi de, yakın atalarımız dönemine kadar yaygın olan çok evlilik üzerine akıl yürütelim. Çok eşli derken, kastım, bir erkeğin çok kadınla evliliği olayıdır **(43)**. O dönemler, sadece dinin kolaylaştırmadığı, aynı zamanda hayatın da kolaylaştırdığı çok evlilik. Ali'in oğlu Hasan gibi bazıları bu imkanı hayli geniş değerlendirdi. Hatırlatılıyorki, yetmiş kadınla evlendi ve doksana kadar niyeti olduğunu söyledi. Dört kadını boşuyor ve yeni dört taneyle evleniyordu. İmam Ali, kızları boşanılan kabilelerin karışıklık çıkarmasından korkmaya başladı. O nedenle kabileleri açıkça uyardı: **"Ey Kufe ahalisi, Hasan'a kadın vermeyin, çünkü boşayan bir adamdır:"** [21] Ama kimse sözünü dinlemedi. Kabileler zenginliğe tamak ettiler, iktidarla ilişkilerini sağlama almak istediler veya peygamberin soyuna dahil olmak istediler.

Çok eşli evliliğin yanında tartışılacak iki olgu daha var. Birinci olgunun üstünde islamda taraf olan herkes anlaşıyor. Belki çağımızdaki cahiller bunu bilmiyor veya tasavvur etmek onlara zor geliyor. Ama öyle, ikinci olgu etrafında ise çelişki vardı ve halen bu çelişki büyüyerek sürüyor.

Birinci olgu, cariye peşinde koşmak. Bu köleci düzenin belirgin yanlarından biridir. İslam ortaya çıktığından toplumsal hayatın bir parçası idi. İslam cariye sistemini, kadın kölelerin alınıp-satılıp zevk için kullanılmalarını reddetmedi veya lanetlemedi. Ama kölelerin özgürleştirilmesini cesaretlendirdi. Köle azad etmenin büyük bir hayır olduğunu, islam ruhu açısından bir büyüklük olduğunu belirtti. Tüm insanlar arasında eşitliği öngören çağımızla uygunluk içinde gördüğümüz bir durumdur bu. Köleliğin dünya çapında ilgasıyla uyumludur. Ama eğer metinlerin (Kur'an'daki) görüntüsüne bağlı kalırsak eşitliği inkar etmemiz gerekirdi. Köleliğin ilgasını inkar etmemiz gerekirdi. Çünkü islam metinleri köleciliği serbest kılıyor. Ama, biz islamın kölecilikle ilgili görüşünü yorumlarken, metinlerin değil ruhun ve özün savunucularıyız.

Durmadan dönüp tekrarladığımız bir şey var. Metinler donmuştur, değişmez. Ama izleyicileri onun ruhunu öne çıkarıp hayatla uyumlu olmak zorundalar. Din yalnız bir asır için inmedi. Kur'an sınırlı bir zamana uygun olsun diye inmedi. Eğer din ve Kur'an indiyse tüm zamanlar içindir. İslam köle sahibi olmayı ve köleliği serbest bıraktı. Ama, aynı zamanda özgürleştirmeyi cesaretlendiren bir serbestlik de sağladı. Eğer bu yöne görmez ve sadece metinlerde yazılı olanlara takılırsanız köleciliği savunmak durumunda kalırsınız. Ama böylece bir yere varamazsınız. İslam hürriyete eğilimli oldu. Köleciliği serbest kıldı. Ama çocukların, anneyle yatan babasının künyesi üstüne yazılmasını, onun soyuna katılmasını da gözettiler. Geçelim.

Cariyelerin iki kaynağı vardı. Biri satın almak. Diğerleri fetihlerin ganimeti. İslam orduları yeni bir bölgeyi ele geçirdi mi, oranın güzel ve genç kadınlarını ganimet

olarak seçip alıyorlardı. Bunların bir kısmı fetihe katılan askerlerin cariyesi oluyordu. Diğerleri devlet büyüklerinin malı oluyordu. İslamî devletin gelişme döneminde bu kaynak genişledi. Sayıları arttı ve çeşitlendi. Arap asıllı olmayan cariyeler ortaya çıktı. Hori, Rum, Fars, Habeş . . . Günümüz diliyle arz arttı ve talebi çok aştı. Öyleki, islam tarih kitaplarında filan gulamına bir veya iki cariye hediye etti gibi ibareleri, normal bir olay gibi okuyoruz. Dahası, Tarihçiler, İmam Ali öldüğünde dört karısı ve 19 cariyesi olduğunu hatırlatıyor [22]. Ki İmam Ali dine en çok bağlı olan halife idi. Varın diğerlerini tasavvur edin. Bu rakam, artarak, Beni Umeyya hilafetinin başlarında onlara vardı. Yezid bin Abdülmelik döneminde yüzler oldu. Abbasi halifeleri döneminde binleri buldu. Sonra, El-Mütevvekil konusunda zikrettiğimiz gibi 4.0000 cariyeye ulaştı. O Mütevvekil ki, çeyrek yüzyıla yakın süren hilafeti boyunca tüm cariyeleriyle yatmış olmakla meşhurdur. Kanatimize göre bu rakam islam -belki de dünya- çapında bir rekordur. Okuyucu bu konularda daha çok bilgiyi şu kaynaklarda bulabilir.: El-İsfahani'nin kitabı "El Ağani", İbn Kıym El-Cezviye'nin kitabı "Ahbar El-Nisa", İbn Hezm'in "Tavk El-Hamame", Ebi Hiyan El-Tevhidi'nin kitabı "El-Emta ve El-Muvanese". Ayrıca halifelerin birçok sözü de kaynaklar arasında sayılabilir. Onlardan birini, Abdülmelik bin Mervan'ın sözünü aşağıda aktarıyoruz:

"Ağzınızın lezzeti için cariye almak isteyen Berberi almalı yatmak için variye almak isteyen Farsi (İranlı) almak; hizmet için cariye almak isteyenlere ise Rum kızı tavsiye ederim." [23]

Bu söz, uzmanlaşma metodunu modern batının bir metodu olarak görenlerin görüşünü tuzla buz etmeye yeterlidir. Bu nükleyle, işaret ettiğimiz ki olgudan birisi üzerinde söyleyeceklerimizi bitiriyoruz. Bu konu üzerinde herkesin anlaştığını korkmadan söyleyebiliriz. Kimse islamın cariyeliği serbest bıraktığını imkan edemez, bundan şüphe bile edemez. Haliyle kimse bizi yalancılıkla suçlayamaz. Burada şunu da ekleyelim. Halifelerin, çocuk yapan cariyelere hürriyetlerini vermelerinde sembolize olan olumlu bir görüntü de görüyoruz islamda. Bu, zikrettiğimiz gibi, köleliği sona erdirmeye varan uzun yolun bir ilk adımı oldu.

Ama ikinci olgu üzerinde çelişkiler var. Bu "zevac el-muta" olgusudur. (44) Peygamberin iki savaşta serbest bıraktığı evliliklerdir. Sonra vada haccında haram kıldı. Serbest bırakması, çetin zorunluluk diye isimlendirilebilecek sefer şartlarında idi. Yasaklanması, eğer tümüyle serbest olursa, evlilikten çok zina olacağı düşüncesinden dolayı idi. Burada, okuyucu ikirciliğe düşmeden biraz duralım. Zorunluluk nedeniyle serbest kılması iki olayda idi. Hayber savaşı ve fetih yılında. Herkes bunun üstünde anlaşıyor. Veda haccında yasakladığı üzerinde anlaşmayan da yok. Evlilikten çok zina'ya yakın diye tarif edilmesine gelince . . . İbn Amar'ın görüşü şöyle: "Resullahtan (S.A.S.) bize Muta için üç kere izin verdi, sonra haram kıldı. Vallahi, evli olupta böyle evlilik yapan kimse bilmiyorum; yoksa taşlanarak recmedilirdi." [24] İbn Amar bu görüşünü İbn Mace'ye dayandırıyor. İbn Mace ise en doğru hadisleri yazanlardan biri olarak kabul ediliyor. Ve işte İmam Ali'nin sözleri: "Eğer Muta yasaklanmasaydı, düşkünlerden başka kimse zina yapmazdı." El-Bahki, Cafer bin Muhammed'den şöyle naklediyor: "Muta hakkında İmam Ali'yi soruldu ve şöyle cevap verdi. 'Bakışma göre o zinadır. Ama zorunluluk koşullarında helallığı şeral ve makbuldür. Eğer zorunluluk takdiri gerçekleşse.'" [25] " O dönemde veya islamda hiç kimsenin peygamberden daha doğru bir takdirde bulunmayacağı kabul ediliyor. O halde takdirini geçerli görmek zorundayız.

Geçici evliliğe gelince, en özet haliyle şu: Paralı fuhuş. Biraz geniş açıklaması ise şöyle: Erkeğin kadını belirli bir zaman için nikahlaması, ona sahip olması ve onunlu ilişki kurma hakkını elde etmesi. Bu zaman 1 saat, 1 gün, bir ay veya bir yıl olabilir. Bu "nikahlama" belli bir mal veya para karşılığıdır. Diyelim 1 saatlik evlilik 1.000 lira, bir günlük 2.400 lira, bir aylık ise bu hesaba göre meblağ. Paranın karşılığı olan sürenin bitiminde, aralarında "nikah" veda haccındaki hadisine dayanak kesinlikle haram olduğu içinde birleşiyorlar. Peygamberin hadisi şöyle: **"Ey halk, ben ki size geçici evlilik için izin vermişim, ama Allah onu kıyamet gününe kadar haram kıldı."** [26] Bunun yanında, sünni fıkıhçıların çoğunluğu, geçici evliliğin zina olması konusunda kesinlik açısından şüphe doğuran bazı delillerin varlığı nedeniyle recm cezasından uzak duruyorlar. Şüphe sorunu şu sebepten doğuyor. Bazı sahabeler ve din büyüklerinin geçici evliliği helal gördükleri birçok yerde anlatıyor. İbn Abbas bundan meşhurdur. [27]

Ama, durum, çoğunluğu serbest gören, helal sayan Şii fıkıhçılar açısından farklı. Onlar serbestliğe imkan veren bir Kur'an metni yorumluyorlar. Ayrıca, bunun Kur'an'a sonradan geçirildiğini reddediyorlar. Sünni fıkıhçılar ise onlara, metnin sonradan yazılabilmiş olabileceğini söylediler. Böylece Kur'an'a bazı şeylerin sonradan geçirildiğini ve doğru olmadıkları ilginç ama aynı zamanda faydalı iddiası ortaya çıktı. Kur'an'ın hükümlerine karşı peygamberin zinada recmi öngören hükmünü delil yaptılar. Halbuki Kur'an metni zinada kırbaçlamayı aşmıyor. Ve Kur'an'da zina cezasının recm olduğu şeklinde bir ibare asla ve hatta yok. Zaten kimse böyle birşey gösteremiyor. Bu, İslamî çevrelerden başka bir çelikşi konusu. Ama okuyucuyu bu konuyla meşgul etmek istemiyoruz. Yazımızda, okuyucunun bu toplumun üstünde kuş bakışını sağlamaya çalıştık. Ona devam edelim.

Toplumdan bahsettiğim, doğuş dönemiyle ve sonra gelen yüzyıllar boyunca süren İslamî toplumdur. Çok eşli evliliğin kural olduğu bir toplum. Boşanmanın erkekler için kolay olduğu; yeni evliliğin daha da kolay olduğu; bazılarının dört kadınla kanaat getirdiği; ve nadir haller dışında boşanmadığı bazılarının bir taneyle bile zor evlendiği; ama diğer bazılarının dördünü doşayıp yeni dördüyle evlendiği İslamî toplum. Üstelik bunların hiçbir eleştiriyile karşılaşmadığı, tartışma konusu olmadığı bir toplum. Üstelik üst katlardakilerin hepsinin böyle yaptığı bir toplum. Onlardan dine en bağlı olan Ali -ki düşmanları bile böyle kabul eder- dünyaya önem vermeyen Ali, 19'a vardı. Öyle olunca, diğerleri, onlu hanelerle, yüzlü, binli hanelerle hesaplanan sayılara ulaştılar. Müslümanların önemli bir kısmını oluşturan şiiler, buna geçici evliliğin helal olduğunu da ekliyorlar. Öyle bir evlilik ki, müslüman erkek, beğendiği ve kabul eden kadınla, bir günlüğüne, bir saatliğine bile evlenebiliyor. Bunun karşılığında belli bir para ödüyor. Sanra ayrılıyor. Vicdani bir muhasebe veya günah hissetmeksizin. Çünkü olup bitenin tümü helallik çerçevesinde. Çünkü, sünnette varolan veya Şiilerin yanında var olan -onların "var" ettiği- geçici evlilikle evlendi. Bunlara ek olarak, tarih kitaplarının, Emevi döneminde ve Abbasi döneminde gılmanlar, fahişiler vb. konularıyla dolu olduğunu, aktardığımız bazı özetlerden biliyoruz.

Şimdi sakince soruyoruz. Böyle bir toplumda zina'ya ihtiyaç veya zorunluluk var mı? Böyle bir atmosferde, zinanın recmle cezalandırılmasının sert bir ceza olduğunu iddia etmek akıl karı mı? Şüphe etmiyorum ki, okuyucu benimle aynı görüşte olacaktır. Beni onaylayacaktır ki, tüm bunlardan sonra, tüm bunlara rağmen ve tüm bunların varlığında zinaye teşebbüs eden kesinlikle kafayı karıştırmıştır. Alçalmış, deformedir. Eğer daha insafli düşünürsek, intihara

niyetlenmiş biridir. Ama, ne kafayı karıştırması, ne alçaklığı, ne de intihara niyetlenmiş olması, onu kolayca ölüme götürmez. Şeriatta bundan başka şartlar var ki, zina cezasının uygulanmasını olanaksıza yakın kılıyor.

Öncelikle ve kesinlikle adil dört erkeğin şahitliğinin varlığı şarttır. Kadınların ve fesadların şahitliği kabul edilmiyor. Belirtilen şartlara göre, bu şahitlerin, zinaya iştirak etmeksizin zinayı görmesi mümkün değildir. Daha açık söylersek yorganın altında olan biten tüm açıklığıyla görmeleri gerekir. Dahası var. Olayın kendisini kısa mesafeden görmeleri gerekir. Yani halife Ömer'in ölçülerine göre, ipin kuyuya inip çıkmasını veya (yine Ömer'e göre) milin yatağına girip çıkmasını netçe görmeleri gerekir. Eğer şahitlerden üçü aynı şeyi söylerse, ama dördüncü çelişirse veya söylediğinden dönerse, bunlara, iftira suçunun cezası uygulanır. O da kırbaçtır. Belki bu sebeplerdendir ki, tarih kitaplarını okurken, recm haddinin uygulanmasına ilişkin tek bir örneğe, işarete rastlamıyoruz. Recm haddine yaklaşan tek olan Ömer döneminden oluyor. Bu olay ise şahitlerin kırbaçlanmasıyla bitiyor. Okuyucular olayı okuyunca gerçeklik payını kabul edecektir. Ömer'in kendisi de aynı kanaatte idi. Ömer'in bu kanaatte olduğu iddiamızın delili, suçlanan kişinin Valilikten azledilmesidir. İşte buna rağmen kırbaçlanan şahitler oluyor.

Şimdi olayı anlatmaya geçelim. Çünkü, anlatılmayı hak ediyor. Çeşitli yönleri açısından. Aynı zamanda, insanın tüm asırlarda insan olduğunu, siyasetin tüm asırlarda siyaset olduğunu gösteren özelliği nedeniyle. Ömer döneminde değil de günümüzde olsaydı, Mısır'ın tüm vadilerinde inkar eden, reddeden sesler yükselirdi. Cayırtı koparılırdı. Çünkü olay bir bölge valisinin başından geçti. Bugünkü dünyamızın ölçüleriyle bir bakanla, başbakan yardımcısıyla karşılaştırılabilecek bir kişinin başından. **[28]**

El-Mugeyra bin Şabe, Ömer döneminde Basra valisi idi. Hicri yılın 17'sinde. El-Tabri'nin tarihinde anlattığına göre, olay aşağıda aktardığımız şekilde yaşandı. El-Tabrin'in kaynakları güvenilir, büyük sahabeler: Şaib, Seyf, Muhammed, Menleb, Talha ve Amru. Bunların anlatımına göre olay, Ebi Bekre ve Mugeyra arasında geçti. Mugeyra diğerini kazanmaya, yanına almaya çalışıyordu. Ama Ebi Bekre ondan hoşlanmıyordu. Olabildiği kadar uzak duruyordu. Yani araları siyasi açıdan iyi değildi. İkisi de Basra'da idiler ve komşu idiler. Evleri birbirine bakıyordu ve aralarında yol vardı. Kapı, pencere ve balkonları karşı karşıya idi. Herbirinde içeriği gözleyen kamış perdeler vardı. Birgün Ebi Bekre'de meclis vardı. Dostlarıyla sohbet ediyordu. Balkonda bu sohbetleri sürürken rüzgar sertleşti. Kamıştan perdeleri açtı. Ebi Bekre perdeleri indirmek için kalktı. Rüzgar El-Mugeyra'nın perdelerini de açmıştı. Ebi Bekre bu anda, Mugeyra'yı bir kadının bacakları arasında gördü. Kadını tanıdı. Arkadaşlarını çağırdı, gelin bakın dedi. Kalkıp baktılar. Bu kadın kim diye sordular. Bu, Üm Cemil (Cemil'in annesi) Efanların kızı, gördüğünüze şahit olun dedi.

(Üm Cemil Aamar bir Sasatoğullarının ailesindendi. Bu aile güçlüydü. Üm Cemil Mugeyra'yı yoldan çıkarmıştı. Başka emirlere ve eşrafa da benzer tavır göstermişti. O dönemde böyle yapan kadınlar hayli vardı.)

Dedilerki, arkadan gördük, yüzünü bilemiyoruz. Belkediler. Kalktıklarında yüzlerini de resmettiler. Namaz vakti gelip, Mugeyra vali olarak, imam sıfatıyla öne geçince, Ebi Bekre buna karşı çıktı. Onun arkasında namaz kılmayacağını söyledi. Dahası, sen bize namaz kıldırılmazsın dedi. Olay büyüdü ve sonunda olup-biten halife Ömer'e yazdılar. Karşılıklı yazışmalarla sorun çözülemedince,

Ömer, Ebu Musa'ya bir mesaj gönderdi: **"Ya Ebu Musa, seni bir işle görevlendireceğim. Seni bir yere göndereceğim ki, orada şeytanlar yumurtlamış ve yavruları çıkmış. Gerekeni bildiğin gibi yap. Değişme, yoksa Allah da sana karşı değişir . . ."**

Ebu Musa, Basra'ya doğru yola çıktı. Merd'e vardığında konakladı. Bu haber Mugeyra'ya ulaştı. Mugeyra **"Vallahi Ebu Musa tacir olarak gelmiyor, ziyaretçi olarak da gelmiyor, demek ki emir olmaya geliyor"** adamlarına. Onlar ne olacağını düşünürken Ebu Musa geldi; Ömer'in yazdığı mektubu Mugeyra'ya verdi. Bu çok kısa bir mesajdı. Emir, talep, eleştiri ve azletmekten oluşan dört sözcükten ibaretti. **"Amma sonra, bana önemli bir haber ulaştı. Ebu Musa'yı emir (vali) olarak gönderdim. Elinde ne varsa teslim et. Ve acele gel."** Ayrıca Ömer, Basra ahalesinde de seslenen bir mektup yazmıştı: **"Amma sonra, Ebu Musa'yı size emir olarak gönderdim. Zayıf olanınızı kuvvetli olanınızdan ayırsın diye, sanki bir düşmanınızmiş gibi sizinle savaşsın diye, güvenliğinizi sağlasın diye, ganimetinizi saysın ve aranızda paylaştırsın diye, yolunuzu düzeltsin diye . . ."**

Mugeyra, yola çıkmadan önce, Ebu Musa'ya Talif doğumlu, melez ve adı Akile olan bir cariye hediye etti. "O muhteşem biri ve senin olmaya razı ettim" dedi. Ardından, Ebu Bekre, Mugeyra ve diğer şahitler yola çıktılar. Ömer'in yanına gittiler. Hepsi Ömer'in yanında biraraya toplandı. Mugeyra ilk sözü aldı. Ya Mevla, şu kullarına sor, beni nasıl görmüşler? Önden mi, arkadan mı? Kadını nasıl gördüler ve tanıdılar? Eğer beni önden görselerdi, ben onları nasıl görmedim ve kendimi gizlemedim? Eğer arkadan görmüşlerse, hangi hakla, evimde, gizlice beni gözlüyorlar? Karımla birlikteyken. Vallahi karımdan başkasıyla yatmadım. Doğrudur, karım Üm Cemil'e benziyor.

Ardından, Ebi Bekre, Mugeyra üzerine şahitlik yapmaya başladı: Onu Üm Cemil'in bacakları arasında ve ikisini çıplak gördüm. Mugeyra, ipin kuyuya inip çıkması gibi inip çıkıyordu. Ömer sordu: Nasıl gördün? Cevap: Arkadan. Ömer sordu: Peki başlarını nasıl tespit etti tanıdın? Bekledim, kalktıklarında tanıdım dedi. Sonra Şebil çağrıldı. Ebi Bekre'nin dedikleri gibi şahitlik yaptı. Nafa da aynı şeyleri söyledi. Ama Ziyad onların dediği gibi konuşmadı: Kadının bacakları arasında oturuyorken gördüm. Doğru, kadının bacakları çıplaktı, gidip geliyordu. Şiddetli inleme sesleride duydum. Ama ip ve kuyu gibi görmedim dedi. Ömer sordu: Kadını tanıdın mı? Cevap: Hayır, ama Üm Cemil'e benziyordu. [29]

Ömer onu ayırdı ve diğer üçünün iftira suçu nedeniyle kırbaçlanmasını emretti. Bu durumda Mugeyra, Ömer'e kendisini affetmesini ve göreve iadesini diledi. Ömer kızdı: **"Sus ! Allah sana nimet verdi. Eğer şahitlik tamamlansaydı şimdi seni taşlatıyor olurdu."** [30]

Evet, bu hikaye, suçlamanın ayrıntıları açısından dakik ve güzel bir dava fezlekesi örneği sunuyor. Bu ayrıntının birçok sebebi var. O dönemdeki binaların özellikleri, şahitlerin çokluğu, Mugeyra'nın savunmasının zayıflığı, olayı vasıflandırmanın ilginçliği, Üm Cemil'in adının üst tabakalarda yaygın olması vb. sayılabilir. Böyle sonuçlanmasının sebeplerine gelince. Belki Ziyad son anda sözlerinin bir bölümünde kıvırtmasaydı, benziyordu diyerek şüphe yaratmasıydı had uygulanacaktı. Belki de Ömer, siyasi denge hesapları yapmış, iki güçlü aileyi de düşman yapmak istememişti. Bilemiyoruz.

Ama, bir bilgiyi okuyucuya hatırlatmak görevimizdir. Bu olaydan hayli sonra, Mugeyra Muaviye'nin komutanlarından biri oldu. Ziyad ise Ali'nin komutanlarındandı. Durum Muaviye lehine değişince, Mugeyra, Ziyad'ın son andaki kıvırtmasıyla kendisine yaptığı iyiliği hatırladı. Muaviye ile Ziyad arasında arabulucuk yaptı. Muaviye aracılığı kabul etti. Ziyad'la anlaştilar. Bizim Ziyad alışkanlığı olduğu üzere yine saf değiştirdi. Ali'yi terkedip Muaviye'nin safına geçti. Muaviye, Ziyad'ı Ebi Sufyan'a bağladı ve Basra'ya vali yaptı. Sonra buna Kufe'yi de kattı. Tarih bundan sonra Ziyad'a dair neler hatırlatıyor, neler: Zulüm, iğrençlik, terör . . .

Dönelim Mugeyra konusuna. Ve kendi kendimize soralım. Eğer Mugeyra'ya olan, günümüzde bir yöneticinin başına gelseydi aşırı islamcılar ne diyeceklerdi? Biz kız meşhur bir bestecinin evinde intihar ettiği zaman, tarafı haykırışlala doldurmadılar mı? Tüm Mısır bir genelevine dönüştü. Fuhuş Mısır'ı islam Mısır'ına dönene kadar tesin tedavi zina haddinin uygulanmasındadır diye bağırmadılar mı? Böylece olayı bol bol kullanmadılar mı? Allah'a dua edelim ki verdiğimiz örnek Ömer'den ve aktaranların müslümanlığına en gözü dönmüş aşırı bile gık diyemez.

Eğer Ömer dönemindeki evlerin yapım uslubu, Mugeyra'nın rezil olmasına sebep olduysa, modern binalarımıza göre çözüm ne olabilir? Öyle binalar ki, ne rüzgar kapısını penceresini açabilir, ne de kolayca gözetlenebilir. Kaldı ki kapılar ve pencereler kilitli. Eğer bir şahidin görüş değiştirmesi, Mugeyra'nın kurtulmasının gerekçesi olduysa, günümüzde artık görevi şahitlik yapmak olan ve onunla geçinen "şahitler" varken çözüm ne olacak? Eğer Mugeyra bir kişiyi ikna edip, şahitleri beşe çıkarsaydı ve o yemin ederek, onları önden gördüm, karısıydı deseydi ne olurdu? Veya Beşi de yemin ederek arkadan gördük Üm Cemil'di deselerdi en olurdu? O zaman ne olurdu bilemiyoruz, ama, bunları şimdi sağlamak hayli kolay.

Neyse, Mugeyra'nın hikayesine şaşırmaı veya eğlenmeyi bir tarafa bırakıp sorularımıza geçelim. Yeniden hatırlatayım? Okuyucudan cevaplarında insafllı olmasını diliyorum. Bir dönem var. Çok evlilik kolay. Fetih şartları, yaygın kölecilik var. Cariye fazlalığı sözkonusu. Onların yüzlercesiyle ilişki serbest. İbn Abbas'ın ictihad ettiği veya Şii mezhebinin hoşgördüğü geçici evlilik var. Diğer bir dönem var. Başlık parası ödemekten aciz olduğu için bir kişiyle bile evlenmekten aciz olan gençlerimiz var. Toplumun imkanları bir çift için gerekli evi temin etmekten uzak. Bu farklı iki dönemin koşulları arasında cezada karşılaştırma yapabiliyoruz? Bu, eşitlik yolunda diğeriyle çakışıyor mu? Gençlerimiz açısından zor olan ve bir yönüne değindiğimiz hayat şartları hafifletici sebep olamaz mı? Kıtlik şartlarının Ömer döneminde hırsızlık için hafifletici sebep sayıldığı gibi? Bu oluyor da öbürü niye olmuyor? Burada, zinaya çağrı çıkarmıyorum, serbest bırakılmasına gerekçe dizmiyorum. Hayatı, kadın, erkek ve şeytan üçlüsünden başka bir şeyde görmeyen bazılarının hoşlandığını yapmıyorum. Selameti, zina haddinin uygulanmasında görüp onu talep edenlerin yaptığı gibi de yapmıyorum. Çünkü onlar, zina yapan kadın ve erkeğin recm edilmesini talep ederken, bu haddin uygulanmasının olanaksızlığına tam güvenlerinden böyle davranıyorlar? Şeriatın uygulanabileceği zina suçu, yol ortasında açıkça ilişki kurmaya yakın birşey. Bu da milyonda bir olacak bir şeydir.

Yukardaki sorularla bir mantığı ortaya sermek istiyorum. Okuyucu dikkat edecektir ki kitabın başından beri aynı şeyi yapıyorum. O mantık ta şu: İslamî siyasetçiler toplumun hiçbir sorununa gerçekten kafa yormuyorlar. Hiçbir sorun

hakkında toplumsal gerçekliğe uygun çözüm öneriler, tedavi reçeteleri yok. Tek bir kalıpları var. Her yerde ve her şeyde onu bağıyorlar: Ceza, asmak, kesmek, öldürmek, recm, kıssas.

Ama biz duruma mantık ve akılla yaklaşıyoruz. Tümüyle, Ömer'in hırsızlık haddine karşı davrandığı gibi. Sebepler ve sonuçlar arasındaki ilişkiye bakarak, cezalandırmada Kur'an'ın metnin ve görüntüsünü çiğnediği gibi.

Yukarda söylediklerimize ek olarak, hala kulakları ve gözleri dolduran bir olayın dosyasını açmak istiyoruz. Olay, altı gencin, nişanlıyla otomobilde oturan bir kızı kaçırmaya olaydır. Olay Kahire'nin El-Maada varoşundan sakın bir bölgede geçti. Hükümet doktorunun raporuyla kızın bakire olduğu ispatlandı. Bu olay nedeniyle dünya ayağı kalktı ve yerine oturmadı. Şeriatı uygulamayı talebeden sesler yükselmeye başladı. Sanki çözümmüş gibi. Dinci gazeteler bıkmadan ve yorulmadan gözlerimize ve kulaklarımıza aynı sözleri tekrarladı: **"Zina haddini uygulayın, zina haddini uygulayın."** Hükümet doktoru raporunun zina olayını esasından olumsuzlamasına rağmen. Çünkü, bekaret, bütün fıkıhçıların görüşüyle, zina haddini engelleyen bir şüphe faktörüdür. Ama onlar için fıkıhçıların, İslamî kuralın ne dediği önemli değildi; olayı siyasi çıkarları için malzeme olarak kullanmak, toplumun vicdanını etkileyecek tantanayı koparmak önemli idi. Mahkeme gençlerden beşini idamla cezalandırdı. Yüksek mahkeme davayı temyiz ederek üç idamı onayladı. Eski müftü ise, hükmün şeriate uygun olduğunu belirtti. Ama, yeryüzünde fesad töhmeti nitelemesiyle. Allah biliyor ki böyle değil. Yeryüzünde fesad cezası malı ilgilendirir, malla ilgilidir. Kadının (veya erkeğin veya insanın) herhangi bir yeriyle ilgili değildir. Ve malın her parçası için sınırı aynı olan bir cezadır. Her halükarda bu olaya uygulanamaz.

Uzatmayalım. Sonuç şu: Şimdiki kanun, şeriatın aynı cezayı zor verebileceği bir suça böyle ceza verdi. Yani sorun ceza ise şeriatın yapabileceği kadar kudreti var. Modern toplumun ihtiyaçlarının aksine olarak bu durumlarda bol bol ceza kesiyor. Bundan aciz değil.

Şimdi, varolan kanunların yetersiz olduğu için, bu gerekçeye dayanarak şeriatı davet edenlere, varolan kanunları islama aykırı diye niteleyenlere soruyorum: Eğer sorun ceza vermekse, bununla halloluyorsa işte ceza, peki siz ne diye bağıyorsunuz? Ömer'i ictihad ettiği gibi ictihad yaparak taklit etmeyi talep ettiğimizde kızgınlıktan boyun damarları titreyenler, metnin uygulanması olanaksızsa tatil etmek doğrudur dediğimizde -Ömer gibi- ayağa fırlayanlar, kanunlar suçlara karşı cezalandırmada yeterliyse, hatta fazlası varsa şeriatı niye talep ediyorsunuz? Cezaların amacı suçların mümkün olduğu kadar azaltmak değil midir? İslamın nihai hedefi bu değil midir?

Dahası, sakince karşılıklarına çıkıyorum ve onlara ilan ediyorum. Eğer bu karşı duruşta kaybedersem artık tek kelime yazmayacağım. Okuyucu aramızda hakem olsun. Onlara diyorum ki; önümüzde zina olayının 25 yıllık dava dosyaları var. Hepsini inceleyin, hepsini karıştırın. Bir tek dava için zina haddinin uygulanabileceği bir tek örnek verin bana. Gösteremezsiniz. Halbuki varolan ceza kanununun kestiği cezalara bakın bir de. Binlerce ceza var. Eğer sorun cezayla çözülecekse . . .

Bu arada belirli itirafları yüzüme fırlatmayın. Elbette bu tartışmada itirafların size faydası yok. İki sebepten gösterge olamazlar. Birincisi, itirafların işkenceyle sağlandığını söyleyen sizsiniz ve bu söylediğiniz doğrudur. O nedenle itirafları

reddeden sizsiniz. Bende işkenceyle sağlanan itirafları reddediyorum. İkincisi, varolan kanunun bazı maddelerine göre itirafların cezayı sınırladığını, azalttığını biliyorsunuz. Eğer recm kararları verilseydi, kadın veya erkek, mahkemede zina itirafları yapmazlardı, aksine inkar ederlerdi. Bu herkesin bildiği çok açık bir şey. Ben sizden, şeriata göre haddin şartlarını ortaya koyan, var eden tüm göstergeleri soruyorum. Bana dört şahidi olan tek bir dava gösterin. Dördüne ipin kuyuya inip çıktığını görmüş . . . Ve diğer şartlar. **[31],[32]**

İnceleme, karıştırma, not almadan sonra çok basit olan soruma cevap verin: Varolan kanunlar, bu konuda, şeriata şartları nedeniyle uzanamadığı, ceza veremediği suçları cezalandırmıyor mu?

Peki öyleyse, nerden çıkarıyorsunuz bu toplumun, bu kanunları zinayı hoş gördüğü, onu eğilimli olduğu ve onu affettiği laflarını? Toplum ham ictihadlarınızın el uzatmadığı konulara, sürekli yenilenen kanunlarıyla el uzatırken? İctihadların amacı toplumun hukukunu korumak değilmiydi? İslamın aradığı bu değilmiydi? Bugün, şerefi kirleten suçlara bile –zina olması zorunlu değil- idama kadar varan cezalar veren kanunlar yokmu? Eğer yargıç zina olayını yazılı delillerle ispat ederse size ne zararı var? Veya müslüman bir kadının yatak odasında yabancı bir şahsın varlığını delil olarak görürse? Bu, olayı dört şahitle ispat imkanından daha kolay değil mi? Varolan kanunların, evlilere, dava açma veya açmama hakkını, tercih hakkını vermesi neden korkutuyor sizi? Bu, alinen adını, sırlarını, arını korumaya yönelik bir tedbir değilmi? Düşününki eşlerden biri zinayı öğrendi, ama affetti, sessizce boşandı. Veya diğerinin tövbesini kabul etti. Veya çocuklarının adını korumak, toplum içinde aşağılanmadan etkilenmelerini önlemek için dava açmadı. Bunlar, eşleri rezil etmekten, çocukların adlarını lekelemek ve geleceklerini karartmaktan daha yakın değilmi islamın ruhuna. Yoksa, sizin bakışınıza göre, islam, eğer kırbaç, lekeleme, recm ve yıkım olmazsa islam değilmidir? Eğer affederse, hoşgörürse, korursa, rezil etmeden ayrılırsa islamı inkar etmiş mi oluyorlar? Sonra, genel sözlerle, sloganlarla, suçlamalarla bize yönelmeden önce neden tek söz üzerinde anlaşmıyorsunuz?

Sorular çok. Ama sırası değil. Çünkü fıkıh konusu olan bir olgu karşısında değiliz. Fıkıh tartışması yapmıyoruz. Örneğin, sünnetin Kur'an'la ilişkisi üzerine sorular var. Sünnetin, zina meselesinde, hududun sabit olduğu Kur'an metnini geçersiz kılması durumu var. Kur'an Allah'ın kelamıysa ve sünnet yaratılmışlara ait birşey ise, Allah'ın yarattıkları, Allah'ın kelamını nasıl geçersiz kılıyor. Tüm bunlar, tartışmaya, ictihadlara geniş kapılar açıyor. Ama her halükarda imandan şüpheye, kafirlik hükmüne veya inançsızlık suçlamasına tek bir pencere bile açmıyor.

Aslında bu sözleri söylemeye ihtiyacım yoktu; islamın bir yol ayrımında olduğuna inanmasaydım. İslam bir zamana kadar donmuşlarla çelişmeyebilir. Ama, ictihadda aciz olanlarla, düşüncede dogmatik olanlarla hayatta çakışmaz. Hayat bu ayrışmayı zorluyor ve olacaktır. Bizim İslamî hayatta ve bu hayatla kabul etmeye ihtiyacımız var. Hayatı islamla kabul etmeye ihtiyacımız var. İslamla hayatın üstüne çökmeye değil. İnanç olan İslamî korumaya ihtiyacımız var. Metinlerdeki donmuş ve hayata uymayan islamı korumaya yetinmeye değil. Hayatı islamla geliştirmeye ihtiyacımız var, hayatı islamla yakıp-yıkma değil. Hamdolsun Allaha, islam, sözle ondan uzaklaşanlardan daha yakındır hayata. Sözle hayattan uzaklaşıp, pratikte ondan beslenenlerden. Onunla keyiflerine ve çıkarlarına göre hüküm rüyası görenlerden. Din kartını, siyaset kartıyla karıştırmakla hayatı korkutanlar ve ondan korkanlardan. Dini siyasetle, siyaseti

dinle karıştıran, şiddeti vaazla, vaazı çok şey kazanma hırsıyla, kazanma hırsını açık artırmayla, açık artırma laflarını insan satın almayla karıştıranlardan.

Adam satın alma yolları modern hayatımızda hayli çok. Son yıllarda hayli İslamî banka ve İslamî şirket müştəşarlığı mensupları tanıdık. Onların ne kadar müslüman olduğunu ve buna karşılık ne kadar para aldıklarını da iyi biliyoruz. İslamî devletlere çok kış ve yaz gezileri gördük. İslamî, yürüyüşün tecrübelerini iyi öğrenmek için. Zekat sermayesine ulaşip onu Mısır'da -müslümanlara- dağıtmak için. Veya İslamî çağrının ihtiyaçlarına harcamak için. Bunları boşluktan söylemiyoruz. Veya, el altından ya da çeşitli açık görüntüler altında bize verilen para (pay) az olduğu için de söylemiyoruz. Delillerimizi belgelerinden alıyoruz. Hafız Selame, bir hafta süren Haliç ülkeleri gezisi boyunca, müslümanların bağışlarından, Nur camisinin yapımı için yarım milyon cinek topladığını açıkladı. Keza, İslamî çağrının büyük adamlarından biri, El-Ahram-El İktisadi gazetesinin yazdığı haberi tekzip etti. El-Ahram bu müslümanın, istişare mükafatı olarak yılda 20 bin dolar aldığını yazdı. Müslümanımız, meblağın 30 bin dolar olarak düzeltilmesini talep etti.

Eğer, çağrının bulutları, vefayı içerde böyle onlarla ve dışarda yüzlerler dağıtıyorsa, elbette bize hücum etmeleri günah olmaz. Elbette bize kafir demekten sıkılmazlar. Elbette, bazı siyasilerin açık artırmacı islamcılara hoş görünmek için bize hücum etmeleri garip değil. Neyse, bu konuyu uzatmak istersek sonu gelmez. Parayı verenin düdüğü çaldığı toplumumuzda, sermaye, güç, siyaset ilişkisini herkes biliyor.

Geçelim. Okuyucuyu sıktığımızı ve belki de bıktırtığımızı hissediyoruz. Eski belgeleri yeniden okumamızı yarıda bıraktık. Tartışmamızla çok bağlı olduğunu düşündüğümüz bazı konulara değindik. Başka kitaplarda bu konuları genişçe ele alma sözü vererek geçiyorum. Ayrıca o kitaplarda halife Reşit'ten de bahsedeceğiz. Ki okuyucu Reşid'in kim olduğunu öğrendi. Mamun'u da tanıdı. Mutaasım hakkında da bilgisi oldu.

El-Vasık'a gelince. O, ilk Abbasi döneminin son halifesidir. Hayat hikayesini anlatırken, sabırla davranıp kızmayacağıma pek güvenemiyorum. Yine de sakın olmaya çalışacağım. Ama, okuyucunun, ona ilişkin anlatacaklarını kolay kolay unutacağını da zannetmiyorum.

Çünkü o, İslamî hilafet kapılarından yeni bir kapı açtı. Müminlerin emirleri ve halifeleri arasında başka benzeri olmayan bir gidişat tutturdu: Hayat hikayesini şiir ve nesir olarak yazdırarak ölümsüzleştirdi. Eşcinsel oğlanlardan eşcinsel oğlanlara koşarak altı seneye yakın hüküm sürdürdü. Okuyucu, zikrettiğimizin matbaa hatası olabileceği şüphesine düşmesin diye dönüp tekrarlayalım: Eşcinsel oğlandan oğlana koştı . . . Oğlanlara hareretle aşıktı. Vicdanına hakim olmuşlardı. Duygularının eritmişlerdi. Bunlardan birinin -maalesef Mısır'lı- adı Muhec'di. Muhec, halife El-Vasık ondan razı olursa devletin ahvali düzgün gidiyor; hüküm işleri istikrarlı oluyordu. Eğer nazlanırsa veya halifeyi reddederse, veyl müslümanlara ki ne veyl. Kimin şansı kötü ise, El-Vasık'la görüşmesi gerekiyorsa, önünde duruyorsa veya birşeyler söylüyorsa, o mahvoldu demektir.

"Batı" uygarlığının cinsel düşkünlüğü serbest bıraktığını bıkmadan, tekrarlayanlar, rolümüzün batıyı taklit etmek olmadığını söyleyenler, "Batı" da El-Vasık gibi bir hakim var mı? Onlarda Muhec gibi bir "hizmetçi" var mı? Halifenin, yani yöneticinin aklını başından alan, bırakın din işlerini, dünya işlerinden uzaklaştıran.

Hakime hükmeden, halifeyi şair yapacak kadar etkileyen. Öyle bir şair yapmış ki, o şiir söylerken ellerimizi birbirine çarparak tempo tutasımız geliyor.

**“Muhec kalpleri fethediyor
Göz kırpması ve işvesiyle
Uyumlu boyu ve güzel bedeniyle
Delalliği ve cazibesiyile
İmkansız gözün ona takılmaması
İmkansız görüldüğünde ondan göz çevirmek” [33]**

Bu güzelim şiiri okuduktan sonra ve ikincisine geçmeden önce, ikinci şiire ilham veren olayı aktaralım: Muhec, halifenin yanında değerinin nasıl bilindiğini, ne kadar sevildiğini biliyor. Bir gün sabah erken kalkıyor. Halife saraydaki görevlilerle oturmuş bazı sorunları tartışıyorlar. Tüm cazibesiyile ona doğru yürüyor. Yan bakışlarla, yavaş adımlarla, gerdan kırarak ve kalça sallayarak. Halife nergis ve gül sunuyor. Sevgili okuyucu, tüm bu manzara karşısında Vasık'ın halini tasavvur et. Etrafındakileri, toplantı meclisini unutuyor. Hafifçe el çırttığı ve başka birşey yapmadığı için Muhec'den özür diliyor. Gözlerini Muhec'e dikmiş bir vaziyetle başlıyor söylemeye. Bakalım ne diyor.

**“Selamlıyorum nergiz ve gülle
Ey ortaboylu ve narin
Aşk ateşinde gözler parladı
Ve arttı hasret ve sevda
Hakim olursam bana yaklaşır dedim
Hakim olmam uzaklaşma sebebi oldu
Eğildim, yöneldim sevgi sarhoşluğuyla
Kavuşmak uzaklaşmaya dönüştü
İsteddiğinde sundum tüm duygularımı
Gözyaşları indi yanaklara
Yeni ne var göz kırpmasında bilinmez
Vaadinde duracakmı bilinmez
Sahip kölesinin zulmünden şikayetçi
İnsan et mevla kölene” [34]**

Suphan Allah ! Ne şairmiş bu Vasık. Ne ince bir söyleyiş bu, ne dakik bir nitelendirme büyük aşk anında; gözyaşları yanaklarından aşağı süzülürken. Halife Vasık, bu gözyaşlarının, sevinç gözyaşları mı, özlem ateşinin gözyaşları mı, yoksa Muhec'in koyduğu aşk yasağının gözyaşlarını mı olduğunu bilemiyor. O Muhec ki, orta boylu, adımları uyumlu, bakışları işveli, yasak koyduğu için halifenin, ona nasıl ulaşmadığını bilemediği oğlan sevgili. Halifeyi böyle helak etmemeliydin ya Muhec. İnsafa gelmesi için, halifeyi, çevresinden yardım istemeye mecbur bırakan oğlan, gözleri ok gibi delen mağrur sevgili, daima randevularına (vaadlerine) uymayan gılman, böyle yapılır mı? Ayıp değil mi halifeye ve müslümanlara?

Yukardaki cümlede, Muhec'in halifeye verdiği vaadleri tutmadığını söyledik. Okuyucunun vaadden kastedilenin ne olduğunu anlaması kolaydır. Ama, halifenin dönüşü çağrısına inananların anlaması biraz zordur. Çünkü onlar, büyük bir inancın yaydıklarıyla, hayallerindeki hoş bir rüya ile tarihin sayfalarının deşifre ettiği korkutucu gerçekler arasında karıştırmış bulunuyorlar. Ama biraz sonra “vaad”in ne olduğunu iyi anlayacaklar. Muhec'in şansı, El-Vasık'ın cinsel düşkünlüğü, o dönemdeki korkakların fıkıhçı, fıkıhçıların korkak olması sayesinde.

Konuya dönelim. Yukarda anlattıklarımız Muhec razı olduğunda yananlar. Peki kızınca ne oldu? Allahın lütfu, birgün bu da oldu. Muhec'in kızmasıyla halife El-Vasik aklını kaybetti. İkinci gün akli iyice uçtu, komaya girdi. Devletin tüm faaliyeti durdu. Büyük devlet adamları, bu halinde, Vasık'ın yanına çıkmaya korktular. Şaka değil, kelle gidebilir. Onu görmeden veya onunla konuşmada hayırlı bir sonuç olacağını düşünen yoktu. Herkes, sırrın Muhec'in yanında olduğunu biliyordu. Bazı hizmetçileri Muhec'e yollayarak sordurdular. Muhec onlara şu cevabı verdi: **"Vallahi, dünden kalanı tamamlamamızı istiyor yapmıyorum."** [35]

Ne korkunç! Ne zor bir durum! Olayın büyüklüğünü anlatmaya uygun kelime bulmakta zorluk çekiyorum. Vasık'ın çektiği acıları tarif edebilecek kadar şair ruhlu değilim maalesef. Neyse. Muhec'in cevabı halifenize nakledildi. Halifeniz yeniden aşka geldi. Dinleyin bakalım ne demiş.

**"Ey bana azap çektirmekle övünen
En zalim kral bile yapmazdı böyle
Ah ! kaderimizi birbirine bağlayan şu aşk olmasaydı
Sana gösterirdim birgün, görürden uyanırsam"** [36]

Muhec'in iyi şansından, hilafetin dönüşünü talip edenlerin kötü şansından, El-Vasik bir daha uyanmadı. Yani aşkının kahrından öldü. Bazıları Vasık hilafetini süresinin Muhec ve gibileri peşinde koşmakla tükendiğini zannedebilir. Ama bu düşünce doğru olmaz. Onun için diğer yönlerine de değinelim. El-Vasık'ın diğer bir yüzü de vardı. Reayanın önüne bu yüzle çıkmaktan hoşlanıyordu. Bu yüzüyle inanç ilkelerinin koruyucusu gözüküyordu. Dinin gerçeği için mücadele eden bir militan pozlarındaydı. Babası El-Mutaasım'ın yaptığı gibi Muttezile (45) düşüncesinin kazanması için çalıştı. El-Mutaasım'ın yani babasının kim olduğunu biliyorsunuz. İbn Hanbel'e, Kur'an yaratılmış değildir dediği için işkence ettiren halife. Dönelim oğlu Vasık'a. Birgün, islam tarihinde büyük hadisçilerden biri olarak tanınan Ahmed bin Nasr El-Hazai'yi huzuruna çağırttı. Hende Bağdat'tan Samaraya (S.M.R.) kadar bilekleri zincirli olarak. Ona Kur'an'la ilgili soru sordu. El-Hazai cevap verdi: **"Yaratılmış değil, kıyamette bir rüyadır."** Vasık kızdı ve: **"Rivayet böyle geldi."** Dedi. Ardından ayağa kalktı ve etrafına seslendi: **"Kaltığımda kimse benimle kalkmasın. Tapmadığımız, vafettiği Vasıf'a tanımadığımız bir Allah'a tapan bu kafire ne yapacağımı biliyorum."** Sonra El-Hazai'ye çökmesini emretti. Üstüne oturdu. Hazai hala zincirli idi. Vasık kalktı, dolaştı, döndü ve ona yürüdü. Kılıcını boynuna indirdi. Başını gövdesinden ayırdı. Başının Bağdat'a götürülmesini emretti. Meydanda kazığa geçirtti. Baş kazığa geçirildiğinde, bir deri parçasına yazı yazıldı ve kulağına iliştilirdi. **"Bu baş, Ahmet bir Nasr El-Hazai'nindir. Halife Abdullah El-İmam Harun (yani El-Vasık) onu, Kur'an'ın yaratılmış olduğunu söylemeye davet etti. Ama o reddetti. Yaratılmış değildir dedi. Kabul etmemekte diretti. Ve Allah onu cehenneme yolladı."** [37] Cesedi ise S.M.R.'da çarمیha gerdirdi. Baş ve cesedi altı yıl boyunca böyle kaldılar. Mütevvekil halife olana kadar. Mütevvekil halife olunca indirilip gömülmesine izin verdi.

Buyrun, düşünün benimle birlikte. Muhec olayı ile El-Hazai'nin başına gelenler arasındaki çelişkiyi düşünün. Muhec'in kaderiyle El-Hazai'ninki arasında tercih yapın. Vasık ile bugün çok görüp çok duyduklarımız arasında bir karşılaştırma yapın. Vasık'ta olduğu gibi onlarda da iki adet yüz görüyoruz. Ne alaka var ne de uygunluk aralarında. Terside doğru. İki yüz birbirini tamamlıyor ve İslamî devletin portresini çiziyor. Bugünde Vasık gibiler, gecelerini bardakları ve

nedimeler arasında geçiriyorlar. Güneşin doğmasıyla gazetelerdeki sayfalarına, siyaset bürolarına dönüyorlar ve başlıyorlar şeriatın uygulanması çağrısına. Eğer bu durumu sorarsan gülümseyip inkar ederler. Siyasete cehaletini ve siyasi faaliyette acemiliğini yüzüne vururlar. Sen bu konuda tecrübe sahibi değilsin, henüz Mısır sokağıyla (kamuoyu) nasıl ilişki kuracağını, ona nasıl sesleneceğini öğrenmemişsin; henüz, bir şey demeyi, ama başka bir şey kasetmeyi ve çok başka bir şey yapmayı, tüm bunların hepsini de siyasi maharetle bir arada yapabilmeyi öğrenmemişsin derler.

Neyse, onları tecrübeli oldukları işle başbaşa bırakıp, konumuza, El-Vasık'a dönelim. Eğer El-Vasık oğlanlar arasında gidiş gelişle parladıysa, bu gezileriyle meydanın süvarisi sıfatını gerçekten haklıysa ona insaf edelim ki, meydanın tek süvarisi o değildi. Velid bin Yezid dönemindeki oğlancılığın bir yönünü daha önce hatırlatmıştık. Ama El-Emin (İbn Reşid) döneminden birşey zikretmemiştik. O El-Emin ki burulmuş oğlanları satın alarak, onlarla yatarak, kadın ve cariyeleri reddetti. [38] Vasık'ın kalbi nasıl Muhec'e bağlandıysa, Emin'in kalbi de Kevser'e bağlandı. şairler dönemini şöyle tasvir ettiler:

**“Hilafet kayboldu, vezir üçkağıtçı, emir kafir, danışman cahil
Şaşırttı halifenin oğlancılığı
Ondan şaşırtıcı vezirin ahlakı
Bu çiğniyor, diğeri çiğneniyor
Ömrümde gördüklerim bunlardı
Herşey tersineydi.” [39]**

El-Mamun, El-Emin'e saldırdığında, El-Emin'in oğlan sevgilisi Kevser savaşı görmek için balkona çıktı yüzünden bir ok yarası aldı. Emin olayı duyunca koşarak geldi, yüzündeki kanları silerek şöyle dedi:

**“Vurdular gözbebeğimi, benim yüzümden
İntikam alsın Allah kalbimi yakanlardan”**

Ancak daha fazlasını söyleyemedi. Gerisini hazır olan şair Abdullah El-Teymi getirdi:

**“Kimse ona benzemedi, dünya güzelleşiyordu onunla
Kavuşması güzel, uzaklaşması acı ve nefret verici
Ondan ikram gören herkes kıskandı
Kardeşinin kralı kıskandığı gibi.” [40]**

İşte böyle ilgilendi savaşa El-Emin. Hükmünün yıkılışında böyle davranıyordu. Sevgilisi Kevser'in yarasıyla ilgileniyordu. Kavuşması güzel, nazlanması acı veren, kaçıışı nefret yaratan, Emin'e neden azap çektirdiği bilinmeyen Kevser. Emin'in şöyle tarif ettiği Kevser:

**“Kevser, dinim, dünyam, derdim, tabibim
Aciz olanlar sevgiliyi sevgiliden
Uzaklaştırmaya çalışırlar” [41]**

Ya habibi! Ya sevgilim! Ya mümünlerin emiri, müslümanların halifesi ve Kevser'in sevgilisi. Ne kadar zarıfsın. Konuşman ne kadar güzel. Tabi, eğer bu sıfat, birakalım bir dinde, herhangi bir örf ve adette bile kötü olmasaydı. Aşkın

oğlanlara yönelik olmasaydı. Nağmelerin ve sazların arasında erkek fahişelerin peşinden koşmasaydın. Söylemek istemediğiniz şeyleri yapmasaydın.

Ama ne yapalım ki, söylemek istemediklerimizi söylemek zorundayız. Allah'ın rahmeti, Emin'in dünyasını başka bir kapıdan genişletti. Tarihin sayfaları, fıkıhçıların ve büyük din adamlarının Emin aleyhinde herhangi bir fetvasını zikretmiyor. Ne öldürülerek halledilmesi fetvasını veren oldu, ne verdiği maaş ve hediyeler haram gören, haram kılan, ne yaptıklarını kötü olarak niteleyen yok. Sonradan, yani El-Emin öldükten sonra hakkında şiir dizeler oldu. Bunlar da, belki El-Mamun'un farklı gidişinden umutlandıkları için, belki her asrın hükümdarlarına ayak uydurmak için. Sebepleri çoğaltılabilir. Ancak öldükten sonra El-Emin hakkında söylenenler hiç de parlak değil:

**“Niçin ağlayayım niçin; zevke, sefaya veya fesadın yayılmasına mı
beş vakti terkedip
Zamanını üzüm suyuna harcamamana mı
Senif değilim ki ağlayayım
Kevser değilimki yokolmaktan korkayım
Krallığa uygun değildin
Sana biat bile vermemişti Araplar
Onlara kral olmam için” [42]**

İşte böyle. Şairler durumu idrak etmiş, ama ölümünden sonra: Uygun değilmiş, Araplar ona biat vermemiş, (gerçek tam tersi) beş vakit namazı terketmiş, saza ve üzüm suyuna düşkünmüş vb.

Böyle öldükten sonra gerçekleri keşfetmek bize yabancı gelmiyor. Günümüzde de birçokları, hakimın günahlarını ancak öldükten sonra hatırlıyorlar. Eski hakimi övüyorlar. Ölünce bekliyorlar. Yeni hakim istikrar kurana kadar susuyorlar. Yerine yerleşince başlıyorlar eskisine küfretmeye. Ama bu sefer de yenisini övüyorlar. Asırlar değişti ama sistem aynı. Sistemin vidaları aynı sesleri çıkararak çalışıyor.

Yeri gelmişken söyleyeyim. Belki okuyucu, şimdiki hakimlerimizin daha rahmetli olduğuna dair düşünceme katılıyordur. Hiç olmazsa müsteşarları arasında Kevser, şenif, Muhec ve Vasıf gibileri yok. Konuşmalarında oğlanlara hasret, onlara kavuşma özlemi vb. yok. Fahişelere övgülü nitelermeler yok. Abbasi halifelerinin bakanları (vezirleri) ve müsteşarlarıyla kurdukları cinsel ilişkiler gibi ilişkiler yok. Varsa da, en azından demokratik kamuoyunun etkisi nedeniyle gizli yapıyorlardır.

Hilafet vazosundan sayfalarımıza dökülen bu iç karartı tarih nedeniyle okuyuculardan özür diliyorum. Ama yine de yazmak zorundayım. “Hilafet döner müslümanlar kurtulur” diyen siyaset tüccarlarının sakladığı, tarih sayfalarında kaybolmuş gerçeği anlatmak zorundayım. O nedenle konuya dönüyorum ve diyorum ki: El-Emin bir izleyiciydi, ondan öncekilerin açtığı bir çığırdan yürüyordu, başlatan değildi. Herhalde böyle demek yeterlidir.

Ebu Heyan El-Tehidi bize şöyle anlatıyor: **“ Bağdat'ta 95 güzel oğlan vardı. Ve halka şarkı okuyorlardı. Onlardan biri, Musul'lu bir genç, beğeniyle dünyayı doldurdu. Dindarların, vakar sahiplerinin yüzlerini kızarttı. Halkı büyüğünden küçüğüne safa dizdi. İyi yüzüyle. Tebessüm eksilmeyen ağızıyla. İnsanı saatlerce oyalayan hoş sohbetiyle. İlik gözleriyle. Uzun boyuyla. Tatlı şivesiyle. Başdöndürücü manzarasıyla. Seni senden çalar, yine sana dönderirdi. Kısacası çeşitli halleri ve hediyeleri vardı. Bugünün**

ve geçmişin fitnessi idi.” Ayrıca, İbn Ars’ın oğlanlarının renkliliğinden de bahsediyor: **“Eğer hazır olur (gelir) ve kuşağını çıkarırsa, düğmelerini çözer, mecliste bulunanlara şöyle derdi: ‘Yaklaşın ve kendinizi rahat bırakın, ben oğlanınızım. Dahası, şarkılarımla hizmetinizde, cemaatte damarları şişmeyen, nabzı yükselmeyen kimse kalmayacaktır. Kalbiniz çarpacak, içiniz yanacak, sakininiz hareketlenecek (erkek cinsel organı kastediliyor), ruhunuz çoşacaktır.’ Oğlanların isimleri dışı isimleri ve özelliklerine, becerilerine göre isimlendirilmişlerdi: Fatın, Raik (Saf) Nesim (Keyif veren sabah rüzgarı, meltem), Reyhan, Cemile (güzel), Buşra (Müjde) vb. gibi.”** [43]

Aslında tüm bunların yorumu ihtiyacı yok; ama yine de beni yorumla cezbediyorlar. Çünkü bazılarının bu gerçekleri kabul etmekten aciz olduklarına eminim. İşte bir oğlan, adı Cemile, işte diğeri, adı Fatın. Bu kuşağını çıkarıyor, diğeri düğmelerini çözüyor. Dindarlar cemaati bu manzara karşısında mahvoluyor; yüzlerine kan yürüyor; boyun damarları şişiyor; sakinleri hareketleniyor. Oğlanlar düşkünlüklerine ortaya döküyor. Cemaate **“sahiplerimiz”** diye sesleniyor. **“Ben kölenizim”, “oğlanınızım”**. Onların düşkünlükleri arttıkça bizimkilerin boyun damarları şişiyor. Çeşitli halleri, cemaati, en başta da halifeyi helak ediyor. La havla ve la kuvvete illa billah, her şeye kadir olan Allah; sen bizi hilafetten koru.

Burada bir daha hatırlatıyorum. Halife tek kişi değildi. Ortada bir devlet, dini devlet vardı. Halife tüm bu kurumlar bütünü, yani devletin başıydı. Yani halife o devletin kişiliğini sembolize edendi. Onun için hep halife, halife diyoruz. Yoksa, halifelerden El-Emin ve başkaları, ne yaptılarsa, fıkıhçıların cesaretlendirmesiyle yaptılar. Halifeleri, yeryüzünde Allah’tan sonra gelen bir konuma yerleştiren bu dini aristokrasidir. Halifeler bir nur geldiğini, Allahın onlara görüldüğünü, başkasına görünmeyini onlara gösterdiğini, Allahın onlar eliyle halkın yolunu aydınlattığını asırlar boyu tekrarlayan fıkıhçılardır. Onun içindir ki hala normal, halktan bir insana halifelerin bu haltlarını anlatıyorsun, estağfurullah demeden dinlemiyor. Bu yaşananlara kolay kolay inanmıyor. Allah halifeye şundan veya bundan bir şey hediye etmiş olabilir diyor. Allah büyüktür ve halifeler yücedir diyor. İşte bu görüşü asırlardır insanımızın kafasında kökleştiren nedir? Kimdir? Din ve din adamları değildir? Buyrun, Ebu Hanife’nin en şöhretli öğrencilerinden asrının öncü fıkıhçılarından, günümüz islamcılarının başvuru kaynaklarından Ebu Yusuf, ünlü kitabı El-Hirac’ın önsözünde, halife Reşide yönelik konuşmasında şunları söylüyor: **“Allah yasağı ve affıyla emirlerin ve halifelerin velasını yeryüzüne getirdi. İçinde buldukları karanlık durumda halkı aydınlatan bir nur verdi onlara . . . [44] ”** Bu ibare bize yaşayan bir halk sözünü hatırlatıyor: “Ya Firavun, seni kim Firavun yaptı?” Bu ibareyi, geçmişteki halifelerin dinle ilişkisi olmadığını, o hükümlerin din hükmüyle alakası olmadığını söyleyenleri hediye ediyoruz. Belki idrak ederlerki, onları halife yapan dindi. Dinden çıktılarsa fıkıhçıların fetvalarıyla çıktılar. Hükümleri dine dayanmasaydı, böyle kurumlaşamazdı, kökleşemezdi. Din, bütün kurumlarıyla bu hükümlerin temel ideolojik-siyasi dayanağı idi.

Bıkkınlık olduğu düşüncesiyle veya bırakmak korkusuyla burada duruyorum. Gerçekten de bırakacak duruma geldim. Ama bıkkınlıktan değil, başka bir sebepten. O da şu: İkinci Abbasi dönemine ilişkin yazacaklarımı birçokları inkar edecektir. Yanlış yorumlayacaktır. Çünkü bu dönemdeki halifelerin hepsi, sanki en iğrenç olmak için ne yapmalıyım diye yarışmışlar. Kan, terör, pislik. Bu nedenle, bazıları, hep kötü yönleri öne çıkardığımı düşünebilir. Bulanık suda balık

avladığım yorumu yapacaklar da çıkacaktır. Onun içindir ki kısa kesiyorum. Onların üç tanesinden bahsetmek yeterlidir. Birbirlerini hilafetten indirdiler, birbirlerinin gözlerini kızarmış şişle oydular ve birbirlerini ezdiler. Bunlar El-Kahir, El-Muthi, El-Mustekfi idiler. Durum birinin hilafetten indirildikten sonra camii önünde dilenir duruma gelmesine kadar vardı. Hilafetten indirilip gözleri oyulan El-Kahir, cami önünde dilenirken şöyle diyordu: "Bu tanıdığınıza bir sadaka verin."

Bu sözleri söyleyen kişi, halife iken, çalgı araçlarını kırdırmıştı. İçki ve fuhuşu haram kılmıştı. Şarkıcıları tutuklatıyordu. Oğlancılığı yasaklamıştı. Kötülük yayıcıları oldukları görüşüyle oğlan ve cariyelerin satılıp elden çıkarılmalarını emretmişti. Buna rağmen sarhoşluktan uyanmıyor, kendine gelemiyordu. Şarki dinlemeden edemiyordu vb. vb. [45]

Bu dönemdeki en gülünç olayı da aktarayım. Halife El-Taia'nın başına geliyor. Veziri Baha El-Devle halifenin yanına girdi. Klasik tören havası. Vezir iki elini yere koyarak öptü. El-Taia onun ayağa kalkmasını istedi ve dostça elini uzaktı. Vezir, halifenin eline tutunca, birden onu hızla hilafet kursusundan aşağı çektir ve halini (hilafetten indirildiğini) ilan etti. Tabii halifemizin kellesi de gitti. Bu gibi örnekler çok. Ama üzerinde konuşma fayda sağlamaz. Belki peşlerinden ağlamak daha faydalı olur. Allah belalarından korusun bizi.

Şimdi, tüm bu belirttiklerimizin ardından, tüm bunlara rağmen, bazılarının olayı anlaması, ama diğer bazılarının cehaletten direnip, hilafeti çağırılmaya devam etmesiyle birlikte, ulaştığımız sonuçları özetleyelim:

Birincisi: İslamîyetle ilişkilendirilen hilafet, gerçekte Arap-Kureys hilafetidir. Öyleki, isim hariç islamdan başka hiçbir özellik taşıyor. Genel olarak müslümanlara maledilecek bir yönü yok. Yeniden canlandırılması çağrısı ise, Arap milliyetçi görüşüyle, Arap ülkeleri arasında birlik çağrısıyla uygun düşüyor. Yani çöken Arap milliyetçiliğinin bir başka biçimde dini bir yüzle yeniden tezahürüdür. İslamî din devleti çağrısından çok bu görüşle çıkışıyor. Bu mantıktan yola çıkarak, esas varlığının sadece siyasi bir çağrı olduğunu kabul ediyoruz. Daha doğrusu böyle kabul ederdik; eğer birliği ortak çıkarlar üzerinde hedefleseydi; akılcı, uygar bir temel üzerinde tarihten ders çıkarsaydı.

İkincisi: İslam inanç olarak dindir, devlet değil. Bizim muhtaç olduğumuz budur. Tarihsel dayanaklar bize bunu gösteriyor. Tarihten kuvvetli dayanak yoktur. Tarih, bize islam esasları üzerinde devlet ikame etmenin sonuçlarını sunuyor. İslamın din ve devlet olduğunu iddia edenlerin dayanakları ve ekliktik fikirleri, tarihin işaret ettiklerinden kuvvetli değildir. İslam, hiçbir zaman Kur'an ve kılıç olarak birlikte varolmamıştır. Biri varsa diğeri yoktur. Ya da biri, diğerin örtüsü, iktidar etmede, kitleleri elde tutmada aracı olmuştur. Sadece bu kadar da değil; dahası, inanıyoruz ki devlet, islamın üzerinde bir kambur idi. Ondan birşeyler eksilti, ona bir şey katmadı. Bu görüşümüzde, geçmiş sayfalarda bulunan delillerden sonra dayanağa ihtiyacımız yok.

Üçüncüsü: İnsan ve hayvan arasındaki farklardan biri, birincisinin tecrübelerinden öğrenmesidir. Bu tecrübeleri, kültür adıyla bildiğimiz varlıkta biriktirmesidir. Görünüyor ki, hilafetin dönmesini isteyenler, önceden tecrübe ettiğimizi yeniden tecrübe etmeye çağırırken, hakkımızda çok kötü düşünüyorlar. Sanki 13 yüzyılın tecrübesi fayda etmemiş gibi. Veya sanki iki ayak üstünde yürümeye korkuyoruz; dört ayak üstünde yürümemizi talebediyorlar.

Dördüncüsü: İslamî tarihi okuduğumuzda sabitleşen bir görüşümüz var. Yaşadığımız toplum tüm olumsuzlarına rağmen, tüm ölçüleriyle daha yüksek ve ileri bir toplumdur. Başka ahlaki ölçütlerle. Ayrıca yönetenler ve yönetilenler arasındaki ilişkiler açısından çok daha insani ve ileridir. Bunları, binlerce yılın birikimi olan ve dinin özünün reddetmediği insanlık kültürüne borçluyuz. İslamın hakkıyla çelişmeyen insan hakları kavramına borçluyuz. Halifeliğin yokettiği, ama demokrasinin varetmediği, tek tek insanların iradi güçlenmesine ve genel olarak toplumsal iradenin güçlenmesine borçluyuz.

Beşincisi: Tarih, eğer ondan ders çıkarmazsak, yeni bir şey yokmuş gibi kendisini tekrar eder. İncelememizde, araştırmamızda onun en zayıf yönü üzerinde yoğunlaşmazsak. Bu yön, dini düşüncedir. Dini düşünce olguları, müminlik-kafirlik kalıpları içinde ele alır. Dogmayı kobyeye etme, tekrarlamadır. Biz, tarihi inceleme ve derslerinden faydalanma çağrımızda siyasi islamcılarının hatasını tekrarlamıyoruz. Tarihi karbon kağıdı ile kobyeye etmiyoruz. Tarihin olaylarını, günümüzün kavramlarıyla ve ölçüleriyle tercüme etme çağrısı yapıyoruz. Bakıyoruz, tarih onlar açısından kendi kendisini tekrar ediyor.

Buyrun, İbn El-Esir'in "Zikra Fitne El-Hanbele fi Bağdat" adı altında topladığı anılarını okumaya davet ediyoruz. [46] Şöyle diyor: "Yıl 323 hicri. El-Radi'nin hilafeti. Hanbeller'in gücü büyüdü. Sopaları güçlendi. Devlet kadroları ve toplum içinde önemli bir rol kazandılar. Gördükleri içkiyi döktüler. Gördükleri şarkıcıyı dövdüler. Çalgı aletlerini kırdılar. Alış-verişe karıştılar. Eğer bir kadının bir erkekle beraber yürüdüğünü görürlerse sordular: Onunla yürüyen kim? Eğer kardeşi veya kocası değilse dövdüler. Polise götürdüler. Fahişelik yapmakla suçladılar ve Bağdat'tan uzaklaştırdılar." Şimdi okuyucuya soruyorum: Eğer Bağdat'ın yerine Asyot'u (46) koyarsak, Hanbeli adı yerine herhangi bir İslamî grubun adını yazarsak 323 hicri yılını 1986 miladi yılı ile değiştirirsek ve sonra yeniden okursak ne olur? Arada ne fark var?

Ama, burada bir not düşmek gerekiyor. Hanbeller tüm bunları El-Radi'nin hilafeti döneminde yaptılar. İktidarın heybeti sarsılmıştı. Halife, heybetin araçları olan kılıç ve kırbaç kullanmaktan acizdi. Halbuki, bugünkü iktidar araçlarımız anayasa, kanun ve demokrasidir. Bu araçlar gerçekten uygulandığında bir eksiği yoktur. Ne yazık ki bizde çoğunlukla uygulanmıyor. Varolan iktidarlar, çoğunlukla, demokrasi örtüsüne bürünmüş diktatörlüklerdir. İşte İslamî grupların gelişmesine uygun ortamı hazırlayan da bu durumdur.

Altıncısı: Mısır'da İslamî grupların ve aşırı dini siyasi yelpazenin gelişmesinin bir sebebi de basın ve eğitim-öğretim sisteminin etkisidir. Düşüncenin daima baskı ve yönlendirme altında olmasıdır. Daima tek yönü gösteren, gerisini yasaklayan yöntemdir. Gerçeğin tümünü değil bir yüzünü ve çarpıtarak tüm gerçekmiş gibi gösteren yöntemdir. Bu kitapta sunulanlar, gerçeği tamamlamak çabasını aşmıyor. Düşünmeye çağrı amacını taşıyor. Basına hakim olan yöntemle çelişiyor. Onu kırmaya çalışıyor. Basın olayların sadece çıkarlarına olan yüzünü gösteriyor. Bir görüşten, resmi görüşten başka diğerlerine kapalıdır. Yurttaşları sadece tek yöne doğru yönlendirmeye çalışıyor. İşte bu çabası süresinde, vicdanların aşırılığı kabul etmesine imkan veriyor. İzanı, akli tartışma

mantığına kapatıyor. Tartışmanın olmadığı ortam, sadece dini düşüncesin gelişmesine yarar.

Yedincisi: İslam yol ayrımındadır. Yollardan biri, dargörüşlülüğün ve aydınlatıcı icthadların yokluğunun bir sonucu olarak, bizi, toptan kan gölüne sürüklüyor. Diğer yol ise, islamın çağımızla buluşmasıdır. Bu kolay olanıdır. Yaratıcı icthadlar, cesur kıyaslamalar ve geniş ufuktur. İkinci alternatifin tek yol olduğundan ve kazanacağından hiçbir kuşku yok. Bu yol inancı da koruyacaktır. Ama ayrışma sürecinin uzun sürmesinden korkuyorum. Egemenliği elinde tutanların, toplumda iyi ve ileri olan yöne hücum etmesinden, bu nedenle, İslamî açık artırmaya sunanların tarihin tekerleğini geriye çevirmeyi bir an bile olsa başarmasından korkuyorum. Korkuyorum, çünkü tüm toplum bunun bedelini ödeyecektir. Ve bu bedel çok pahalı olacaktır.

Sekizincisi: Tartıştığımız olaylar ve sunduğumuz ayrıntılar amaç değil. Aksine, amacımız düşünce için bir metod sunmaktı. Tahlilde akli kullanmaya imkan veren, sonuçlar çıkarmada mantığı kullanmayı esas alan, gerçekleri eksizsiz ve fazlasız göstermede cesareti ortaya koyan bir metod sunmaktı. Yazdıklarımı öyle boştan boştan ortaya koymadım. Geleceğe bağlılığım, ülkeme sevgim ve inançlarım beni bu yolu izlemeye zorladı.

EKLER:

34. Beni Abbasiyin: Abbas oğulları demektir. Beni Umeyya da Emevi oğullarıdır.

35- Bazı tarih kitaplarında, ki çoğuluğu böyle, içeri girenin "Sedif" olduğu söyleniyor. Yanına gerilen de "El-Sefah" diye geçiyor. Bu ayrıntı önemli değil. İçeri giren bir şair. Yanına girilen Abbasiler. Yer Abbasi hilafet sarayı. Bizce doğru olan El-Sefah'tır.

36- Başka bir yerde El-Sefah deniyor.

37- El-Sefah El-Mebih: Kandökücü El-Sefah

38- Bu fetva meşhur fıkıhçılardan ve dört mezhepten birinin kurucusu olan İmam El-Safai'ye aittir.

39- Kufe minberi: Minber imamın hutbe verdiği yer. Kufe ise bir şehir. Kufe minberi islam tarihinde önemli birkaç kürsüden biridir.

40- icce: Değişik şeylerin karıştırılmasıyla yapılan bir Arap yemeği

41- Tahare: Temizli, Vücut, ahlak, nefis, kişilik temizliği

42- Haliteyn: Halt veya halit Arapçada karıştırma, karışım demektir. – eyn harfleri ise ikilik ekidir. Bu durumda "haliteyn", iki şeyin karışımından oluşan nesne anlamına gelir.

43- Yazar burada esas olarak Mısır'ı kastediyor. Mehmet Ali Paşa reformlarını ve Nasır devrimini yaşayan Mısır'da çok eşlilik artık yaygın değil. Gerçekten "yakın atalar"ın tarihiyle ilgili bir olay haline geldi. Ama çok eşli evlilik diğer birçok islam ülkesinde, özellikle şeriat yasalarının geçerli olduğu ülkelerde halen yaygındır. Hatta kendine "sosyalist" adını yakıştıran ülkelerde bile yaygınca bir halde sürüyor.

44- Zevas el Muta: Geçici evlilik veya paralı evlilik olarak çevrilebilir Türkçeye. Biz geçici evlilik olarak kullanacağız bundan sonra.

45- Muttezile: İslam dininde düşünsel bir akım. Din ve dünya işlerinde akli kullanmayı öngörüyor. Kur'an metnine fazla sadık değil. Kur'an'daki bazı ayet ve kavramları reddediyor. Kur'an yaratılmıştır, o halde tartışılabilir anlayışını savunur.

46- Asyot: Mısır'da islamcılarının güçlü olduğu bir şehir.

SONRASI NE? (SONUÇ)

Eğer okuyucuyu rahatsız ettiysem affetsin. Rahatsız olmak herkesin hakkıdır. Ancak, rahatsız olmak, yine de, yalanla aldatılmaktan iyidir. Rahatsız etmenin bir parçası olarak, konunun başlangıcında hatırlattığıma dönüyorum. Kişi, hoşlandığı şeyler hakkında yazılanları okumaya eğilimlidir. Hoşlandığı şeyler hakkında söylenin iyi şeyleri dinlemeyi sever. Üstelik, çoğunlukla gerçeğe ve haklılığa dair konumunu dikkate almaksızın. Doğru olan, haklı olan açık: islami devlet, din olarak islamdan çok şey götürdü, eksiltti. Çünkü islam Allahın yarattığı haliyle bir inançtı. İktidar ve kılıç değildi. Burada değinmemiz gereken bir gerçek var. İnsan her asırda insandır. Daima bir ütopyanın, umudun peşinden koşar, onsuz olamaz. Bu özelliğiyle, Raşidin döneminde, Emevi, Abbasi dönemlerinde veya çağımızda aynıdır. Halbuki, dini devlet çerçevesinde yeryüzünde cennet konusu, boş, kıymetsiz bir konudur. Faydasız bir geviş getirmedir.

Belki okuyucu konunun ikili özelliğinden şunu farketmiştir. Tarih tartışmasını daima günümüzle karşılaştırdım; geleceğe etkisini dikkate aldım. Bu karşılaştırmada ve geleceğe yönelik tahminlerimde, korktuğum şey üzerinde durmakla kendimi çok yordum. Tahlilde tek yanlılığa düşmekten korktum. Bilemiyorum, okuyucu bana inandı mı, inanmadı mı? Okuyucu bilsinki, aslında bazı olaylara dalmaktan çokça sakındım. Kötü olanların çoğunu atladım. Çünkü o kadar iğrenç bir tarih ki, olduğu gibi aktarsaydım abartma yaptığım zannedilirki. Böylece, belki, portrenin iki yüzü arasında dengeyi korumakta başarılı oldum. Bize bir rüya gibi aktarılan bu portreyi, yeryüzüne, gerçek zemine indirdim. Eğer bu gerçek bir acı ise, az yönü iyi ama çok yönü şaşırtıcı ve kötü ise, bu benim suçum değil. Bilemiyorum, belki doğru aktardım, belki hatalar yaptım. Ama çoklarının yaptığı gibi yapmak istemedim. Bin yıla yakın süren Emevi ve Abbasi hükümünü görmezlikten gelip, saklayıp, iki yıldan fazla sürmeyen bir dönemin üzerinde durmadım; onu öne çıkarmadım. Bu iki yılda Ömer bin Abdülaziz'in hüküm süresidir. İslami devletten kural olan içinde bir kazadır. Devlet bu kural dışılığı hemen düzeltti zaten. Adamcağızı alaşağı etmek yetmiyormuş gibi, öldürdükten sonra da hakaretler etti. Ben islami devleti tartışıyorum. Ve bu devlet Abdülaziz döneminde de aynı devletti. Okuyucu belgeleriyle gördü.

Keza, islamcılar, gençleri o günlere dönme arzusuna sürüklemek ve toplumu o minvalde kurma isteğine ulaştırmak için, Raşidin döneminde akılları çekebilecek en iyi olay ve süreleri seçiyorlar. Böylece gençleri etkileyip o toplumu ve kendi geleceklerini yıkma çabasına çekmeye çalışıyorlar. Balbuki Raşidin halifeleri dönemi, islamın henüz devlet olmadığı, olamadığı oluşum, karışıklık, savaşlar ve iç savaşlar dönemidir. Eğer hükümlerinin tüm süresini ele alırsak, epey yavaşlamamız gerekiyor; çok düşünmemiz gerekiyor. Okuyucu dikkat ederse, henüz islami devlet kelimesinin gerçek anlamında oluşmadığı, örneğin halifenin nasıl belirleneceği bile istikrar kazanmadığı için fazla dokunmadım. Yoksa, detaylı baktığımda, şöyle demek geliyor içimden: İçinde yaşadığımız toplum için Allaha hamdolsun, Bu, -mazallah- onlara hücum değildir. Onlar büyük sahabeler olarak yücedirler. Büyük din fıkıhçılarıdır. Ama, onları, başka bir açıdan tartışıyoruz: Siyaset açısından. Başka bir ölçüyle tartışıyoruz: İktidar terazisiyle. Onlar, bu açıdan ve bu teraziyle hayli eleştirilecek insanlardır. Karşılaştığımız hatalardan çok hatalar yapıyorlar.

Okuyucu bizimle, hükümlerinin tüm süresi üzerine düşündüğünü hesabetsin. Otuz yıla bakınca şaşırır. Bu sürede dört halife birbirini izliyor. Bunlardan üçü kılıç veya hançerle ölüyor. **(47)** Biri, Ömer, mecusi bir oğlan hizmetçinin eliyle öldürülüyor. Bu şaşırtıcı bir durum. Çünkü sebebi bilinmiyor. Biri, Osman, halkın eyleyle öldürülüyor. Bu ise hem şaşırtıcı, hem de korkutucu bir durum. Sonuncusu ise, hükmünün tüm süresini, iktidarı ele almak ve elde tutmak çabasıyla geçiriyor. Velayetini islam devletinin tümü üzerine hakim kılmaya çalışıyor. Sonu, Kufe'de kuşatılmış, halkını hayırlı yola getirmesi için Allaha dua etmekle bitiyor. Ama, halkı daha da kötü biçimde değişiyor. Belki rahatsız olabiliriz, ama görüyoruz ki bu dört halifenin hükümleri, kısılgına rağmen, büyük iç savaşlarla geçiyor. Hükümleri savaşla başladı, savaşla bitti. Ebu Bekir döneminde reddiyecilere karşı savaşla başladı, Ali döneminde iç savaşla silsilesiyle tamamlandı. Bu silsilenin birincisi, büyük sahabeler arasındaki Cemel savaşıdır. Peygamberin en yakınları ikiye bölünüp birbirlerini katlediyorlar? Neden, hangi dini, ilkesel anlaşmazlık yüzünden? Sonra Ali ile Muaviye arasında Siffin savaşı geliyor. Ardından Ali ile Hariciler arasında El-Nehrevan savaşı var. vb. vb. Tüm bu savaşların sebebi iktidar, mülk, siyaset değil mi? Dine ait herhangi bir sorunda anlaşmazlık çıktığını gösterebilir misiniz? Buyrun . . .

Keza, dine yönelme halifeler, sahabeler ve halkta birlikte başladı. Ancak mülk edindikçe halife ve sahabelerin dine yönelmesi bitti. Dünyayı kabul ettikçe dinden uzaklaştılar. Buna iki delil gösterdik. Biri sahabelerin büyük servetlerine dair rakamlardı. Diğeri ise, Muaviye ile Ali arasındaki çatışmada, servet sahibi olan büyük müslüman önderlerin aldıkları tavırdı. Muaviye iştahlı yemeği temsil ediyordu. Ali ise ütopya ve hakkı. Sonuçta şüphesiz iştahlı yemek oldu. Hemen hepsi Muaviye'nin safhına geçti. Ali'nin oğlu Hasan bile. Keza, şüphesiz, düşüş haklı olanın payına düştü. Ali düştü. &# 199ünkü iktidar -servet- dünya ilişkisini göremedi. Din haklı olanın yanında yer almak mıdır? Yoksa iştahlı yemeğe koşmak mıdır? Din olarak islam böyle olmamalıydı. Ama devlet olarak islam böyle idi ve halen böyledir. İnsanlık tarihinin tüm sürecindeki herhangi bir dini devlet gibi. Başlanğıçta hoş konuşmalar seni aldatmasın. Sonuç daima acı ve hayal kırıklığı oldu. Ondan da acı olanı, ders çıkarmamamızdır. Tecrübelerden faydanmamaktır. Bazılarının tekrar çağrısı imrenilecek bir aptallıktır. Sanki tarihi okuyan, ama tekrarlayan diyorlar.

Eğer Raşidin döneminde böyle bahsediyorsak, durum, asrımızdakilerin elinde kimbilir nasıl olur? Terörden başka bir şey bilmeyen, siyasi suikastleri, aydınları

katletmeyi, insan yakmayı toplumumuzun gündemine sokan, kahraman mücahitlerin eliyle suçsuzların kanını döken çağdaşlarımız. Son öğrenci birliği seçimlerinde yükselttikleri ve düşünce tarzlarını gösteren sloganı unutmadık. Slogan şöyle: **"Sesin lanettir"** İşte onların islamdan aladıkları budur: **&#350iddet ve lanet . . .**

Belki, okuyucu, kitabın bazı bölümlerinde, devleti aşırı islamcılara karşı kışkırtıyorum veya destekliyorum diye düşünebilir. Onlara yöneltiyorum zannedebilir. Bir düzeltme yapmalıyım. Fikirde aşırılığa karşı değilim. Ama şiddete karşıyım. Teröre direniyorum. Onları devlete vuruyor ve devlet onlara vuruyor. Etraflarına baksınlar. En demokratik olduğu iddia edilen devletlerde bile böyle. &#304şte İtalya-Kızıl Tugaylar örneği. &#304şte &#304rlanda örneği. Ben devletin terörünü onaylamıyorum, ama bu, onların terörünü onaylamamı veya hoşgörmemi zorunlu ve gerekli kılmaz. Onlar devletin düşmanı olduklarını söylüyorlar. Ama biraz düşünülürse, hedeflenenin asıl olarak devlet olmadığı fark edilir. Aksine bir parçası olduğumuz toplum hedefleniyor. Toplumsal güvenliğin temeli olan güven hedefleniyor. Eğer onlar çocuk olsaydı nasihat ederdim. Ama inkarı aşarak kafirlik suçlamasına vardılar. Sözü aşarak öldürmeye başladılar. Burada, demokrasiye gidişi tamamlamaya mecal kalmıyor. Bizi, sahayı daraltmakla suçluyamazlar. Tartışmaya mecal bırakmıyorlar. Haliyle, onları, islami yelpazedeki olumlu unsurlardan ayırmak yolu kalmıyor. Halbuki içlerinde birçok olumlu aydın var. Bu yelpazede tartışabildiğimiz, hoşgörülü, laflarının başında bizi kafirlikle suçlamayan, bizim de ihtiram ettiğimiz çevreler var. Onlar bize silah çekmiyor, biz de onlara öyle davranıyoruz.

Onlar, islamın din ve devlet olduğuna inanıyorlar. Bu haklarıdır. Biz ise, onu din olarak görüyor, öyle inanıyoruz. Bu da bizim hakkımız. Bazıları siyasi faaliyetle ilgileniyorlar. Onlara bir görüş kürsüsü için en yüksek sesimizle haykırıyoruz. Onlar da görüşlerini en serbest biçimde savunabilmeli. Biz de savunabilmeliyiz. Demokrasi hepimiz için olmalıdır.

Biz geleceğin bize ait olduğuna inanıyoruz. Gerçek islam, toplumun ihtiyaçları ve çıkarlarıdır. Dünya ile buluşmaktır. &#304slamın ilk asrı tekrar geri dönmez. Çünkü biz ona dönemeyiz. İnanç meselesine gelince. Bu özel, kişisel bir alandır ve geniştir. Kimse kimseye inanç hakkında görüş dayatamaz. Ahretin hesabı ahrettedir. Bu konuda kimse kimseden hesap soramaz. İslamda kahin yoktur, olamaz. Din aristokrasisi olamaz. İslam kimseye kutsallık vermez. Kimseyi Kabe yapmaz. Kimseyi eleştirmeyi yasaklamaz. Peygamberden başka kimse kutsal değildir. İslamda elbise, isim, nam yoktur. Kimsenin, islamı ben himaye ediyorum demeye hakkı yoktur. Hepimiz müslümanız. Hepimiz inancımızın koruyucusuyuz. Keza hepimiz ülkemizin koruyucusuyuz. Tüm yurttaşlar, hepimiz ülkemizi seviyoruz. Yeri ve göğüyle. Müslümanlar ve Kıptiler olarak. Biz müslümanlar fatih, onlar ise savaş esirleri değil. Hepimiz yurttaşız. Hepimiz Mısırlıyız. İnançlarımız ayrı, ama herşeyden önce birlikte yaşıyoruz ve birlikte yaşamayı istiyoruz.

Biliyorum, konu uzadı, genişledi, dağıldı. Toparlayarak, sunduğumun özet ve amacını belirteyim: Söylediklerim, siyaset ve din kartlarını karıştırmayı toptan reddir. İkincisi ayırma gereğini kesinleştirmeye çalıştım. Bunun için gerekçelerim şöyle:

Birincisi: Eğer biz din ve devleti arasındaki ayrılığı davet ediyorsak, dayanaklarımız açık. İşte dini devlet örnekleri. İşte laik toplumlar. Halbuki, din ve

devletin birliğini savunanların, bize, bunun nasıl olacağını açıklamaları lazım. Bunun için, bütünlüklü bir siyasi program şekillendirmekten başka yol yok. Taktirimize göre, bu da onlar için zordur. Böyle iddia etmemizin sebeplerini kitapta sunduk.

İkincisi: Siyasi tartışmada, hata yapma ve doğru söyleme anlayışını kabul ediyoruz. Çünkü, üzerinde çelişki olan sorunlarda, haklılık nisbidir, görecelidir. Yanlış da görecelidir. Siyasi tartışmanın helal ve haram kavramları üzerinde dönmesini reddediyoruz. Bu anlayışa göre doğru mutlaktır. Keza yanlış da mutlaktır. Bu taşlaşmış dogmatik dini görüşte, çelişkiyi izleyen küfürdür. Anlaşmayı izleyen de, aynı soyutlukta helaldir. Bu helalin sınırları çok serttir, keskindir. Helal görülen mantıkla, dahası kendisiyle çelişse bile helaldir. Belki Numeyri'nin Sudan'daki uygulamaları hala akıllardadır. Numeyri'nin yaptıkları iddialarımızı onaylamaktadır. &# 304ktidarda olduğu vakit, halen vicdanları etkiliyor. İktidardayken niye yapmıyorsun diye eleştirdiler, suçladılar, iktidardan düşünce niye yaptın dediler suçladılar. Herkes bunu biliyor (48)

Şimdi kimseye kızmadan kendimize soralım. Bu tavırları bir hilemiydi? Ondan tek kelime kabul etmeyelim mi? Veya gaflet miydi? Gafletse gafilleri öncü olarak kabul etmeme hakkımız doğuyor. Yoksa bir hata mıydı? İnsanlar her zaman hata yapabilir diye onları affedelim mi?

Ama böyle yapamıyoruz. Çünkü aynı tavrı tekrar ediyorlar. İşte İsrail'le barış çabısına geren eski başkan Sedat üzerine görüşleri. Bazıları Kur'an ve sünnetle onu göğe çıkardılar. Diğerleri yine Kur'an ve sünnetle onu kafir ilan ettiler. Şaşırarak kaldık. Halen hangisinin haklı olduğunun içinden çıkamadık. Neyse. Sözkonusu olan onlardan iki grup arasında dönen bir tartışmadır. Biz uzak duralım.

Humeyni'nin Irak'la barışı sorunu üzerine de aynı biçimde tartıştılar. Bazıları bu tavra kafirlik dedi. Diğerleri kutsallıkla onurlandırdı. Biz, işin içinden çıkamayan kamuoyu, ellerimizi birbirine çarparak tartışmayı izliyoruz. Tartışmada taraf olan yanlış veya doğru olan görüş değil. Aksine küfür ve iman kelimeleri etrafında dönüyor tartışma. İşte bizim reddettiğimiz budur. Siyaset kavramlarıyla inanç kavramlarını birbirine karıştırmayı reddediyoruz.

Üçüncüsü: Kitapta sergilediğimiz tarihsel gerçekleri, din ve devlet ayrılmasının zorunluluğuna, birliğin tehlikesine ve hilafetin dönüşü çağrıcılarının çocukluğuna güçlü deliller getiriyor.

Dördüncüsü: Eğer tarihsel gerçekleri aşır, islami sloganlar yüselterek ve islami kavramlarla hüküm kurulan nizamların uygulamalarına geçerse, tüm gerekçelerin ayrılığın lehine olduğunu görürüz. Bu uygulamalar birliğin tehlikesine yeni delillerdir.

Beşincisi: Son ve en önemli sebep kalıyor. Din ve devletin ayrılığı ülkenin birliğini koruyabilmek için, ülkenin kan gölüne dönüşmemesi için tek yoldur. Birlik, yani islami devlet Mısır binasını yıkacak, müslüman ve kıptileri boğazlaşmaya götürecek kesin yoldur. Burada, müslüman olmayanlara muamelede hoşgörü üzerine değinen tarihi alıntılara tutunmak kimseyi ikna etmez. Aksini isbat eden sayfalarca şey var. Hilafetin müslüman olmayanlara yaptıkları insanların tüylerini ürpertiyor. İslamda, Kur'an'da hoşgörü var demeniz de boş. Doğru, ama, Kur'an kendi kendini yorumlamıyor. Kendi kendini

uygulamıyor. Bu uygulama müslümanlar yoluyla, onların eliyle oluyor. Onu da gördük ve görüyoruz. Hepsi kötülük. Dahası, müslümanların islama yaptıkları kötü. Yaraları tazelemek, mezhepsel çelişkileri patlatmak istemiyoruz. Onun için bu konuya girmiyoruz. Bizim, olumlu birliği korumaya ihtiyacımız var.

Ya ilahî,

Atmosfer ne kadar kötü olmuş. Kurtuluş yıllarının geri dönmesine ne kadar ihtiyacımız var. Gözyaşı akmadan hatırlanmayacak bir hikayeyi anlatayım, dinleyin: Olay yakın tarihlerde, geçti. Aryan Saad'ın cenazesinin gömülüş gününde. Aryan Mısır'lı bir kıpti idi. Kıpti dininden olan Mısır Başbakanı Yusuf Vehbe'nin öldürülmesinde gönüllü görev aldı. Yurtseverler, emperyalistlerin kurduğu kukla hükümete katılmayı reddederken, o, emperyalistlerle uzlaşmış ve başbakan yapılmıştı. Yurtseverler güçlü Yusuf'u öldürme kararı aldılar. Ama öldürülmesinin müslüman eliyle olmasını, böylece mezhepsel çatışma çıkmasını istemiyorlardı. Onu için kıpti olan yurtsever Aryan görev aldı. Yusuf Vehbe öldürüldü. Aryan Saad yakalanarak hapsi girdi. Öldüğünde, cenazesinde kiliseler çanları çalmaya başlayınca, minarelerden de ezan sesi yükseldi. Herkes buna uygulandı, Aryan'ın uğurlanmasının böyle olması gerektiğini hissetti.

Onlarla birlikte gömdüğümüz bu büyük sembol için, kaybettiğimiz bu büyük geleneğin ardından, unuttuğumuz büyük miras için ağlasak yeridir.

Andolsun sana Aryan, bu topraklar üzerinde kilise çanları ve ezan daima beraber seslenecek. Allahın tüm kulları için. Vatani seven herkes için. Mısır senin istediğin ve bizim istediğimiz gibi yüksek kalacak. Bölünmeye, boğazlaşmaya engel olacağız. İslami asırların fitnesine izin vermeyeceğiz.

Ya akıllı Mısır,

Acaba aynı söz üzerinde anlaşabilecekmiyiz?

Dr. Ferec Ali Fuda

29 Kasım 1986

Yeni Mısır

EKLER:

47- Son zamanlarda dördüncüsünün de (Ebu Bekir) öldürüldüğü iddiaları var. Bu konuda hayli iddialı belgeler ortaya konuyor.

48- Yazar Cafer Numeyri'nin Sudan'da islami devlet tecrübesini ayrı bir kitapta ve hayli geniş tahlil etti. Adı "Kabl el-Sukut" (Düşüşten Önce) olan bu kitap tüm islam ülkelerinde yasaktır. İmkan bulursam Türkçeye çevireceğim.

KAYNAKLAR:

[01]- İbn Esir'in tüm tarihi, Cilt 4, S. 333

[02]- Murvec El-Zeheb Lilmesudi , Cilt 3, S. 219

[03]- Murvec El-Zeheb Lilmesudi , Cilt 3, S. 219

[04]- İbn Esir'in tüm tarihi, Cilt 4, S. 333

[05]- İbn Esir'in tüm tarihi, Cilt 4, S. 333

[06]- İbn Esir'in tüm tarihi, Cilt 4, S. 334

[07]- İbn Esir'in tüm tarihi, Cilt 4, S. 334

[08]- İbn Esir'in tüm tarihi, Cilt 4, S. 334

[09]- El-Yakubi, Cilt 2, S. 251

- [10]- İmamlar ve Krallar Tarihi, Tabri, Cilt 16, S.82-83
[11]- Genel İslam Tarihi, D. Ali İbrahim Hasan, Mektebet El-Nuhdet El-Mısriye, S. 365-366
[12]- Genel İslam Tarihi, D. Ali İbrahim Hasan, Mektebet El-Nuhdet El-Mısriye, S. 355
[13]- İmamlar ve Krallar Tarihi, Tabri, S.1 21-125
[14]- İmamlar ve Krallar Tarihi, Tabri, S. 121
[15]- Murvec El-Zeheb Lilmesudi , Cilt 3, S. 309
[16]- Murvec El-Zeheb Lilmesudi , Cilt 3, S. 309
[17]- İslamın Öğle Öncesi, Prof. Ahmet Emin, Cilt 1, 10. Basım, S. 119-120
[18]- İslam, İnanç ve Şeriat, Şeyh Muhammed Şeltut, Dar El-Şuruk, S. 295
[19]- Halifeler Tarihi, Siyutu, S. 191
[20]- Başlangıç ve Son, İbn Kesir Cilt 7, S. 244 ve Halifeler Tarihi, Siyuti, S. 176
[21]- Aynı Kaynak S. 221
[22]- Fıkıh El-Sunne, Şeyh Seyid Sabık, S. 44
[23]- Fıkıh El-Sunne, Şeyh Seyid Sabık, S. 43
[24]- Fıkıh El-Sunne, Şeyh Seyid Sabık, S. 42
[25]- Fıkıh El-Sunne, Şeyh Seyid Sabık, S. 43
[26]- Tarih El-Tabri, Cilt 3, S. 168-170
[27]- Sadece Tabri bu çelişkiyi hatırlatıyor
[28]- Halifeler Tarihi, Siyutu, S. 342
[29]- Halifeler Tarihi, Siyutu, S. 345
[30]- Halifeler Tarihi, Siyutu, S. 342
[31]- Halifeler Tarihi, Siyutu, S. 341
[32]- Halifeler Tarihi, Siyutu, S. 341
[33]- Halifeler Tarihi, Siyutu, S. 301
[34]- Halifeler Tarihi, Siyutu, S. 289
[35]- Halifeler Tarihi, Siyutu, S. 302
[36]- Halifeler Tarihi, Siyutu, S. 305
[37]- Halifeler Tarihi, Siyutu, S. 301
[38]- İslamın Öğle Öncesi, Prof. Ahmet Emin, Cilt 1, S. 132, Beyrut
[39]- Kitab el-Hirac'ın Önsözü, Ebu Yusuf
[40]- Halifeler Tarihi, Siyutu, S. 387
[41]- Tüm Tarihi, İbn Esir, Cilt 6, S. 248
[42]- Halifeler Tarihi, Siyutu, S. 301
[43]- Halifeler Tarihi, Siyutu, S. 298 ve sonrası
[44]- Halifeler Tarihi, Siyutu, S. 298 ve sonrası
[45]- Halifeler Tarihi, Siyutu, S. 298 ve sonrası
[46]- Halifeler Tarihi, Siyutu, S. 298 ve sonrası

*Farac Ali Fuda, Mısırlı genç bir yazardır. Okuduğunuz kitapta öne sürdüğü tezlerinden ötürü 1972 yılında köktendinciler tarafından öldürülmüştür. / Bu doküman **Alevilik Üzerine Araştırmalar Forumu**'ndan temin edilmiştir. Kendilerine teşekkür ederiz.*

